

M.Ö.2.BİNYIL ANADOLU COĞRAFYASINDA YAŞANMIŞ

DOĞAL AFETLER VE SALGIN HASTALIKLAR

DUYGU AKYÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

T.C.
SİNOP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

M.Ö.2.BİNYIL ANADOLU COĞRAFYASINDA YAŞANMIŞ DOĞAL AFETLER VE
SALGIN HASTALIKLAR

Duygu AKYÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH ANABİLİM DALI

DANIŞMAN

Prof. Dr. EKREM MEMİŞ

Sinop 2018

19.06.2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sinop Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum "M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Yaşanmış Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar" adlı tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü eğitim- öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Sinop Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- (**X**) Tezimin 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

19.06.2018

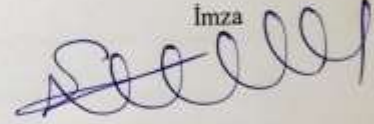
Duygu AKYÜZ

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Duygu Akyüz tarafından hazırlanan "M.Ö.2.Binyıl Anadolu Coğrafyasında yaşanmış Doğal Afetler ve Salgın Hastalıklar" başlıklı bu çalışma, 19.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

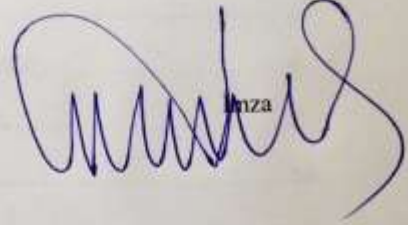
Başkan Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ
Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Tarih ABD.

İmza

Üye Prof. Dr. Süleyman BÜYÜKKARCI
Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Tarih ABD.

İmza

Üye Prof. Dr. Mehmet Yavuz ERLER
Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Tarih ABD.

İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

19.06.2018

Dr.Öğr. Üyesi

Faruk ÖZDEMİR

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖZSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	VI
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.ANADOLU COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ.....	3
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
2. ANA HATLARIYLA M.Ö. 2. BİNYIL ANADOLU TARİHİ.....	8
2.1. ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI (M.Ö.1970-1750).....	8
2.2. ESKİ HİTİT DEVLETİ.....	10
2.3. GASIP KRALLAR DEVRİ (M.Ö.1550-1500).....	11
2.4. ESKİ HİTİT DEVLETİ'NİN SONZAMANLARI.....	12
2.5. YENİ HİTİT DEVLETİ VE II.TUTHALYA.....	13
2.6. I.ŞUPPİLULİUMA VE HİTİT İMPARATORLUK DEVRİ (M.Ö.1380-1335).....	14
2.7. II.MURŞİLİ.....	16
2.8. MUVATTALİ.....	17
2.8.1. KADEŞ MEYDAN MUHAREBESİ.....	18
2.9. URHİ-TEŞUP (III.MURŞİLİ).....	18
2.10. III.HATTUŞİLİ.....	19
2.11. IV.TUTHALYA.....	20
2.12. III. ARNUVANDA VE II.ŞUPPİLULİUMA.....	21
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	22
3. M.Ö.2.BİNYIL ANADOLUSUNDA KITLIK VE AÇLIK.....	22
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	28
4. M.Ö. 2.BİNYIL ANADOLU'SUNDA BAŞGÖSTEREN SALGIN HASTALIKLAR.....	28

BEŞİNCİ BÖLÜM.....	37
5. M.Ö.2. BİNYIL ANADOLU'SUNDA DOĞAL AFETLER.....	37
5.1. KURAKLIK.....	37
5.2 SEL VE SU BASKINI.....	39
5.3. YANGIN.....	41
5.4. DEPREM.....	44
SONUÇ.....	49
KAYNAKÇA.....	51
HARİTA VE BELGELER.....	54
ÖZGEÇMİŞ.....	73

ÖZET

Bin yıllık bir dönemi ve geniş bir coğrafyayı işaret eden M.Ö.2.Binyıl Anadolu'su şu an üzerinde yaşadığımız toprakları tanımamız açısından önemli bir süreçtir. Bu dönem Anadolu'da büyük gelişmelerin yaşandığı çalkantılı bir dönemdir.M.Ö.2.Binyıl'da Anadolu'da yaşanan doğal afetler ve salgın hastalıkların toplum ve devlet yapısı üzerinde ne gibi etkiler yarattığı ve insanların bunlarla başa çıkma yöntemleri, bu dönem insanını anlayabilmemiz açısından önemlidir. M.Ö.1550-1500 yılları arasında hüküm süren Gasıp Krallar Devri krallarından biri olan I.Ammunaş zamanında yaşanan kıtlık, bu dönemi tam anlamıyla bir kaos ortamı olarak değerlendirmemize sebep olmuştur. M.Ö.1380-1335 yılları arasında hüküm süren I.Şuppiluliuma zamanında, Anadolu'da ortaya çıkan veba salgınıyla birlikte yaşanan toplu ölümler ise, devletin imparatorluk haline gelmesine mani olamamıştır. Bu dönemde bu coğrafyada yaşayan insanların depremle sık sık karşılaştıklarını ve buna karşı kayıtsız kalmayıp kendilerini geliştirdiklerini görmekteyiz. M.Ö.1750-1250 yılları arasına tarihlenen TroyaVI tabakasında, kent surlarının hiç harç kullanılmadan, büyük taşlarla, içe doğru eğimli olacak şekilde, depreme dayanıklı olarak inşa edilmiştir. Kısacası yaşanan felaketler, toplumlar üzerinde önemli etkilere sebep olmuştur. Kimileri kendilerini geliştirmeyi seçerken, kimileri tanrılara kurban sunmayı çözüm bilmişlerdir. Varolan, yazılı ve arkeolojik kaynaklar el verdiği ölçüde, bu olayların Anadolu'da yaşandığı bölgeler ve zamanlar ile toplum üzerindeki etkileri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu yüzden, bu dönemde yazılmış olan, annaller, vasiyetnameler, siyasi antlaşma metinler, vs. hepsi,yol göstericilik açısından önemli kaynaklardır.

Anahtar Kelimeler: Veba, Zannanza,Ammunaş, Troya.

ABSTRACT

The Anatolian of the B.C. second millennium which points a period of thousand years and a wide geography, is an important place for us to recognize the lands we live on now. It is a turbulent period in which great development have been experienced in Anatolia. In the B.C. second millenium, it is significant to understand people who live in this period that the effects of natural disasters and epidemics in Anatolia have an impact on the society as well as the structure of state and how people coped up with them. The first Ammunaş, one of the kings in Gasip Kings Era, reigned between B.C. 1440 and B.C.1420 and the scarcity in this period caused an environment of chaos. Besides, in the period of the first Şuppiluliuma, who governed between B.C. 1380 and B.C. 1335, the outbreak of plague in Anatolia brought along mass deaths, but it couldn't prevent turning the state into the empire. Otherwise, people living in the region frequently encountered earthquakes and they developed themselves to protect from them. In Troya VI layer between B.C. 1750 and 1250, the city walls were built with large stones sloping inward without any mortar to protect from earthquakes. In short, catastrophic events have triggered significant impacts in communities. While some communities developed themselves, others offered sacrifices to God to solve these problems.

Thanks to the existing written and archaeological resources, the regions as well as times in which took place in Anatolia with the effects on societies were investigated in detail. Therefore, the written annuals, testaments and political agreement texts were used to collect data.

Key words: Plague,Zannanza,Ammunaş, Troya.

ÖNSÖZ

Bu konunun daha önce bir bütün olarak incelenmemiş olması, beni heyecanlandırmasına yetti. Buarştırmayı yaparken en büyük yardımcım, ülkemizin değerli hititologlarından Prof.Dr.AhmetÜnal'ın, Türk Tarih Kurumu'nun yayınları arasında olan ve üç ayda bir çıkan, Belleten adlı tarih dergisinin 163. sayısında, 1977 yılında yayımlanan "M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler" adlı makalesi olmuştur. Anadolu siyasi coğrafyasını tanıyabilmem açısından, Prof.Dr. Füzuran Kınal'ın "Eski Anadolu Tarihi" ve Prof.Dr.Ekrem Memiş'in "Eskiçağ Türkiye Tarihi" adlı eserleri önemli birer yol gösterici oldu. Anadolu coğrafyası üzerine, yabancı bilim insanlarının yaptıkları çalışmalarda değerli bilgiler edinmemizi sağladı. Birgit Brandau ve Hartmut Schickert'in "Hititler Bir Dünya İmparatorluğu" adlı eseri, aynı şekilde J.G.Macqueen'in "Hititler ve Hitit Çağında Anadolu" adlı eseri, Anadolu tarihi için kıymetli eserlerdir ve bu çalışma için önemli birer kaynaktırlar. Birçok kaynaktan küçücükte olsa bir bilgi bulmak çok önemliydi.Bulduğum her bilgi, uzun çalışmalar sonucu çıkarılmış bir elmas kadar değerliydi. Her adımda aydınlığa biraz daha yaklaştığımı hissettim. Bu konu, aslında oyunun perde arkası gibiydi, görünenin arkasında yaşanan görünmeyen kısımdı. Sonucunda, görüneni de daha iyi anlayabilme fırsatı verdi. Bu yüzden, bana böyle henüz bir araya getirilmemiş bir konuya değinme ve bir araya getirme fırsatı sunan, değerli danışman hocama minnettirim. Lisans dönemimde tanıştığım, kıymetli hocam Prof. Dr. Ekrem Memiş'e, yüksek lisans dönemim boyunca bana verdiği değer ve destekten dolayı, her çıkmaza girdiğimde ışığıyla yolumu aydınlattığı için, en içten dileklerle teşekkürlerimi sunuyorum. Bundan sonra yoluma, bana gösterdiği hedefler doğrultusunda ilerleyeceğim için çok şanslıyım.

Bu tezi yazarken, bir an olsun benden yardımını esirgemeyen, bol bol kapısını çaldığım, başını ağrıttığım, sevgili arkadaşım Burcu Solak'a yardımları ve dostluğu için minnettirim. Bu süreçte hep yanımda olan, sevgili nişanlım Gökhan Bal'a desteğinden ötürü teşekkür ederim. Ayrıca, eğitim hayatım boyunca, hiçbir zaman, maddi, manevi desteklerini esirgemeyen, bana her zaman inanan ve beni benden çok düşünen, sevgili ailem, iyi ki varsınız.

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tez

bkz. : Bakınız

Çev. : Çeviren

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan sonra

s. : Sayfa

s. : Sayı

c. : Cilt

TTK. : Türk Tarih Kurumu

Tübitak : Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu

YKY : Yapı Kredi Yayınları

Yy. : Yüzyıl

[ ] : Tabletin işaretli kısmının kırık olduğunu göstermektedir.

( ) : Tercümeyle yapılan ilaveyi gösterir.

... : yan yana üç ya da üçten fazla nokta, o kısmın sağlam olduğunu fakat gerek görülmediği için alınmadığını belirtir.

? : Çözölemeyen kelimeleri göstermektedir.

S.D.Ü.: Süleyman Demirel Üniversitesi.

TMMOB : Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.

S.B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GİRİŞ

Bu çalışmayla, henüz bir araya getirilme fırsatı bulunamamış bakir bir konuyu gün yüzüne çıkarmayı amaçladık. Araştırmamızın konusu ve kapsamı olan, M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda yaşanmış doğal afetler ve salgın hastalıkların, bu dönem insanı üzerindeki sosyolojik, toplumsal boyutuna da değinmeye çalıştık. Öncelikle ele aldığımız, “Medeniyetler Beşiği” dediğimiz Anadolu coğrafyasının jeopolitiğiyle ilgili ayrıntılara yer verdik. Üç tarafı denizlerle çevrili Küçükasya yüzyıllar boyu birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Ege, Akdeniz ve Karadeniz'e kıyıları olmasının yanı sıra, İstanbul ve Çanakkale gibi Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan iki önemli boğaza sahiptir. Yer altı ve yer üstü kaynakları, maden cevherleri, Sedir Ormanları'yla, Anadolu toprakları, günümüzde olduğu gibi M.Ö.2.Binyılda da cazibe kaynağı olmuştur. Bu unsurlar Anadolu'da yaşayan kavimler için büyük öneme sahip olduğu gibi, bu özel konumu nedeniyle her zaman talep edilen bir bölge olması da bu bölgede yaşayan kavimleri daima tetikte olmak durumunda bırakmıştır.

İşte yüzyıllar boyu böyle bir coğrafyada hüküm süren Hitit İmparatorluğu da çevresindeki birçok kavimle uğraşmak zorunda kalmıştır. Hititler'in Anadolu'da ki asıl varlığı Kuşşara kralı Anitta ile başlar. Çünkü o M.Ö.1970-1750 yılları arasına tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı bitirip Anadolu'da ilk siyasi birliği kuran “Büyük Kral” Anitta'dır. Onun bu yaptığı öyle bir başarı olmuştur ki, Hitit Devleri kralları Kuşşaralı adamın soyundan gelmekle övünmüşlerdir. Eski Hitit Devleti zamanına ışık tutan önemli vesika I.Hattuşili'nin Vasiyetnamesi'dir. Eski Hitit Devleti'nin son kralı I.Murşili'nin şaibeli ölümünden sonra her kralın selefini öldürerek tahta geçtiği kanlı bir dönem olan Gasıp Krallar Devri başlar.Bu dönem krallarından biri olan Ammunaş zamanında Hitit Devleti büyük bir kıtlık felaketine maruz kalmıştır. Bu devrin son kralı, aynı zamandaAmmunaş'ın da damadı olan Telepinuş'un kendi adıyla yazdırmış olduğu Telepinuş Fermanı döneme ışık tutan en önemli vesikadır. Ferman Hitit veraset sistemine bir değişiklik getirmiştir. Bu ferman sayesinde Hitit tahtına ilk ve son kez bir damat geçmiştir. O da bu fermana adını veren Telepinuş'un ta kendisidir. Bu fermanın diğer önemli özelliği ise kolektif ceza sisteminden ferdi ceza sistemine geçilmesidir. Telepinuş'tan sonraki 75 sene yani Eski Hitit Devleti'nin son zamanları, vesikasız, karanlık bir dönemdir. Bunun nedeni ise Mitanni Göçleri'dir. II.Tuthalya ile birlikte Yeni Hitit Devleti dönemi başlar.

Anadolu tarihi için büyük öneme sahip Hitit Devleti'ni bir “İmparatorluk” haline getiren I.Şuppiluliuma'dır. Onun zamanında, sınırları genişleyen, başarılı bir siyaset izleyen Hitit

Devleti bir yandan da veba salgını ile uğraşmıştır. Bu döneme ve yaşanan salgına ışık tutan yegane vesika I.Şuppiluliuma'nun oğlu II.Murşili tarafından yazdırılan Veba Duaları Metinleri'dir. Hitit Devleti II.Murşili zamanında da başarılı bir siyaset izlemiş fakat veba salgını onun zamanında bir süre daha devam etmiştir. II.Murşili'nin veliahdı olan Muvattalı zamanında Mısır ve Hitit Devletleri arasında tarihin ilk meydan muharebesi yaşanmıştır. Kadeş Meydan Muharebesi dediğimiz bu muharebe,III.Hattuşili zamanında bir antlaşmayla son bulmuştur. M.Ö.1280'de tarihte iki büyük devletin eşit şartlara dayalı olarak yaptığı ilk antlaşma olan Hitit-Mısır Barış Antlaşması bu dönemde imzalanmıştır. Hitit Devleti'nin altın çağı olan bu dönemde Anadolu'da yaşanan bir kıtlık felaketi dikkat çeker.

III.Hattuşili'den sonra gelen oğlu IV.Tuthalya zamanında Doğu ve Batı Medeniyetleri'ni karşı karşıya getiren Troya Savaşları cereyan etmiştir. Bir Anadolu kavmi olan Troyalılar ile, Yunanistan kıta karasında yaşayan Akhalar arasında yaşanan bu savaş tarihe damga vurmuştur. Troya bölgesinde yapılan kazılar, dokuz yapı katını, yani dokuz ayrı yerleşmeyi gün yüzüne çıkarmıştır. Bu yerleşmelerin bazılarının yangınla veya depremle son bulmuş olması konumuz açısından önemlidir. Doğal afetlerin insan yaşamı üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Yaşanılan coğrafyada meydana gelen bu felaketlerin toplum ve devlet yapısı üzerindeki etkileri açıktır. M.Ö.2.Binyılda şu an üzerinde yaşadığımız Anadolu topraklarında yaşamış olan devletleri ve bu devletleri oluşturan toplumları tanımamız açısından, onların maruz kaldığı bu yıkıcı felaketleri bilmemiz önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANADOLU COĞRAFYASINA GENEL BİR BAKIŞ

Bilindiği üzere, Anadolu coğrafyası, Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları tarafından çevrelenmiş, Asya ve Avrupa arasında ise köprü olma görevini üstlenmiş bir konuma sahiptir. Ege, Marmara ve Karadeniz'i birbirine bağlayan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına sahiptir. Ayrıca Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayarak Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'yu da birleştiren önemli bir kara parçasıdır. Aynı zamanda Anadolu Doğu-Batı kültürünü sentezlemekle beraber, Türk Dünyası'nın da merkezi konumundadır. ¹

Üç tarafının denizlerle çevrili oluşu, güney ve kuzey yönlerinde denize paralel uzanan sıra dağları, dıştan gelecek saldırı ve tehditlere karşı doğal bir kalkan oluştursa da, bu özel konumu tarihin ilk çağlarından beri herkes tarafından istenilen bir bölge olmasına ve bu nedenle iç ve dış tehditlere maruz kalmasına sebep olmuştur. Kuzey ve güney yönünde uzanan sıradağları geçit vermez olsa da, doğu ve batı yönlerinden denize dik uzanan dağları, güneydoğudan Mezopotamya ve Mısır gibi Eski Doğu, batıdan ise Akdeniz Medeniyetlerinin oluşturduğu Eski Batı Medeniyetleri tarafından birçok saldırıya maruz kalmıştır. Aynı zamanda bu durum, çeşitli medeniyetleri bünyesinde barındırmasına ve bir "kültür köprüsü" görevi üstlenmesine neden olmuştur.² Kısacası Asya kıtasının adeta, küçük bir modelini oluşturan KÜÇÜKASYA, medeniyetlerin beşiği olma görevini her daim sürdürmüştür.

"Nitekim Akkad İmparatorları'nın Anadolu'ya yapmış oldukları seferleri heyecanlı bir macera romanı gibi anlatan Şartamhari Metinleri'nden, daha M.Ö. 3. Binyıldan itibaren değişik kökenli birçok kavmin, bu topraklar üzerinde bir arada yaşadığını öğreniyoruz ki, bu durum, Anadolu'nun binlerce yıldan beri, bir kültürler mozaiği oluşturduğunun en belirgin işaretidir."³

Anadolu'nun iç bölgelerinde bir kültür çeşitliliği söz konusu olsa da, kuzey ve güney yönlerinde denize paralel uzanan sıradağları, buralarda yaşayan kavimlerle kültürel münasebeti engellemiştir. Örneğin Kuzey Anadolu'yu mesken tutmuş, buralarda kabileler halinde yaşayan Gaşkalar ve Toroslar'ın arkasında oturan Kizzuvatna Krallığı'nı etki altına almak bu nedenle mümkün olmamıştır. Öyle ki M.Ö. 2. binyıl Anadolu'suna hakim olan Hitit Devleti'ni bile hayli zorlamışlardır, hatta bu devletin yıkılmasında Gaşkalar'ın da önemli rolü vardır. Diğer yandan Anadolu'da Van merkez olmak üzere kurulmuş olan ve M.Ö. 9. ve 6.

¹ F.Kaya, "Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri", Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017, s.3.

² E.Memiş, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, 2. Baskı, Ankara 2012, s.35.

³ E.Memiş, **Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi**, 4. Baskı, Konya 2009, s.30-31.

yüzyıllarda önemli bir güç olarak ortaya çıkan Urartu Devleti ise bulunduğu bölgenin dağlık, engebeli ve geçit vermez olması sayesinde dönemin Mezopotamya Medeniyeti'nin önemli temsilcileri olan Asurlulara karşı uzun süre direnebilmiştir.⁴

Bir coğrafyada insanların yaşamını etkileyen ve belirleyen bir diğer özellik ise iklimdir. İklim faktörünün Anadolu yerleşmeleri ve ekonomik hayatı üzerindeki etkilerine bakacak olursak; öncelikle Anadolu'da ki yerleşim merkezleri de tüm dünyada olduğu gibi, su kaynaklarının etrafında kurulmuştur. Çünkü insanların en önemli geçim kaynağı tarımdı, bunun içinde suya ihtiyaç vardı. Akdeniz, Karadeniz ve karasal iklimi bünyesinde barındıran Anadolu içinde Karadeniz hariç, düzenli yağış beklemek mantıksızdı. Bu nedenle, iklim şartları akarsu boylarına yerleşen Anadolu kavimlerinin ne yapması gerektiğini belirlemiştir. Doğuda Fırat ve Dicle, kuzeyde Kızılırmak ve Yeşilirmak, batıda Büyük Menderes, Küçük Menderes, Gediz vs. gibi birçok su kaynağına sahip olan bu coğrafya, insanına yaşam alanı sağlaması yönünden oldukça bonkördü, fakat yine de Mısır ve Mezopotamya ile bir tutmak doğru olmayacaktır. Çünkü Anadolu nehirlerinin hiçbiri Nil'in yaptığı yapamıyordu. Taştıktan sonra bereketli bir balçık tabakası bırakan Nil'e bakarak, Anadolu tarımının sadece yağışlara bağlı olduğunu görüyoruz. Yağış varsa bolluk var, yoksa kıtlık tehlikesi kapıdaydı. Oysaki Anadolu coğrafyasının sunduğu çok önemli bir nimet olan deniz vardı, fakat maalesef ki Anadolu insanı tarih öncesi dönemlerde denizin nimetlerinden faydalanmayı bilmiyordu. Anadolu'nun bir diğer geçim kaynağı ise hayvancılıktı.⁵ İklim koşullarının kötü gitmesi, yağışların düzensiz olması ya da ortaya çıkacak bir salgın hastalık tarıma ve hayvancılığa önemli bir darbe vurarak, yaşamı olumsuz etkileyebilirdi, ama denizde mahsül boldu, Anadolu insanı eğer bu nimetlerden faydalanmayı bilseydi, erken dönemlerden itibaren her şeyi lehine çevirebilirdi.

Anadolu coğrafyasındaki bir diğer önemli ekonomik faaliyet ise madenciliktir. Anadolu toprakları özellikle bakır, gümüş ve demir cevheri bakımından zengindir ve bu cevherler Hititler zamanında aktif olarak işletilmiştir.⁶ Hititler'in M.Ö.2. binyılda Anadolu'da siyasi hakimiyet kurabilmesinde, bu kaynakları işletmeyi bilmesinde payı olsa gerektir. Anadolu yer altı zenginliklerinin önemini anlamamızı sağlayan en önemli vesika: Mezopotamya'da M.Ö. 3. binyılın sonlarında kurulan ve hemen hemen bütün Önasya ülkelerine egemenliğini

---

⁴E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.40.

⁵ E.Memiş, **Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesi**, 4. Baskı, Konya 2009, s.33,34.

⁶S.Dönmez, **"Hitit Döneminde Anadolu'da Değişim Aracı Olarak Kullanılan Madenler"**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, s.92.

kabul ettirmiş Akkadlar'ın imparatorlarından Sargon'un torunu Naram-Sin'e ait Şartamhari Metinleridir. ⁷ bu vesikada adı geçen kralın Sedir Ormanları (Amanoslar) ve Gümüş Dağlarını (Toroslar) aşarak Anadolu'ya girdiği ve buradaki 17 şehir devletinden oluşan koalisyonu yenilgiye uğrattığından bahsedilmekte ve ülkesine götürdüğü ganimetlerin bir listesi bulunmaktadır., bu listede bol miktarda bakır madeninden söz edilmesi dikkat çekicidir. ⁸ Akkadlar'ın bu ilk seferinde Anadolu'nun yer altı ve yerüstü zenginliklerini tanıdıklarını bir diğer vesikadan anlayabiliyoruz ki, bu da Ur'da bulunmuş Akkadca bir metindir:

“....(Tanrı) Nergal, kudretli Naram-Sin için yolu açtı ve ona Arman'ı, İbla'yı verdi ve ona Amanus'u, Sedir Dağı'nı ve yukarı denizi bağışladı..... O, Amanus'u Sedir Dağı'nı itaati altına aldı.”⁹

Öyle ki, Akkad kralı son derece kaliteli sedir, servi ve şimşir ağaçlarının yetiştiği Amanus Bölgesini hakimiyeti altına almıştı. Doğu Anadolu Bölgesi'nin ilk çağlarda günümüzdeki gibi bir bitki örtüsüne sahip olmadığını, aksine böyle kaliteli ağaçların yetiştiği Karadeniz iklimine benzer bir iklime sahip olduğunu bu metinlerden de anlamaktayız. Bir diğer vesika olan Gudea'nın “B. Heykeli Yazıtı”nda Lagaş'ta inşa edilen binalar için Amanus Dağından Sedir ağaçlarının getirildiğinden, bunların Mezopotamya'ya Fırat nehri aracılığıyla taşındığından bahsedilmektedir. ¹⁰ İnşaatlar için gerekli olan kerestenin Mezopotamya'da bulunmadığı düşünüldüğünde Amanuslar'ın Mezopotamya ekonomisi için ne kadar önem arz ettiğini görmekteyiz. Ayrıca söz konusu metinde bu ağaçların Fırat aracılığıyla Mezopotamya'ya taşındığından bahsedilmesinden, Fırat nehrinin o zamanlar taşımacılıkta kullanılacak kadar bolluğa sahip olduğunu görüyoruz.

Anadolu coğrafyasına jeopolitik açıdan bakacak olursak çok önemli iki boğaza sahip olduğunu görürüz. ¹¹ Bunlar daha öncede değindiğimiz gibi, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'dır, her iki boğazda Asya ile Avrupa kıtası arasında birer köprüdür. Bu iki boğaz günümüzde olduğu gibi geçmişte de, büyük önem arz ediyordu. Örneğin M.Ö. 1240-1230 yılları arasında bugünkü Çanakkale sınırları içinde yer alan geçmişte Troya (Viluşa) denilen bölgede bir Anadolu kavmi olan Troyalılar ile bugünkü Yunanistan dolaylarında yaşayan

---

⁷ T.Yiğit, “Akkadlar Devrinde Anadolu'nun Siyasi Yapısı”,Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2000, s.23.

⁸ E.Memiş, *Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesi*, 4. Baskı, Konya 2009, s.34.

⁹ E.Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 13. Baskı, Sinop 2015, s.25.

¹⁰ E.Memiş, *a.g.e.*, s.26.

¹¹ M.Ö.2.Binyıl Anadolu'su haritası için bkz. Ekler, Haritalar 1 ve 2.

Akalar arasında “Eskiçağın Birinci Dünya Savaşı”¹² denilen Troya Savaşı meydana gelmiştir. Bu savaşa ilk dünya savaşı dememizin nedeni tarihte ilk kez bir Doğu medeniyeti ile Batı medeniyetinin karşı karşıya gelmesidir. Kısacası Doğu ile Batının ilk çarpışmasıdır.

Troya Harbi’ni konu alan Homeros’un yazdığı İlyada Destanı’nda anlatılanlara göre savaşın nedeni bir kız kaçırma olayıdır: Troya Kralı Priamos’un yakışıklı oğlu Paris, Aka Beyleri’nden Sparta Kralı Menelaos’un güzel karısı Helena’yı kaçırmış, bunun üzerine Aka Beyleri toplanıp büyük bir filo ile Troya’ya savaş açmışlardır. Bir kadın kaçırma olayıyla başlayan bu savaşın asıl nedeni ise tamamen ekonomikti.M.Ö.14. ve 12. yüzyıllar arasında ekonomide altın çağını yaşayan Akalar, ürettikleri kaliteli zeytinyağı ve şarabı Anadolu’nun kıyı kentlerine ve Doğu Akdeniz kıyılarına satıyorlardı. FakatM.Ö.13. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu coğrafyasının iplerini elinde tutan Hitit İmparatorluğunun çöküş sürecine girmesi, iç sıkıntılar yaşaması, Akdeniz’in güvenliğini sarsmıştır, öyleki Akalar Akdeniz’de türeyen korsanlar yüzünden Akdeniz kıyılarına ticaret yapamaz olmuşlardır. Ayrıca, bazı Akalı çömlekçiler Kıbrıs’ta çömlek imalatına başlamışlar ve Akalar’a rakip olmuşlardır.¹³ Geçimi tamamen ticarete bağlı bir kavim için, böylesi durumlar oldukça kötü idi. Toprakları tarıma elverişli olmayan Yunanistan karasında, Akalar’ın Akdeniz ticaretine de sekte vurulması onları yeni pazarlar arayışı içerisine sokmuştur. Bu arayışlar içerisinde Karadeniz sahillerine göz diken Akalar, buralara ulaşabilmek için öncelikle Çanakkale Boğazını geçmeliydiler, fakat bu bölgede bir Anadolu kavmi olan Troyalılar yaşıyorlardı.

Görüldüğü üzere bu savaşın nedeni tamamen ekonomikti Akalar Karadeniz sahillerine ulaşmak için Troya’yı geçmeleri gerektiğini biliyorlardı ve bunun için bir kadın kaçırma olayını bahane etmişlerdi. Öyle ki, hem Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı’nı himayeleri altına almak hem de bakir Karadeniz sahillerinde ticaret yapabilmek onları şevklendirmiş olsa gerektir. Troya Savaşı’na tarihin bilinen ilk Boğazlar Savaşı denilmesi, yani tarihte uğruna savaşılan ilk boğazın Çanakkale Boğazı olması, boğazlarımızın çağlar boyunca önemini gözleri önüne sermektedir.

Türkiye toprakları yüzyıllar boyunca birçok medeniyetin doğup geliştiği ve battığı önemli bir kültür mozaiğidir. Arkeolojik buluntular sayesinde Anadolu tarihinin günümüzden altı yüz bin geriye gittiği tespit edilmiştir. Fakat tarihi devirler yazının bulunmasıyla başlar. Tarih öncesi

---

¹² Troya Savaşları’nın Eskiçağ’ın Birinci Dünya Savaşı olarak nitelendiren, hocamız Prof.Dr.Ekrem Memiş’tir.

¹³ E.Memiş, **Tarih Metodolojisi**, 6. Baskı, Sinop 2014, s.2-3.

devirlere ışık tutan bazı buluntular ise coğrafyamızı tanımamız açısından oldukça önemlidir. Bunun önemli örneklerinden biri ise 1963 yılındaki Çatalhöyük kazılarında 7. Katmanda 14 numara ile işaretlenen kutsal yerin duvarlarında inanılmaz bir duvar resmiyle karşılaşılmasıdır.¹⁴ Radyokarbon 14 metoduyla incelenen resmin, M.Ö.6200 yılında yapılmış olup Çatalhöyük yerleşiminin bir şehir planı olduğu anlaşıldı, kısacası tarihin ilk haritası gün yüzüne çıkarılmış oldu. Bilindiği üzere Çatalhöyük, günümüz Konya ili sınırları içerisinde bulunmaktadır ve Anadolu'nun ilk toplu (kentsel) yerleşim yerlerinden biridir ki bunu bu haritadan rahatlıkla anlayabiliriz. Ortaya çıkarılan bu yeni haritada ön planda meyilli bir teras halinde çeşitli boylardaki dikdörtgen evler belirtilmiş, şehrin arkasında ise iki ağzılı volkan resmedilmiştir (bu dağ Hasan Dağı olsa gerektir).¹⁵ Resimde volkandan çıkan lavların resmedilmesi hem Eskiçağ insanının bu gibi doğal afetlerle başa çıkmak zorunda olduğunu hemde aktif olan bu dağın lavlarıyla verim sağladığı bu arazide yaşamaya bir nevi mecbur olduklarını göstermektedir. Kısacası geçmişten günümüzedoğal afetler insan yaşamında daima önemli bir yer tutmuştur.

---

¹⁴ C.Ülkekel, **8200 Yıllık Bir Harita Çatalhöyük Şehir Planı**, İstanbul 1999, S.44.

¹⁵ C.Ülkekel, **a.g.e.**, s.47.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ANA HATLARIYLA M.Ö.2. BİNYIL ANADOLU TARİHİ

Anadolu toprakları yüzyıllar boyunca birçok medeniyete beşiklik etmiş bir kültür mozaığıdır. Konumuz olan M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda yaşamış olan uygarlıklara ana hatlarıyla göz atmak, ilerleyen sayfalarda değineceğimiz konularla ilgili bizlere rehber olacaktır.

2.1.ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI (M.Ö.1970-1750)

Bilindiği üzere Mısır ve Mezopotamya medeniyetleri M.Ö. 4. binyılın başlarında yazıya kavuştuğu halde Anadolu M.Ö 2. Binyılın başlarında yazıya kavuşur. Anadolu'da tarihi döneme ait ilk vesikalar Kayseri Kültepe'de bulunmuştur. Yapılan araştırmalar sonucu Kültepe'de dört yapı katı tespit edilmiştir. Bunlardan en alta kalan III. ve IV. yapı katlarında hiçbir yazılı belgeye rastlanmamıştır. Tabletlerin 22.000 kadarı II. yapı katından çıkarılmıştır. I. tabaka I-a ve I-b olarak kısımlara ayrılmış I-b katmanından ise 150 kadar tablet çıkarılmıştır. Karum'un son katı olan bu kattan çıkarılan diğer önemli belgeler ise “Habur Kapları¹⁶”dır. Bu durum söz konusu dönemin Eski Babil'in 6. kralı Hammurabi ile çağdaş olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kültepe dışında Hattuşaş ve Alişar'da da tabletler bulunmuştur.¹⁷

Kısacası Anadolu'ya yazıyı M.Ö.2000'li yılların başında Yukarı Mezopotamya'dan Orta Anadolu'ya ticaret yapmak için gelen Asurlu tüccarlar getirmiş, Anadolu onlar sayesinde tarihi devirlere girmiştir.¹⁸ Anadolu'ya yazıyı getiren Asurlu tüccarların Anadolu'daki faaliyetlerine şöyle bir göz atacak olursak:Asurlu tüccarlar Kültepe, Hattuşaş ve Alişar gibi merkezi şehirlerin etrafında kurulan “Karum” ve “Vabartum”¹⁹ denilen Pazar yerlerinde ticaret yapmışlardır. Bu ticaret daha çok Anadolu'da bol miktarda bulunan bakır üzerinden yapılmıştır. Asurlu tüccarlar Anadolu'daki bakırı ülkelerine götürmüşler karşılığında ise kalay

---

¹⁶ Habur Kapları, Babilli Hammurabi döneminin(M.Ö.1750) ürünleridir. Kültepe'de yapılan kazılarda I-b katmanında Habur Kapları'ndan bulunmuştur. Bu durum Hitit Devleti'nin en eski döneminin, Babil Kralı Hammurabi ile çağdaş olduğunu göstermiştir.

¹⁷ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 12. Baskı, Sinop 2013, s.60.

¹⁸ E.Öz, “**Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı**”, Ankara 2005, s.7.

¹⁹ Orta Anadolu'da önem arz eden şehirlerin surlarının dışına, Asurlu tüccarlar tarafından, ticaret yapmak için kurulan Pazar mahalleleri.

ve lüks kumaşlar vermişlerdir²⁰. Bu durumu değerlendirecek olduğumuzda Asurlu tüccarların Anadolu'nun yer altı kaynaklarını, değerli madenlerini sömürdüğü sonucuna varabiliriz. Fakat diğer yandan Anadolu halkı da bakır karşılığında aldıkları kalay ile kendilerinde bol miktarda bulunan ve Asurlu tüccarlara sattıkları bakırı karıştırarak tunç dediğimiz oldukça dayanıklı bir alaşım elde etmişler ve alet edevatlarını bu dayanıklı alaşım ile yapmaya başlamışlardır.²¹

Bu devirde yaşayan belli başlı şehir devletleri başta Kaniş(Kültepe) olmak üzere Hattuş, Zalpa, Kuşşara, Mama, Tamniya, Wahşaniya ve Puruşanda krallıkları idi.²² Halk; soylular, hür insanlar ve köleler olarak sınıflara ayrılmıştır ve bu devirde insanların satıldığını gösteren makbuzlar mevcuttur. Kadınların toplum içindeki yerine bakacak olursak; bu şehir devletleri "Rubaum" denilen kral ve "Rubatum" denilen kraliçeler tarafından yönetilmiştir. Birçok sözleşmede Rubatumların mühürlerinin olduğu ve rubaum olmadığı zamanlarda Rubatum'un idareyi ele aldığını görmekteyiz. Halktan olan kadınların toplum içindeki durumuna ait pek fazla kaynak yoktur, fakat evlilikte ve boşanmada hemen hemen aynı haklara sahip oldukları ve "levirat"²³ denilen evlenme tarzının bu toplumlarda görülmediğini bilmekteyiz.²⁴ Ayrıca bu dönem hür kadınların ticaret hayatındaki yerini görmemizi sağlayan özel mektuplar mevcuttur. Bunlar: Enlil-Bani'nin kız kardeşi Hattitum'un yazdığı altı mektup ve Puşuken'in karısı Lamassi'nin yazdığı beş mektuptur.²⁵ Bu mektuplar, kadınların ticaret içindeki aktif rolünü önemli şekilde ortaya koymaktadır.

Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın tarihi kronolojisine gelecek olursak, bu dönem tarihini incelemede nispi kronoloji kullanılır. Yani bilinen bir tarihten yola çıkılarak bilinmeyen bir tarih tespit edilmeye çalışılır. Anadolu tarihi içinse, Mısır ve Mezopotamya ile yaşadığı çağdaş olaylar baz alınarak bilinmeyene ulaşılmaya çalışılır. Bu çağın bitiş tarihini daha önceden söylediğimiz gibi Karum'un I-b katmanında bulunan ve Hammurabi döneminin karakteristiği olan Habur Kapları dolayısıyla M.Ö. 1750'ler olarak belirlemiştik. Ayrıca bu katmanda bir saray harabesi üzerinde "Kral Anitta'nın Sarayı" yazılı bir hançer bulunmuştur.²⁶ Bu tabaka muhtemelen bir istila sonucu çıkan yangınla tahrip edilmiştir. Anitta'ya gelecek olursak, o Kuşşara kralıdır ve Anadolu'da siyasi birliği kurarak "Büyük

²⁰ H.G.Küçükbezi, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasında İlişkiler", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Konya 2011, s.26.

²¹ K.Koçak, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler", s.214.

²² Anadolu coğrafyasındaki kazı ve buluntu yerleri için bkz. Ekler, Haritalar 2.

²³ Kadının ölen kocasının kardeşiyle evlenmesi.

²⁴ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 12. Baskı, Sinop 2013, s.88.

²⁵ E.Memiş, **a.g.e.**, s.83.

²⁶ F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.64.

Kral” olmuştur. Asurlu tüccarları Anadolu’dan kovup, Anadolu şehirlerini bir bir idaresi altına aldıktan sonra siyasi birliği kurmuş ve Anadolu’yu daha fazla sömürülmekten kurtarmıştır. Şüphesiz ki, bu döneme ışık tutan en önemli vesika kral Anitta’nın kendi adına yazdırmış olduğu Anitta Tabletidir. Görüldüğü üzere, Koloni Devri’nin bitişini belirlemek için elimizde yeterli malzeme vardır. Şimdi gelelim bu devrin başlangıcını belirlemeye: Tarihçiler II. yapı katında bulunan 20.000 tablette 120 tane Limu adı tespit etmişlerdir. Limular Asurlulara has idareciler olup bir yıllığına göreve getirilirdi. Bu yüzden II. yapı katına 120 senelik bir ömür biçilmiştir. 150 tabletin bulunduğu I-b katı ise Kültepe’nin en geç dönemidir ve 20 sene sürdüğü düşünülmektedir. Hiçbir yazılı belgeye rastlanmayan III. ve IV. yapı katlarına ise arkeologlar, arkeolojik buluntulardan yola çıkarak toplam 50 sene vermişlerdir. Bunlardan yola çıkarak M.Ö. 1940 sonucuna varırız. Fakat yeni Limu adlarının yada tarihe ışık tutabilecek başka vesikalarında gün yüzüne çıkabilme ihtimallerinin hesaplanması sonucu, M.Ö. 1950 tarihi Koloni Devrinin başlangıcı için genel kabul görmüştür.²⁷ Bu dönem Anadolu’nun yazıya kavuştuğu önemli bir ticaret dönemi olmuştur.

2.2. ESKİ HİTİT DEVLETİ

Hitit Devletini kuran Kuşşara sülalesinden sonra, Hitit tahtına Puşarumma sülalesinden gelen krallar geçmiştir. Bu döneme ışık tutan en önemli vesika, I. Hattuşili’nin vasiyetnamesidir. Hattuşili babası Puşarumma tarafından Hitit tahtının varisi olarak seçilmiştir. Fakat Puşarumma’nın ölümünden sonra Pankuş ve Dugudlar Meclisi, kardeşi Papadilmah’ı tercih etseler de, I.Hattuşili hakkı olan tahtı almıştır. Bu kralın asıl adı Labarna’dır.²⁸ Ancak uzun yıllar sonunda yapılan tetkikler neticesinde Labarna’ya Hattuşa şehrini fethettikten sonra Hattuşili lakabının verildiği anlaşılmıştır.²⁹ Telepinuş Fermanı’ndan öğrenildiğine göre, Hattuşili zamanında ülkede birlik ve beraberlik sağlanmıştır. Bugünkü Bor’dan Batı Anadolu’da Viluşa (Çanakkale)’ya kadar devletin sınırları genişletilmiştir. Bu dönemde ticaretin kalbi Kuzey Suriye’de atıyordu. Hattuşili de Halep’i zaptederek Kuzey Suriye’deki canlı ticarete katılmıştır.³⁰ Kısacası Arzava ve Halep seferleriyle Hitit Devleti Akdeniz ticaretine fiilen katılmış oluyordu.

²⁷ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.90.

²⁸ E.Memiş, **a.g.e.**, s.91.

²⁹ E.Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, 1995, s.25.

³⁰ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, 2015, s.92.

Hattuşili Kuşşara'da hastalandığı zaman yazdığı vasiyetnamesinde Prens Huzzia'yı veliahtlıktan azlederek, Prens Murşili'yi veliaht ilan etmiştir. Hattuşili'den sonra tahta çıkan Murşili, isyan eden Halep Krallığını zaptederek ve M.Ö.1550'de Babil'i fethederek veliahtlığa layık olduğunu göstermiştir.³¹ Murşili'nin Balil'i fethi Önasya dünyasında büyük yankılara yol açmış ve bu yüksek kültürü Anadolu'nun tanınmasına olanak sağlamıştır. Öyle ki, Murşili, Babil'den dönerken yanında birçok sanatkar, katip, bilim adamları getirmiştir. Murşili Babil'den döndükten az sonra bir saray entrikasına kurban giderek Hantili tarafından öldürülmüştür. Ondan sonra uzun yıllar Hitit tahtına birbirlerini öldürerek tahta geçen krallar geçecektir.³²

2.3. GASIP KRALLAR DEVRİ (M.Ö.1550-1500)

I.Murşili'nin şaibeli ölümünden sonra tahta I.Hantili geçer, bu dönemden Telepinuş'un iktidarının sonuna kadar geçen elli yıllık sürede (M.Ö.1550-1500) her kral selefini öldürerek tahta geçmiştir. Bu yüzden bu kanlı karanlık döneme Gasıp Krallar Devri denilmiştir.³³ Bu dönemin ilk kralı olan Hantili zamanında devlet Hurri kavimlerinin saldırılarına maruz kalmış, aynı zamanda Kuzey Anadolu'da Gaşkalar tehlikesi baş göstermişti.³⁴ Kısacası zorlu bir idare dönemi geçiren Hantili, eski suç ortağı Zidanza tarafından öldürülmüştür. Zidanza döneminde de Hurri istilası devam etmiş; Halep şehri Hurrilerce zaptedilmiş, üstelik Çukurova'da da Hurriler tarafından bir Kizzuvatna Krallığı kurulmuştur. Zidanza'nın bu başarısız iktidar döneminden sonra, oğlu Ammunaş tarafından öldürüldüğünü, Ammunaş'ın damadı Telepinuş tarafından yazılan Telepinuş Fermanı'ndan öğreniyoruz.³⁵ Babasını öldürerek tahta geçen Ammunaş zamanında büyük bir kıtlık olmuştu.³⁶ Bu kıtlığın yol açtığı durumları kaynaklar el verdiği ölçüde ilerleyen bölümlerimizde ayrıntılı olarak işleyeceğiz. Ammunaş'ın iki oğlundan biri olan Huzzia, ağabeyi Testis'i öldürerek tahtı ele geçirmiş, fakat anladığımız kadarıyla uzun bir iktidar dönemi geçirememiştir. Telepinuş Fermanı'nda anlatılana göre, Huzzia kız kardeşi İştapariş ile evli olan eniştesi Telepinuş'u da öldürtmek istemiş, bunun üzerine eniştesi tarafından Pankuş mahkemesine verilmiştir. Telepinuş Fermanı'nda "Eğer erkek evlat yoksa ölen kralın kızı bir kocaya verilsin. O (damat), kral

³¹ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, 2015, s.95.

³² F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.89,90,91.

³³ Ş.Ay, "Ahhiyava-Hitit ilişkileri ve Ahhiyavalıların Batı Anadolu'daki Faaliyetleri", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, , 2010, Cilt 1, Sayı 1, s.30.

³⁴ E.Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.33.

³⁵ S.Alp, **Hitit Çağında Anadolu**, 7. Baskı, 2011, s.60.

³⁶ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, 2015, s.97.

olsun.” denilmektedir.³⁷ Bu durum, Huzzia’dan sonra tahta geçen Telepinuş’un durumunu açıkça gözler önüne sermektedir. Telepinuş döneminde de Hurri taarruzları devam etmiştir. Telepinuş Fermanı, Gasıp Krallar Devri hakkında oldukça önemli bilgiler veren, yegâne vesikadır. Ama onu önemli kılan tek özelliği bu değildir, ferman dünya hukuk tarihi açısından da oldukça önemlidir. Çünkü kolektif ceza sistemini kaldırarak ferdi ceza sistemini getirmiştir. Ayrıca tahta geçme konusunda da önemli değişiklikler yapılmıştır. Neticede Telepinuş, Hitit tarihinde tahta geçen ilk damattır. Ve bundan sonra da böyle bir durum söz konusu olmayacaktır. Telepinuş yazdığı fermanla kendi durumunu meşrulaştırmıştır.³⁸

2.4. ESKİ HİTİT DEVLETİNİN SON ZAMANLARI

Eski Hitit Devleti’nin son zamanlarında yani Telepinuş’un ölümünden II.Tuthalya’nın iktidarına kadar uzanan 75 yıllık sürede(M.Ö.1500-1425) yaşanan olaylar ve iktidardaki krallar hakkında çok fazla yazılı vesika olmadığından dolayı, bu dönem hakkında fazla bilgi sahibi olamıyoruz.³⁹ Daha önceki dönemlerde kralların gerek yıllıkları, gerek vasiyetnameleri, gerekse devletlerarası antlaşmalar olmasına, yazının aktif bir şekilde kullanılmasına rağmen, bu dönemde neden yazılı vesika olmadığı merak konusudur. Fakat bu soruların cevabı yapılan tetkikler neticesinde yıllar sonra ortaya konulabilmiştir. Öyle ki, bu 75 yıllık döneme ait kaynakların azlığının nedeni, Mitanni Göçleri’dir.⁴⁰ Hint-Avrupa kökenli bu kavim, muhtemelen Zagros Dağları⁴¹ üzerinden Önasya’ya giriş yapmıştır.Önasya’ya getirdikleri iki tekerlekli hafif harp arabaları sayesinde Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu’yu işgal ederek burada bir Mitanni Devleti kurmuşlardır.Kurdukları bu devletin yönetici kısmı Hint-Avrupa kökenliken, halk kısmını Hurri kavimleri oluşturmaktadırlar.⁴² Onların bu göç hareketi, göç ettikleri bölgelerdeki Hurri kavimlerini de etkilemiştir. Mitanni Devleti hakimiyetinde yaşamak istemeyen Hurri kavminin bir bölümü kendilerine yeni yurtlar bulmak için, Hitit Devleti’nin hakimiyeti altında bulunan bölgelere doğru bir göç hareketi gerçekleştirmişlerdir. Böylelikle ticaretin kalbi olan Kuzey Suriye de bir kez daha Hitit hakimiyetinden çıkmıştır.⁴³

³⁷ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, 2015, s.98.

³⁸ B.Brandau-H.Schickert, **Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu**, 2. Baskı, Ankara 2004, s.97.

³⁹ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.100.

⁴⁰ Mitanni haritası için bknz. Harita 3.

⁴¹ Zagros Dağları İran ve Irak topraklarında bulunan, İran’ın Irak sınırından Basra Körfezinin güneyine kadar uzanan 1500 km. uzunluğundaki sıradağlardır.

⁴² E.Memiş,**Eskiçağda Göçler**,1. Baskı, Bursa 2014, s.95.

⁴³ E.Memiş,**Eskiçağda Göçler**, 1. Baskı, Bursa 2014, s.97.

Bu büyük göç hareketinin yol açtığı sonuçlara baktığımızda, göçlerinde aslında doğal bir afet olduğu kanısına varabiliriz. Şöyle ki; nasıl bir deprem ya da yangın insan yerleşkelerini, yaşam alanlarını yerle yeksan edip zarar verirse, Mitanni Göçleri de Anadolu coğrafyasına zarar vermiş bizleri muallakta bırakan bir yetmiş beş yıla malolmuştur. Mitanniler'in Önasya'ya, Önasya'da yaşayan Hurrilerin de Hitit topraklarına kayması, Mitanniler'in kıvılcımladığı büyük bir göç silsilesine neden olmuş, bu nedenle bu dönemi aydınlatacak olan vesikalar varsa bile elimizden kayıp gitmesine neden olmuşlardır.

2.5. YENİ HİTİT DEVLETİ VE II. TUTHALYA

Yetmiş beş yıllık karanlık bir dönemden sonra II.Tuthalya'nın iktidarı ile birlikte Hitit Devleti'nin toparlanmaya başladığı görülür. Bu dönemde Kuzey Suriye hakimiyeti için Anadolu'ya büyük bir göç hareketi ile gelip Güneydoğu Anadolu'da devlet kuran Mitanni Devleti'ne karşı büyük mücadeleler verilmiştir. II.Tuthalya'nın bu hakimiyet mücadelesi Mitanni ve Mısır devletlerini birbirine yakınlaştırmıştır. Hatta Mitanni Kralı I.Artatama, kızını IV.Tutmosis'e gelin vermiş böylece akrabalık bağlarıyla ittifaklarını güçlendirmişlerdir.⁴⁴ Hitit Devleti'nin doğu kanadının durumu kısaca budur. Batı kanadının durumuna bakacak olduğumuzda ise, II. Tuthalya'nın Kuzey Batı Anadolu havalisinde bulunan Aşşuva memleketlerine karşı (Balıkesir, Bursa, Çanakkale dolayları) sefer düzenlediği ve zafer kazandığı bilinir.⁴⁵Fakat bu sırada Gaşkalar, devletin Kuzey bölgelerine yaptıkları akınları daha da artırmışlardır. Diğer yandan, Harriyati (Karya) ve Zippaşa kralı Madduvattaş Ahhiyava kralına karşı memleketini savunurken yenilgiye uğramış, bunun üzerine Hatti'ye sığındığında kendine ait toprakları geri alabilmesi için, gerekli desteği II. Tuthalya'dan almıştır.Bunun üzerine topraklarını geri alan Madduvattaş, ikinci bir saldırıya maruz kalmıştır. Hatti kralı bu duruma müdahale ettiği sırada, Ahhiyava kralı tarafına geçerek taraf değiştiren Madduvattaş, II. Tuthalya tarafından yine de affedilmiştir.⁴⁶ Diğer yandan, Madduvattaş'ın kızını, Arzava kralına gelin vermesi suç sayılmaktadır. Çünkü Arzava ile akrabalık bağları kurması, II.Tuthalya'nın hoşuna gitmemiştir.⁴⁷ Buradan II. Tuthalya'nın Arzava memleketi ile ilişkilerinin gergin olduğunu anlıyoruz. Kısacası Batı Anadolu'daki Hitit hakimiyetinin başarısızlığını müttefiklerin bile arkadan iş çevirmelerinden, Hitit devletinin yasaklarını hiçe saymalarından anlayabiliyoruz. Fakat II. Tuthalya'nın batıda hakimiyet için

⁴⁴ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, 2015, s.102.

⁴⁵ B.Brandau-H.Schickert, **Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu**, 2. Baskı, Ankara 2004, s.129.

⁴⁶ B.Brandau-H.Schickert, **a.g.e.**, s.135,136.

⁴⁷ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.105.

çabalaması,başarısızda olsa varlığını hissettirmesi, onu Yeni Hitit Devletinin kurucusu yapmıştır. II. Tuthalya'dan sonra yerine geçen I. Arnuvanda zamanında Kuzey Suriye hakimiyeti yeniden Mitannilerin eline geçmiş ve Gaşka saldırıları yeniden alevlenmiştir.

2.6. I. ŞUPPİLULİUMA VE HİTİT İMPARATORLUK DEVRİ(M.Ö. 1380-1335)

Şuppiluliuma döneminde Anadolu coğrafyasındaki siyasi duruma geçmeden önce, bu konularda yakından ilişkili olan Amarna Çağı'na değineceğiz.Amarna Çağı, M.Ö.1400-1350 yılları arasını kapsar.⁴⁸ Bu dönemde Önasya coğrafyasına baktığımızda Yukarı Mezopotamya'da Asur Devleti, Güney Doğu Anadolu'da ise Mitanni Devleti bulunmaktadır. Güney Mezopotamya'da bu dönemde sosyal ve siyasal gelişmeler göstermiş Babil krallığı, Kuzey Afrika'da ise dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Mısır krallığı yer almaktaydı. Bu dört büyük devlete baktığımızda Mitanni ve Babil ekonomik sıkıntı içindeydiler. Öyle ki, Babil kralları firavunlara Babilli prensesler takdim ederek karşılığında altın istiyorlardı. Mitanni kralı Tuşratta'nın mektupları ise altın talebi ile doluydu.⁴⁹ Devrin diğer büyük devletleri olan Hitit ve Asur ise büyük bir kalkınma hamlesi içinde bulunuyorlardı. Bütün bu devletlerin ekonomik menfaatleri o dönemde ticaretin kalbi olan Kuzey Suriye'de düğümleniyordu.Bu dönemde dünya nizamının ipleri Mısır firavunu III. Amenofis'in elindeydi. Bu liderlik onun ölümüyle son buldu. Yerine geçen oğlu IV.Amenofis Mısır dininde değişiklik yaparak tek tanrılı dine geçmek istemiştir. Fakat halkın değerlerini, inançlarını bir çırpıda değiştirmek kolay değildir. Bu nedenle dindeki reformla uğraşan IV.Amenofis siyasetle uğraşacak vakti bulamamış zaten ölümünden sonra da çok tanrılı dine geri dönmüştür.⁵⁰ Mısır'ın içinde bulunduğu bu karmaşık durumdan en çok yararlanan, I.Şuppiluliuma olmuştur. İşte I.Şuppiluliuma Hitit tahtına geçtiğinde Önasya siyasi arenasında durum böyleydi. Hitit ülkesinde ise durum şöyleydi: Kuzey Suriye ve Kizzuvatna hızla kaybedilmiş, Hattuşa'yı her yandan kuşatan düşmanlar harekete geçmişlerdi. Hatti ülkesi bu akınlarla o kadar zayıflamıştı ki, Arzava Kralı, Güney Anadolu Platosu üzerinden Kilikya kapılarına doğru saldırırken, Hititleri göz ardı edebiliyordu. Kuzey Anadolu'daki Gaşkalar ise, her daim sorun çıkartmaya devam ediyor, bitmek bilmeyen akınlarıyla başa çıkmak için yıllık seferler gerekiyordu.⁵¹

⁴⁸ E.Memiş, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, 2. Baskı, Ankara 2012, s.36.

⁴⁹ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.107.

⁵⁰ F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.100.

⁵¹ J.G.Macqueen, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, 3. Baskı, Ankara 2001, s.49-50 ve 52.

Şimdi gelelim I.Şuppiluliuma'nın siyasi icraatlarına; bu icraatların başında askeri seferler gelir. Askeri seferleri Anadolu ve Suriye seferleri olmak üzere ikiye ayırmak doğru olacaktır. Fakat bu seferlerin kronolojik sırasını tespit etmek oldukça güçtür. Prof. Dr. Füzuran KINAL'a göre, Suriye üzerine sefere çıkabilmek için öncelikle Anadolu'da asayişi sağlamış olmak gerekir. Bu nedenle adı geçen bilim insanı, Şuppiluliuma'nın önce Anadolu, sonra Suriye seferlerini gerçekleştirdiğini savunur.⁵² Şuppiluliuma, annelerinde, Batı Anadolu seferlerinden bahsetmese de, oğlu II.Murşili annelerinde babasının Arzava memleketlerine yaptığı seferlerden bahsetmektedir. Kizzuvatna, Azzi ve Hayaşa(Yeşilirmak Havzası) kralları ile de yaptığı antlaşmalar mevcuttur. Hayaşa Beyliği'ni birtakım şartlarla kendisine bağlamış, "Kilikya Kapılarını" elinde tutan Kizzuvatna Krallığı'nı da müttefik olarak kazanmıştır. Anadolu'da asayiş sağlandıktan sonra, sıra geliyor Kuzey Suriye hakimiyetini geri kazanmaya. I.Şuppiluliuma'nın Kuzey Suriye'ye yaptığı ilk seferin galibi,Mitanni kralı Tuşratta'dır. Fakat ikinci seferinde Mitanni Devleti'nin başkenti Vaşşukani'ye saldırarak Mitanni Devleti'ni ortadan kaldırmış ve Hitit Devleti'ne "İMPARATORLUK" unvanını kazandırmıştı.⁵³

Mitanni Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte Mitanni'ye bağlı vassal bir krallık olan Asur, güçlenmeye başlamış, hatta Asur kralı firavuna, kendini büyük bir kral gibi görerek, "biraderim" diye hitap etmeye cüret edebilmiştir. Asur'un bu gelişiminin farkına varan Şuppiluliuma, yenilgiye uğrattığı Mitanni kralı Tuşratta'nın oğlu Mattivaza kendisine sığındığı zaman onu affetmiş ve kızını ona vererek Asur tehdidine karşı Mitanni Krallığı'nı kendisine bağlı tampon bir devlet olarak yeniden kurdu muştur. Dönemin diğer büyük devleti Mısır ile olan ilişkilere baktığımızda,IV.Amenofis'in ölümüne kadar dostane ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Fakat Şuppiluliuma'nın IV. Amenofis'in ölümünden sonra Mısır kraliçesinden aldığı mektup bu dostane ilişkileri bozmuştur. Mısır kraliçesi gönderdiği mektupta Şuppiluliuma'nın oğullarından birini kendisine eş, Mısır'a da kral olarak istemiştir.⁵⁴ Bu durumdan işkillenen Hitit kralı, Mısır'a, güvendiği adamlarından biri olan Hattuşaziti'yi göndererek, bu durumun doğruluğunu, gerçekçiliğini araştırmasını ister.⁵⁵ Hattuşaziti Mısır'dan bir mektupla döner, Mısır kraliçesi bu ikinci mektubunda Şuppiluliuma'nın bu güvensiz tavrına içerlemiş bir görüntü sergileyerek Şuppiluliuma'yı ikna eder. Kral, oğullarından biri olan Zannanza'yı Mısır'a kral olsun diye gönderir. Ancak bu

⁵² E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.110.

⁵³ E.Akurgal,**Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.45.

⁵⁴ S.Alp, **Hitit Çağında Anadolu**, 7. Baskı, 2011, s.98.

⁵⁵ Ö.S.Gavaz, "**I.Şuppiluliuma Dönemi'nde Suriye ve Mezopotamya ile İlişkiler**", Ankara 2007, s.113.

mektuplaşma sürecinde kraliçenin düşmanları muhtemelen durumun farkına varırlar ve Zannanza'yı Mısır'a gitmek üzere çıktığı yolda öldürürler. Dönemin en önemli kaynaklarından biri olan Veba Duaları'ndan öğrenildiğine göre, bu durum Şuppiluliuma'yı çok derinden etkiler ve Mısır'a bir intikam seferi düzenler. Bu sefer zaferle neticelenir ve yakalanan pek çok esir Hatti Ülkesi'ne getirilir. Bu zafer Şuppiluliuma'nın duyduğu evlat acısını az da olsa hafifletir ama aslında bu zafer Hitit Devleti'ne çok pahalıya patlamıştır. Öyle ki, Mısır'dan getirilen esirler arasında veba zuhur etmiş ve yaklaşık yirmi yıl sürerek Hatti ülkesini kırıp geçirmiştir. Hitit Devleti'ni bir imparatorluk haline getiren bu büyük kralın hayatı, bir Gaşka seferlerinde veba yüzünden son bulmuştur.⁵⁶

2.7. II.MURŞİLİ

Dönemin en önemli kaynağı olan II.Murşili'nin annelerine göre, I.Şuppiluliuma vebadan öldüğünde yerine veliahdı II.Arnuvanda geçer. Fakat o da bir yıl sonra vebadan ölünce, yerine en küçük kardeşi II.Murşili geçer. Şuppiluliuma'nın Murşili'den büyük iki oğlu daha olmasına rağmen, neden II.Murşili'nin küçük yaşta tahta geçtiği şöyle yorumlanmaktadır. Murşili'nin Halep ve Karkamış krallıklarını idare eden ağabeyleri Telepinu ve Biyaşşili, Hattuşa'da ki veba salgınından dolayı, Anadolu'ya gelmek istememişlerdir ki, taht Murşili'ye kalmıştır.⁵⁷ Diğer bir yönden bakıldığında ise, Halep ve Karkamış krallıklarının, dönemin ticaret merkezi Kuzey Suriye'de bulunması yüzünden buradaki iktidarlarını tehlikeye atmamak amacıyla Hitit tahtına oturmamış olabilirler. II.Murşilide tıpkı diğer Hitit kralları gibi, Anadolu'nun önemli bir sorunu olan isyancı Gaşkalar'la uğraşmış, sonrasında Batı Anadolu'da bulunan Arzava memleketlerine seferler düzenlemiştir. Arzava memleketleri bu seferlere karşı birleşerek, Arzava koalisyonunu kurmuşlardır.II.Murşili ilk seferinde kesin bir netice alamasa da, ikinci seferinde Arzava memleketlerini büyük bir yenilgiye uğratmıştır. Sonrasında Arzava memleketlerinin her biriyle antlaşmalar yaparak, Kuzey Anadolu'daki Gaşkalar ve Hayaşalar üzerine gitmiştir.⁵⁸ Kısacası Gaşka ve Hayaşa beyliklerine karşı hep tedbirli davranarak Anadolu'da asayişi sağlamıştır. İktidarının dokuzuncu yılında Kuzey Suriye'de isyan eden Amurru, Kinza(Kadeş) ve Nuhaşşe krallıklarının üstüne yürüyerek, isyanı kontrol altına almıştır. II. Murşili'nin Karkamış kralı olan abisi Biyaşşili'nin ölümü Murşili'yi zora sokmuştur. Çünkü bu sırada Hayaşa Memleketi de ayaklanmıştı. Ne tarafa gideceğini bilemeyen Murşili bir fal açtırır. Ve Karkamış'ı zapt eden Asur kralının üzerine

⁵⁶F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.106.

⁵⁷ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 14.Baskı, Bursa 2017, s.117.

⁵⁸ E.Akurgal,**Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.48,49.

giderek Karkamış'ı geri alır. Hayaşa'ya da komutanlarından birini göndererek isyanı bastırır. Görüldüğü üzere, küçük yaşta iktidara gelmesine rağmen Anadolu'da hakimiyeti sağlamış, babasının imparatorluk haline getirdiği devleti korumayı başararak güçlü, başarılı bir kral olduğunu göstermiştir. Murşili'nin ne zaman ne şekilde öldüğü bilinmemektedir.⁵⁹

2.8. MUVATTALI

II. Murşili'nin oğlu olan Muvattali döneminde Mısır ve Hitit devletleri arasında tarihin ilk meydan muharebesi cereyan etmiştir. Bu devrin iki büyük devletini karşı karşıya getiren sebep ise Kuzey Suriye hakimiyeti idi. Daha öncede bahsettiğimiz gibi, Kuzey Suriye'nin ticaretin merkezi olması, güçlü olanın buraya hakim olma isteğini artırıyordu. Fakat Muvattali döneminde tek cephe Kuzey Suriye değildi. Batıda Arzava beylikleri baskılarını artırmaya devam ediyorlardı. Bu nedenle bu beyliklerden bazılarıyla antlaşmalar yapılarak, baskıları azaltılmaya çalışılmıştır. Kuzeyde artarak devam eden Gaşka baskınlarını durduran ise Yukarı Memleket komutanlığına atanan III. Hattuşili'dir. Anadolu'da asayişi sağlayan Muvattali, Kuzey Suriye için harekete geçmiştir. Viluşa kralı Alakşanduş ile yaptığı antlaşmada Kuzey Suriye için müttefik aradığı aşikârdır. Söz konusu antlaşmanın 14. Maddesinde olası bir savaşa karşı Alakşanduş'un orduları ve harp arabaları ile birlikte ona destek olmasını ister.⁶⁰ Bu dönemde Kuzey Suriye'de bulunan şehir devletlerinden biri de Amurru Devleti idi. Amurru Krallığı Kuzey Suriye hakimiyeti hangi devlete geçerse onun hakimiyeti altında yarı özerk bir devlet olarak yaşamaya devam ediyordu. I.Şuppiluliuma döneminde Hitit hakimiyetine giren bu devletin,II.Murşili döneminde isyan ettikleri, Muvattali döneminde deçeşitli entrikalar içine girdikleri bilinmektedir. Kısacası Hitit hakimiyetinde olmasına rağmen, Kuzey Suriye gibi önemli bir konumda bulunan sıkıntılı bir devlettir.⁶¹

⁵⁹F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.109.

⁶⁰E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.122.

⁶¹ Ö.S.Gavaz, "**Hitit İmparatorluğunun Suriye ve Kuzey Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hakimiyet Politikası**", Tarih ve Medeniyetler Tarihi,Ankara 2012, Cilt 6, s.2830,2831.

2.8.1. KADEŞ MEYDAN MUHAREBESİ

Dönemin en önemli ticaret merkezi olan Kuzey Suriye, güçlü olanın elinde tutmak istediği değerli bir bölge idi. Bu nedenle iki büyük güç haline gelen Mısır ve Hitit devletlerinin ekonomik çıkarları burada kesişiyordu. Bunun sonucunda tarihin ilk büyük savaşı Kadeş’de vuku buluyor. M.Ö. 1296-1280 yılları arasında belli aralıklarla devam eden bu çatışmaların neticesine baktığımızda, savaşla ilgili bilgi veren, firavun tarafından yazdırılan Mısır kaynakları, firavunun savaştan zaferle çıktığını anlatırlar. Ancak tek taraflı yazılan bu kaynaklar, ne denli gerçeği yansıtır bilinmez. Hitit kaynaklarına baktığımızda bu savaşla ilgili bilgi veren III. Hattuşili zamanından kalma bir satırlık bilgiden fazlası yoktur. Ancak Kuzey Suriye’nin en büyük şehir devleti olan Amurru Devleti’nin hala Hitit hakimiyetinde kalmış olması, savaşın galibinin Hititler olduğunun en büyük kanıtıdır.⁶² Mısır firavunu II.Ramses’in iktidarının beşinci yılında (M.Ö.1296) vuku bulan bu savaş esnasında Hitit tahtında Muvattali bulunuyordu. Fakat on altı yıl boyunca belirli aralıklarla devam eden çatışmalar boyunca Muvattali’nin akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir. Ancak savaş sonunda yapılan antlaşmaya göre, Hitit tarafında iktidarın III. Hattuşili’de olduğu bilinir.

2.9. URHI-TEŞUP (III. MURŞİLİ)

Bu kralın iktidar dönemi hakkında bize bilgi veren tek kaynak, III. Hattuşili’nin müdafaanamesidir. Urhi-Teşup, Muvattali’nin ikinci derece bir zevcesinden olan oğludur. Yaklaşık yedi sene tahtta kalmıştır.⁶³ Fakat babasının, amcası III. Hattuşili’ye bahsettiği Hakpişşa ve bazı şehirleri elinden almaya kalkışarak ve III. Hattuşili’nin düşmanı Arma-Dattaş ile işbirliği yaparak amcasının antipatisini kazanmış ve mücadele başlamıştı. III. Hattuşili, Kadeş Meydan Muharebesi sırasında da Anadolu’da sükûneti sağlayan başarılı bir komutandı. Ancak bu dönemde de devlet işlerine müdahale etmekten kaçınmamıştır. Buradan Hattuşili’nin başından beri tahtı ele geçirmek istediği sonucu çıkarılabilir. Urhi-Teşup ile III.Hattuşili arasındaki bu taht mücadelesinden, III. Hattuşili galip çıkmıştır.⁶⁴

⁶² E.Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, 13. Baskı, Sinop 2015, s.125.

⁶³ O.Soyсал, “III.Hattuşili Büyük Metni Bir Hitit Belgesini Tanımlama Metni”, *Archivum Anatolicum*, Ankara 1995, Sayı.1, s.142.143.

⁶⁴ E.Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, İzmir 1998, s.96.

2.10. III. HATTUŞİLİ

III. Hattuşili'nin müdafaanamesinde, ailesinin üç erkek bir kız olan dört çocuklarından sonuncusudur. Tanrıça İştar, II. Murşili'ye rüyasında görünerek son çocuğu olan Hattuşili'yi tanrıçaya kurban olarak sunmasını istediğini söyler. Bunun üzerine Hattuşili rahip olarak yetiştirilir. Bu ifadeden, onun, tahtın olası veliahdı olmadığı anlaşılır. Ağabeyi Muvattali zamanında Yukarı Memleket komutanlığına atanmış, bu görevinde de gayet başarılı olmuştur.⁶⁵

Bir sefer sonrası uğradığı Lavazantiya şehri başrahibi Pentipşarri'nin kızı Puda-Hepa ile evlenmesi de nüfuzunu artırmış olsa gerektir. Yeğeni Urhi-Teşup'u mağlup ederek Hitit tahtına geçen Hattuşili, iç ve dış politikada büyük başarılar sağlamış, fetih siyasetinin meyvelerini toplamıştır. Bu başarılı siyasetinden dolayı, onun dönemi, Hitit tarihinin "Altın Çağı" sayılmıştır. Dış politikada III. Babil Devleti ile dost geçinerek, Asur tehdidine karşı Kuzey Suriye'deki yerini sağlamlaştırmıştır. Mısır Devleti ile aralarında 16 yıldır devam eden çatışmalar, onun döneminde son bulmuş, Mısır firavunu II. Ramses ile bir antlaşma yapmayı başarmıştır. M.Ö. 1280'de, tarihte iki büyük devletin eşit şartlara dayalı olarak yaptığı ilk uluslar arası barış antlaşmasıdır.⁶⁶ Bu antlaşmayla müşterek bir düşmana karşı düşman, dosta karşı da dost olma kararı alınmıştır. III. Hattuşili, firavuna kızlarından birini vererek bu devletle olan ilişkilerini akrabalık bağlarıyla da perçinlemiştir. Hattuşili, iktidarının sonlarına doğru etkin siyasi ilişkilere ve müttefiklerine rağmen, Asur-Hitit ilişkileri gerilmiştir.

Sonuç olarak her ne kadar yeğenini tahttan indirmek suretiyle tahta sahip olmuş olsa da iç ve dış politika da başarılı icraatlarıyla kendini affettirmiştir. III. Hattuşili zamanında etkin bir siyaset sergileyen Kraliçe Puda-Hepa "Tavananna"⁶⁷ olarak oğlu III. Tuthalyazamanında da nüfuzunu devam ettirmiştir.

⁶⁵ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.128.

⁶⁶ E.Memiş, **a.g.e.**, s.130.

⁶⁷ Hititlerde kral eşlerine verilen Hititçe unvan. Türkçe karşılığı "ana kraliçe" demektir.

2.11. IV. TUTHALYA

IV. Tuthalya, bir rahibin kızı olan annesi Puda-Hepa'nın da etkisinden olsa gerek oldukça dindar bir kraldı. IV. Tuthalya döneminde Hitit Devleti'nin güney bölgelerindeki etkinliği devam etmektedir. Bu dönemde Alaşya(Kıbrıs) adasındaki krallık isyana kalkışmış, bu isyan IV. Tuthalya tarafından gönderilen bir donanma ile bastırılmıştır.⁶⁸ Ugarit krallarına yazılan mektuplardan öğrendiğimize göre, Hitit Devleti'nin kendine ait donanması yoktur. Bu nedenle Kıbrıs'a gönderilen donanma, Hititlere bağlı kıyı devletlerine ait olmalıdır. Kuzey Suriye egemenliği için Hititlere tehlike arz eden Asur Devleti bu dönemde öylesine güçlenmiştir ki, kendini bir "Büyük Devlet" olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Öyle ki, birbirine denk kralların kullandığı "biraderim" tabirini de IV. Tuthalya'ya gönderdiği bir mektupta kullanmıştır. Asur-Hitit ilişkileri giderek bozulmuş, Asurlular Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu beyliklerine saldırmışlardır. Bu sırada Batı Anadolu'da Ahhiyava Krallığı giderek güçlenmiştir. Kısacası IV. Tuthalya döneminde devletin gücü giderek azalmıştır. Bunun üzerine Batı Anadolu'da Troya dolaylarında Prof. Dr. Ekrem Memiş'in tabiriyle "Eskiçağ'ın İlk Dünya Savaşı" olarak nitelendirilen ve Doğu ve Batı medeniyetlerini ilk kez karşı karşıya getiren Troya Savaşı cereyan etmiştir.⁶⁹ Bu savaş bugünkü Çanakkale Bölgesi dolaylarında yaşayan ve bir Anadolu beyliği olan Troyalılar ile Yunanistan Bölgesi'nden gelen ve Hitit metinlerinde Ahhiyavalılar adıyla zikredilen, Akalar arasında cereyan etmiştir. Bu savaş Troya kralı Priamos'un oğlu Paris'in, Aka beylerinden Sparta kralı Menelaos'un karısı Helena'yı kaçırmaya üzerine meydana gelmiştir. Aka beylerinden oluşan 1200 gemilik bir filo, Troya önlerine gelerek, Troya VIIa tabakasını yerle bir etmişlerdir. Savaşın kazananı Akalar'dır. Fakat savaşın asıl nedeni, bir kadın kaçırma olayından ibaret değildir. Zira IV. Tuthalya döneminde Hitit Devleti'nin gücünün azalması, Akdeniz'deki güvenliğin azalmasına, korsanların türemesine neden olmuştur. Bu da tek geçim kaynağı Doğu Akdeniz kıyılarına yaptığı ticaret olan, tarıma uygun olmayan Yunanistan bölgesinde yaşayan Akalar'ın yeni pazar yerleri arayışına girmelerine yol açmıştır. Bunun için de, henüz bakir bir bölge olan Karadeniz kıyılarına göz dikmeleri, bu bölge ile arasında tek engel olan Çanakkale boğazı dolaylarında yaşayan Troyalılarla bir savaşın içine girmelerine neden olmuştur. Kısacası bu savaşın asıl nedeni ekonomikti. Akalar, M.Ö. 1240-1230 yılları arasında cereyan eden bu savaşta, Hitit Devleti'nin de içinde bulunduğu kötü durumdan yararlanarak, bir darbe de onlar indirmiştir.

⁶⁸ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.133.

⁶⁹ E.Memiş, **Troya ve Troyalılar**, Ankara 2012, s.126.

2.12. III. ARNUVANDA VE II. ŞUPPİLULİUMA

III. Arnuvanda, IV. Tuthalya'nın oğludur ve babasından sonra Hitit tahtına geçmiştir. Bu döneme ait yok denecek kadar az vesika vardır. Bunun nedeni muhtemelen Egeli kavimlerin büyük göç hareketidir.⁷⁰ Bu döneme ait en önemli vesika Ahhiyava kralı olduğu düşünülen Antarauva'ya gönderilen bir mektuptur. Bu mektupta Arnuvanda, Ahhiyava kralına "biraderim" diye hitap etmektedir ki, bu da Ahhiyava Devleti'nin artık büyük bir devlet olduğunu gösterir. Arnuvanda'nın Hitit Devleti'nin son kralı olduğu ve devletin Ege Göçleri ile yıkıldığı düşünülüyordu. Ancak yakın zamanda bulunan kaynaklar Arnuvanda'dan sonra II. Şuppiluliuma adında bir kralın Hitit tahtına geçtiğini göstermiştir.⁷¹ Bu kral hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyoruz. Anadolu'da uzun süre hakim olan bu güçlü devlet, M.Ö.1200'lerde vuku bulan Ege Göçleri neticesinde yıkılmıştır.

---

⁷⁰ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.138.

⁷¹ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.140.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. M.Ö. 2. BİNYIL ANADOLUSU'NDA KITLIK VE AÇLIK

İnsanların yaşamda var olabilmeleri, bazı temel ihtiyaçlarını karşılayabiliyor olmalarına bağlıdır. İhtiyaçlar hiyerarşisinin birinci basamağı olan fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan insan, yaşama tutunamaz. Geçmişten günümüze insanların beslenme alışkanlıklarıyla ilgili önemli değişiklikler, yaşamın kalitesi ve süresi üzerinde etkili olmuştur. İnsanoğlunun dünyada varoluşundan haberdar olduğumuz ilk çağlarda, beslenme ihtiyaçlarını avcılık ve toplayıcılıkla sağladığını, buna bağlı olarak yaşam sürelerinin gelecek çağlara göre daha kısa olduğunu bilmekteyiz.

Neolitik çağda (M.Ö. 8000-5000)⁷² gerçekleşen, insanoğlunun yerleşik hayata geçerek tarımı keşfetmesi ve ateşin kontrol altına alınması gibi büyük devrimlerin, yaşam süresinin artması üzerinde büyük etkisi olduğu açıktır. Neolitik çağlardan önce 18-20 yıl arası değişen insan ömrü, neolitik çağ devrimleriyle birlikte 30-35 yaşlara kadar çıkmıştır. Günümüze gelindiğinde ise, durum çok daha farklıdır. Bilimin gelişmesiyle birlikte fizyolojik anlamda insan vücudunun gereksinimlerinin daha iyi tanınması, daha dengeli ve sağlıklı beslenerek yaşam sürelerinin uzamasını sağlamıştır. Öyle ki; günümüzde sağlıklı bir insanın 120'li yaşlarına kadar yaşamasının genetik olarak mümkün olduğu bilinmektedir. Anlaşıldığı üzere, beslenme ihtiyacının insan yaşamı üzerindeki etkisi büyüktür. Bütün bunlar göz önüne alındığında, açlık ve kıtlık felaketinin insan yaşamı üzerindeki olumsuz etkisi kaçınılmazdır. M.Ö.2.Binyıl Anadolu toplumlarına baktığımızda zaman zaman ciddi kıtlık felaketlerinin yaşandığını görmekteyiz. M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda hüküm süren en büyük devlet, Hitit Devleti idi. Hitit toplumuna baktığımızda halkın temel geçim kaynaklarının tarım ve hayvancılık olduğunu görüyoruz. Bu dönemde halkın temel besin kaynakları şunlardır:

“Buğday, arpa, çavdar, bezelye, bakla, burçak, pancar, pırasa, fasulye, ay çiçeği, kimyon, susam, kişniş, salatalık, soğan, sarımsak, safran, tere, şeytanboku, dereotu, üzüm, elma, dağ elması, incir, zeytin, hurma, erik(?), nar, armut, badem, yer fıstığı, kayısı ve hayvanlardan sığır, koyun, keçi, domuz, geyik, tavşan, balık, çeşitli kuşlar ve bal.”⁷³

⁷² Anadolu'nun neolitik dönemi baz alınmıştır.

⁷³ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.434.

Bu besin maddelerinin herhangi bir afet ya da felaket sonucu zarar görmesi, yaşanabilecek açlığın göstergesidir. Nitekim tarımın günümüzdeki kadar gelişmediği bir toplumda yaşanan kuraklık ve sel felaketleri, şüphesizdir ki, bu toplumları sık sık açlıkla karşı karşıya bırakmıştır.

Bu dönem Anadolu'sunda yaşanan ilk büyük kıtlık felaketi M.Ö.1550-1500 yılları arasına tarihlenen, Gasıp Krallar Devri olarak adlandırılan elli senelik dönemde hüküm sürmüş krallardan biri olan Ammuşaş zamanında gerçekleşmiştir. Gasıp Krallar Devri olarak adlandırdığımız bu dönem, her kralın selefini öldürmek suretiyle tahtı ele geçirdiği kanlı bir dönemdir.

Gasıp Krallar Dönemi krallarından biri olan Kral Ammuşaş, babası Zidanza'yı öldürmek suretiyle Hitit tahtına oturmuştur. Bu nedenle tanrının onu cezalandırdığını, memlekette kıtlık çıkardığını, Ammuşaş'ın kızı İstapariaş ile evlenen Telepinuş'un yazdırdığı fermanı öğrenmekteyiz.⁷⁴ Telepinuş'un Fermanı'nda bu durum oldukça acıklı bir dille anlatılmıştır:

“Ve Ammuşaş kral oldu. Fakat tanrılar ondan babasının kanını istediler. Bağlar, bahçeler meyve vermedi. Koyunlar, sığırlar doğurmadı.”⁷⁵

Fermanı geçen bu iki satırlık bilgi, durumun vehametini açıkça gözler önüne sermektedir. Tarım ve hayvancılıkla temel ihtiyaçlarını karşılayan bir eskiçağ toplumunda, bunların sekteye uğraması, yaşamında durması demektir. Öyle ki hayati ihtiyaçlarını karşılayamayan toplum, her şekilde savunmasızdır. Dışarıdan gelecek müdahalelere karşı koyması oldukça güçtür. Zaten her varisin selefini öldürerek tahta çıktığı bu kanlı dönemde, yaşanan bu kıtlık felaketinin, halk tarafından tanrının bir cezası olarak görülmesi normal bir durumdur.

Ammuşaş zamanında yaşanan bu kıtlıktan sonra, M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda başka bir kıtlık felaketi, I.Arnüvanda (M.Ö.1440-1420) zamanında yaşanmıştır.⁷⁶ Bu dönem Hitit Siyasi haritasına baktığımızda I.Arnüvanda'dan önce kral olan II.Tuthalya devrinde Hitit Devleti güçlenmeye başlamıştır. I.Arnüvanda zamanına gelindiğinde ise Gaşkalar tekrar Hatti memleketi üzerine saldırılara başlamışlardır. Kuzeyde Gaşkalar ile uğraşmak zorunda kalan I.Arnüvanda zamanında Kuzey Suriye egemenliğini yeniden Mitanni Devleti'ne

⁷⁴F. Kinal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.89.

⁷⁵ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.297.

⁷⁶ A.Ünal, **“M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”**, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.436.

kaptırılmıştır.⁷⁷ Dönemin siyasi atmosferinin bu denli kötüye gitmesi belki de yaşanan kıtlık felaketiyle ilgilidir.⁷⁸ Nitekim fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayamayan toplum, içerden ve dışarıdan gelen bu baskılara karşı, gerektiği şekilde karşılık verme gücünü bulamamış ve savunmasız kalması kaçınılmaz olmuştur.

Üçüncü bir kıtlık felaketi ise III. Hattuşili zamanında yaşanmıştır. Babası II. Murşili tarafından rahipliğe verilen Hattuşili, bir rahip olması için büyütülmüştü. Babasının ölümünden sonra yerine geçen ağabeyi Muvattali, III. Hattuşili'ye, Yukarı Memleket'in idaresini vermiş, bu görevi layıkıyla yerine getirdiğini düşündüğü için harp arabaları kumandanlığı görevini de ona bahşetmişti. Ağabeyi Muvattali'nin ölümünden sonra Hitit tahtına Muvattali'nin ikinci derece bir zevcesinden olan oğlu Urhi-Teşup oturur. Hattuşili müdafaaanamesinde, Urhi-Teşup'un, kendisinin düşmanı olan Arma-Dattaş ile işbirliği yaptığını, kendisine Muvattali tarafından bahşedilen Hakpişşa ve diğer bazı şehirleri elinden almaya kalkıştığını anlatmaktadır. Bunun üzerine amca-yeğen arasında başlayan taht kavgasından galip çıkan III. Hattuşili olur ve Hitit tahtına oturur. Küçüklüğünde rahip olması için yetiştirilen Hattuşili, Lavazantiya şehri başrahibi Pentipşarri'nin kızı Puda-Hepa ile evlenir. Başarılı bir lider olan III. Hattuşili, bu evliliği, nüfuzunu artırmak niyetiyle yapmış olabilir, zira böyle düşündüyse de istediği sonuca ulaşmıştır. Bu evliliğin nüfuzu üzerinde etkisi olmuştur.⁷⁹ Tavananna⁸⁰ olan Puda-Hepa iyi bir siyasi zekaya sahiptir ve Hitit siyasetinde aktif rol oynamıştır. Puda-Hepa'nın firavun II. Ramses'e gönderdiği mektupta, kızının firavunla evliliğinden bahsedilmektedir. Puda-Hepa'nın firavuna çeyiz olarak vereceği koyun ve sığırlara karşılık, Hatti Ülkesi'nde hiç tahıl bulunmadığı gerekçesiyle tahıl talep edilmektedir. Bu durum, hem kraliçe Puda-Hepa'nın siyaset içindeki aktif rolünü göstermekte, hem de bu dönemde yaşanan kıtlığı ve bu kıtlık karşısında yapılanları gözler önüne sermektedir. Genel olarak bakıldığında III. Hattuşili devri Hitit Devleti'nin altın çağı olarak kabul edilmiştir. Doğal olarak bu kıtlığın yaşandığı dönemde güçlü bir siyasi egemenliğe sahip olan Hitit Devleti, bu kıtlık felaketinin üstesinden diplomatik ilişkilerle gelebilmiştir.

⁷⁷ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.105.

⁷⁸ A.Ünal, "**M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler**", Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.436.

⁷⁹ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.129.

⁸⁰ Hititlerde Ana Kraliçe anlamına gelmektedir.

IV.Tuthalya M.Ö.1220 dolaylarında öldüğünde, yerine oğlu ve halefi III.Arnuvanda geçti.⁸¹ Bu kral yaklaşık bir sene iktidarda kaldı. Maalesef ki III.Arnuvanda büyük Hitit Devleti'nin sondan ikinci kralı olmuştur. Bu kralın iktidar döneminin neden bu kadar kısa olduğu ve ne sebeple öldüğü bilinmiyor. Ancak ondan sonra Hitit tahtına geçen küçük kardeşi II.Şuppiluliuma bir vesikasında Hattuşaş insanların ona isyan ettiklerini söylemektedir. Bu doğrusya III.Arnuvanda bir isyanla tahttan indirilip öldürülmüş olabilir. III.Arnuvanda öldüğünde Hitit tahtına, onun oğlu ya da oğullarından biri yerine kardeşi II.Şuppiluliuma'nın geçmiş olması manidardır. Bunun nedeni III.Arnuvanda'nın tahta varis bırakacak bir erkek evlada sahip olmamasına bağlansa da bu durum yoruma açıktır. Zîra Hitit taht hakimiyeti üzerinde zaman zaman çeşitli entrikalar dönmüştür. Bu duruma en çok benzerlik gösteren durum ise daha önce bahsettiğimiz üzere III.Hattuşili'nin tahta çıkma meselesidir. III.Hattuşili'nin ağabeyi olan Hitit kralı Muvattali öldüğünde, yerine oğlu Urhi-Teşup geçer. Ancak bu kral Muvattali'nin ikinci dereceden bir zevcesinden olması gerekçesiyle amcası III.Hattuşili tarafından tahttan indirilir ve Hitit tahtına bizzat amcası III.Hattuşili kendisi geçer. Bu taht değişimi III.Arnuvanda'nın durumuna benzerlik göstermektedir. Hitit Devleti'nin artık yıkılış sürecinde olduğu III.Arnuvanda zamanında firavun Merneptah'ın M.Ö.1222 yılında yazılmış bir yazıtında Hatti ülkesinde yaşanan kıtlıktan bahsedilmektedir. Firavun bu yazıtta Hatti memleketinde yaşanan açlık nedeniyle Mısır Ülkesi'nden Hatti Ülkesi'ne tahıl gönderildiğinden bahsetmektedir.Yine yakın dönemlere tekabül eden Ugarit kralı Ammurapi zamanına ait ele geçirilen metinlerde de Hatti Ülkesi'ne gönderilen tahıldan bahsedilmektedir⁸². Kısacası yıkılış döneminde Hatti memleketi, içte ve dışta yaşadığı siyasal sıkıntılar yetmiyormuş gibi bir de açlık felaketiyle karşı karşıya kalmıştır. Zaten zar zor ayakta duran devletin gücünü giderek daha da kaybetmesinde, yaşanan bu kıtlık felaketinin de etkisi olmuştur.

Hitit Devleti'nin yıkılmasında rol oynayan en büyük etken ise şüphesiz ki Ege Göçleri'dir. M.Ö.13.yy'ın sonları ile M.Ö.12.yy'ın başlarında olmak üzere iki aşamada gerçekleşen bu büyük göç hareketi Mısır annellerine göre göçebe "Deniz Kavimleri" tarafından gerçekleştirilmiştir. Peki bu göç hareketi neden gerçekleştirilmiştir? Ve bu Egeli kavimler neden kendi topraklarını bırakıp böyle bir göç hareketi içerisine girmişlerdir? Tabi ki de bu göçün bir çok nedeni vardır. Ancak ağır basan neden ekonomiktir. Daha önce de değindiğimiz üzere bu büyük göç felaketinden önce M.Ö.1240-1230 yılları arasında Yunanistan'da yaşayan

⁸¹ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.138

⁸² A.Ünal, "**M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler**", Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.437.

Akalar ile Çanakkale dolaylarında yaşayan Troyalılar arasında Troya Savaşı cereyan etmiştir. Bu savaşın asıl nedeni tamamen ekonomikti. Yaşadıkları bölgenin toprak yetmezliği nedeniyle tarıma elverişli olmayışı ve Akdeniz’de türeyen korsanlar nedeniyle ticaret yapamaz hale gelmeleridir. Ege Göçleri’ne baktığımızda ise bu büyük göç hareketinin yine aynı sebeplerle fitillendiğini görüyoruz. Göç hareketine katılan Egeli kavimler, yaşadıkları yerlerde toprak yetmezliğinden ötürü yeterli besine ulaşamamışlar, doğal olarak kıtlıkla karşı karşıya kalmışlardır. M.Ö.13.yy.’ın sonlarında baş gösteren, Hatti Ülkesi’ni de etkileyen kıtlık felaketi Egeli kavimleri yeni topraklar arayışı içerisine sokmuştur. Yani II.Şuppiluliuma döneminde Anadolu’da kıtlık yaşarken Egeli kavimlerde memleketlerinde aynı kıtlık sıkıntısıyla boğuşmuşlardır. Bunun sonucunda ise Egeli kavimlerin yeni yurt arayışıyla çıktıkları göç hareketiyle birlikte Hitit Devleti yıkılmış, bu kavimler ise göçle birlikte birçok alana yayılmışlar aynı zamanda yurtlarından da olmuşlardır.

IV.Tuthalya M.Ö.1220 dolaylarında öldüğünde, yerine oğlu ve halefi III.Arnuvanda geçti.⁸³ Bu kral yaklaşık bir sene iktidarda kaldı. Maalesef ki III.Arnuvanda büyük Hitit Devleti’nin sondan ikinci kralı olmuştur. Bu kralın iktidar döneminin neden bu kadar kısa olduğu ve ne sebeple öldüğü bilinmiyor. Ancak ondan sonra Hitit tahtına geçen küçük kardeşi II.Şuppiluliuma bir vesikasında Hattuşaş insanların ona isyan ettiklerini söylemektedir. Bu doğruysa III.Arnuvanda bir isyanla tahttan indirilip öldürülmüş olabilir. III.Arnuvanda öldüğünde Hitit tahtına, onun oğlu ya da oğullarından biri yerine kardeşi II.Şuppiluliuma’nın geçmiş olması manidardır. Bunun nedeni III.Arnuvanda’nın tahta varis bırakacak bir erkek evlada sahip olmamasına bağlansa da bu durum yoruma açıktır. Zîra Hitit taht hakimiyeti üzerinde zaman zaman çeşitli entrikalar dönmüştür. Bu duruma en çok benzerlik gösteren durum ise daha önce bahsettiğimiz üzere III.Hattuşili’nin tahta çıkma meselesidir. III.Hattuşili’nin ağabeyi Muvattali öldüğünde, yerine oğlu Urhi-Teşup geçer.⁸⁴ Ancak bu kral Muvattali’nin ikinci dereceden bir zevcesinden olması gerekçesiyle amcası III.Hattuşili tarafından tahttan indirilir ve Hitit tahtına bizzat amcası III.Hattuşili kendisi geçer. Bu taht değişimi III.Arnuvanda’nın durumuna benzerlik göstermektedir. Hitit Devleti’nin artık yıkılış sürecinde olduğu III.Arnuvanda zamanında firavun Merneptah’ın M.Ö.1222 yılında yazılmış bir yazıtında Hatti ülkesinde yaşanan kıtlıktan bahsedilmektedir. Firavun bu yazıtta Hatti memleketinde yaşanan açlık nedeniyle Mısır Ülkesi’nden Hatti Ülkesi’ne tahıl gönderildiğinden bahsetmektedir. Yine yakın dönemlere tekabül eden Ugarit kralı Ammurapi

⁸³F .Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.

⁸⁴ E.Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, İzmir 1998, s.55.

zamanına ait ele geçirilen metinlerde de Hatti Ülkesi'ne gönderilen tahıldan bahsedilmektedir.⁸⁵ Kısacası yıkılış döneminde Hatti memleketi, içte ve dışta yaşadığı siyasal sıkıntılar yetmiyormuş gibi bir de açlık felaketiyle karşı karşıya kalmıştır. Zaten zar zor ayakta duran devletin gücünü giderek daha da kaybetmesinde, yaşanan bu kıtlık felaketinin de etkisi olmuştur.

Hitit Devleti'nin yıkılmasında rol oynayan en büyük etken ise şüphesiz ki Ege Göçleri'dir. M.Ö.13.yy'ın sonları ile M.Ö.12.yy'ın başlarında olmak üzere iki aşamada gerçekleşen bu büyük göç hareketi Mısır annellerine göre göçebe "Deniz Kavimleri" tarafından gerçekleştirilmiştir. Peki bu göç hareketi neden gerçekleştirilmiştir? Ve bu Egeli kavimler neden kendi topraklarını bırakıp böyle bir göç hareketi içerisine girmişlerdir? Tabi ki de bu göçün birçok nedeni vardır. Ancak ağır basan neden ekonomiktir. Daha önce de değindiğimiz üzere bu büyük göç felaketinden önce M.Ö.1240-1230 yılları arasında Yunanistan'da yaşayan Akalar ile Çanakkale dolaylarında yaşayan Troyalılar arasında Troya Savaşı cereyan etmiştir. Bu savaşın asıl nedeni tamamen ekonomiktir. Yaşadıkları bölgenin toprak yetmezliği nedeniyle tarıma elverişli olmayışı ve Akdeniz'de türeyen korsanlar nedeniyle ticaret yapamaz hale gelmeleridir. Ege Göçleri'ne baktığımızda ise bu büyük göç hareketinin yine aynı sebeplerle fitillendiğini görüyoruz. Göç hareketine katılan Egeli kavimler, yaşadıkları yerlerde toprak yetmezliğinden ötürü yeterli besine ulaşamamışlar, doğal olarak kıtlıkla karşı karşıya kalmışlardır. M.Ö.13.yy.'ın sonlarında baş gösteren, Hatti Ülkesi'ni de etkileyen kıtlık felaketi Egeli kavimleri yeni topraklar arayışı içerisine sokmuştur.⁸⁶ Yani II.Şuppiluliuma döneminde Anadolu'da kıtlık yaşarken Egeli kavimlerinde memleketlerinde aynı kıtlık sıkıntısıyla boğuşmuşlardır. Bunun sonucunda ise Egeli kavimlerin yeni yurt arayışıyla çıktıkları göç hareketiyle birlikte Hitit Devleti yıkılmış, bu kavimler ise göçle birlikte birçok alana yayılmışlar aynı zamanda yurtlarından da olmuşlardır.

---

⁸⁵ A.Ünal, "M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler", Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.437.

⁸⁶ E.Memiş, **Eskiçağda Göçler**, 1.Baskı, Bursa 2014, s.108.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. M.Ö. 2. BİNYIL ANADOLU’SUNDA BAŞGÖSTEREN SALGIN HASTALIKLAR

Salgın hastalık denildiğinde kitleleri etkileyen bir sağlık durumu gözümüzde canlanır. Günümüz dünyasına ve şartlarına bakıldığında, tıp alanındaki gelişmişlik düzeyi, insanların büyük bir çoğunluğunun gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve açlık, kıtlık gibi felaketler yaşanmamasına rağmen, salgın hastalıklar hala zaman zaman baş göstermekte ve ölümlere sebebiyet vermektedir. “Kara Ölüm” diye de adlandırılan veba hastalığı, antik çağlardan günümüze kadar bilinen bir hastalıktır.⁸⁷ Bağışıklık sistemi düşük insanlar, hastalıklara daha açık hale gelirler. Örneğin az önce ele aldığımız üzere, M.Ö. 2. Binyıl’da yaşanmış açlık ve kıtlık felaketleri, muhakkak ki, bu dönem insanını salgın hastalıklara daha açık hale getirmiştir. Her ne kadar tarım toplumuna geçilmiş, ateş çoktan keşfedilmiş, insanlar besin ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabiliyor olsalar da, bunların hiçbiri şimdiki boyutuyla gelişmişlik düzeyine sahip değildi. Yani tarım vardı ama modern değildi, ateş vardı ama ne kadar işlevsel, kullanılabilir hale getirilmişti? Doğal olarak kıtlık yaşayan insanların bağışıklık sisteminde yaşanacak düşüşle birlikte, salgın hastalıklara daha açık hale gelmesi kaçınılmazdı. Ayrıca salgınlar sadece insanlar için değil hayvanlar için de bir tehdit unsurudur. Konumuz insanlar arasında yaşanan salgın hastalıklar olsa da, hayvanlar arasında yaşanan salgın hastalıklar da insan yaşamını olumsuz etkilemiştir. Bir toplumun fizyolojik olarak sıkıntı içerisine girmesi; kıtlık çekmesi, salgın hastalıklarla boğuşması toplumu farklı yönlerden de zora sokmuştur. Savaşların beden gücüne dayandığı, üstünlüğün kas kuvvetiyle sağlandığı bu toplumlarda yaşanacak bir salgın hastalık; güvenlik ihtiyaçlarının karşılanamaması, işgallere açık hale gelmesi demektir. Şu ana kadar ortaya çıkarılan yazılı kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla M.Ö.2. Binyıl Anadolu’sunda yaşanan ilk salgın hastalık, I.Şuppiluliuma döneminde vuku bulmuştur. Bizler bu bilgiye; Şuppiluliuma’dan sonra Hitit tahtına çıkan en küçük oğlu II.Murşili tarafından yazdırılan Veba Duaları metinlerinden ulaşıyoruz.⁸⁸ Bu metinleri ayrıntılı olarak incelemeyen önce, bu dönem siyasi coğrafyasına genel bir bakış atalım. I.Şuppiluliuma’nın iktidarı dönemi, Eski Doğu’nun “Amarna Çağı” denilen ve M.Ö.1400-1350 yılları arasına tarihlenen bir sürece denk gelmektedir. Bu dönemi aydınlatan vesikalar, Mısır’da Beni Hasan civarındaki Tel El Amarna höyüğünde bulunduğu için, bu döneme bu höyüğün adı verilmiştir. Bu dönem bol vesikaların getirdiği bilgiler ışığında, tarihi anlamda

⁸⁷ A.Narçın, **Hitit Anadolu Rüzgarı**, 1.Baskı, İstanbul 2013, s.134.

⁸⁸ Veba Duaları metinleri için bkz. Belge 1.

aydınlık bir dönem olmuştur. Öyle ki, ilk kez milletlerarası yazışmalarda Akkadca ortak dil olarak kullanılıyordu. Bu da “beynelmilelik”⁸⁹ kavramının ilk kez bu dönemde ortaya çıktığını göstermektedir. Amarna Çağı ileri gelen devletleri; Babil, Mısır, Mitanni ve Hitit devletleridir. Bunların arasına sonradan Asur Devleti de katılmıştır. Babil ve Mitanni devletleri bu dönemde ekonomik bunalım içerisine girmişlerdir. Hatta Babil kralları altın karşılığında firavuna Babilli prensesler takdim etmişlerdir. Aynı şekilde Mitanni kralı Tuşratta’nın da altın talebiyle dolu mektupları bu dönemde ele geçirilen vesikalar arasında mevcuttur.⁹⁰

Babil ve Mitanni Devletleri’nde yaşanan bu ekonomik bunalıma karşılık, Asur ve Hitit Devletleri bir kalkınma hamlesi içerisindedirler. Bu bilgilerden yola çıkarak, bu dönem Önasya dünyasının ekonomik açıdan da lider devletinin Mısır olduğu sonucuna varabiliriz. Bu çerçevede içerisinde bütün bu devletlerin ekonomik menfaatleri Akdeniz’in doğu kıyılarında yani Kuzey Suriye’de birleşiyordu. Çünkü Kuzey Suriye, ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer alıyordu. Bu devir dünya nizamının ipleri firavun III. Amenofis’in elindeydi. Fakat bu liderlik onun ölümünden sonra tahta geçen oğlu ve veliahdı IV. Amenofis’le birlikte sona ermiştir. IV. Amenofis Mısır dininde bir devrim yaparak çok tanrılı dinden tek tanrılı dine geçmek istemiştir. Firavun, Mısır’ın güneş tanrıları olan Aton ve Ra’yı birleştirerek “Atonisme” adını verdiği yeni bir din anlayışı yaratmış ve her anlamda bu tek tanrılı yeni dini halka kabul ettirmek için her türlü gayreti göstermiştir. I.Şuppiluliuma’nın tahta çıktığı ilk otuz senelik dönemde Önasya dünyasının siyasi haritası böyleydi. Şuppiluliuma’nın tahta nasıl çıktığı hadisesi de oldukça önemlidir. Bu yüzden, bu konuya ayrıntılı şekilde bakacak olursak, I.Şuppiluliuma Hitit tahtını gayrimeşru denilebilecek bir yöntemle ele geçirmiştir. Şöyle ki I.Arnuvanda öldüğünde yerine oğlu III.Tuthalya (Tuhkanti-Tuthalya) geçmiştir. Şuppiluliuma da dahil olmak üzere bütün devlet ileri gelenleri genç krala sadakat yemini etmişlerdi. Fakat sonra Şuppiluliuma yeminini bozup Hitit tahtını ele geçirmek için genç krala savaş açmış, işin ilginç yanı devlet ileri gelenleri de, Şuppiluliuma tarafında yer almışlardır. III.Tuthalya’nın kardeşlerinden bazıları öldürülmüş, bazıları ise Alaşya adasına sürgün edilmişlerdir.

III.Tuthalya’nın kaç yıl tahtta kaldığı konusunda henüz net bir bilgi yoktur, fakat Hitit tahtını gayrimeşru yollarla ele geçiren Şuppiluliuma, ölümüne kadar yaklaşık kırk beş sene Hitit kralı olarak hüküm sürmüştür. Şuppiluliuma iktidarı boyunca Hitit Devleti’nin sınırlarını

⁸⁹ Beynelmilelik kavramı milletlerarası anlamına gelmektedir.

⁹⁰ F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.90.

genişleterek imparatorluk haline getirmiş, devlete en parlak dönemini yaşatmış, başarılı bir lider olmuştur. Bu gayrimeşru iktidar değişiminin ardından; her şeyin çok daha iyiye giderek devletin imparatorluk haline gelmesi, Şuppiluliuma'nın başarılı bir siyaset izlemesi, taht değişimi gerçekten gerekli miydi? sorusunu akıllara getiriyor. Belki de Şuppiluliuma,III.Tuthalya'yı, devleti içinde bulunduğu durumdan kurtaracak yeterlilikte görmüyordu. Devlet ileri gelenlerinin de Şuppiluliuma'nın yanında yer alması bu tezi destekler niteliktedir.⁹¹II.Murşili tarafından yazdırılan metinlerde şöyle denilmektedir:

“Babam (Şuppiluliuma) Tuthalya'ya karşı ayaklandığında, prensler, komutanlar, binbaşılar ve subaylar, hepsi babamın tarafını tuttular. İsyanlılar Tuthalya'yı yakalayıp öldürdüler.”⁹²

Buradan anladığımız üzere, Şuppiluliuma'nın taht mücadelesine kimsenin karşı çıkmaması onun onurunu kurtarmıştır. Şuppiluliuma her ne kadar Hitit tahtına layık bir kral olduğunu ispatlamış olsa da, bu taht mücadelesinin ağır sonuçlarının olduğunu, Şuppiluliuma'nın oğlu II.Murşili tarafından yazdırılan ve Şuppiluliuma dönemini aydınlatan “Veba Duaları” metinlerinden öğreniyoruz.

“ Siz tanrılar, Beylerim, size yönelttiğim dualarımı kabul edin. Tanrılar, Beylerim, Hatti ülkesinde Veba zühur etti ve Hatti memleketi vebadan mahvoldu, ve çok sıkıntı çekti, bu 20. senedir.”

Bu yirminci senedir demesinden vebanın, II.Murşili döneminde hala devam etmekte olduğunu anlıyoruz. Diğer yandan bakacak olursak, Şuppiluliuma iktidarı Amarna Çağı dediğimiz M.Ö.1400-1350 yılları arasına tarihlenen döneme denk gelmektedir. I.Şuppiluliuma'nın iktidar yılları ise M.Ö.1380-1335 yılları arasına tarihlenen 45 senelik bir dönemdir. Vebanın Murşili döneminde hala devam ettiğine ve 20. Senesinde olduğuna bakacak olursak: Veba salgınının muhtemelen Şuppiluliuma iktidarının Amarna Çağı'na denk gelen kısmından sonraki 15 senesinde vuku bulduğu sonucuna varabiliriz.

“Hatti memleketi bu kadar uzun zamandır ızdırıp çektiğinden, aklıma Genç Tuthalya meselesi geldi...”

Bilindiği üzere Genç Tuthalya tahta çıktığında, Şuppiluliuma ve devlet ileri gelenleri ona bağlılık yemini etmişlerdi. Fakat sonra III.Tuthalya ile taht mücadelesine girilmiş, Tuthalya ve kardeşlerinin bazıları öldürülmüş, bazıları ise Alaşya adasına sürgün edilmiştir. İşte

⁹¹ N.K.Gülen, **Anadolu'nun Bin Tanırlı Kralı Şuppiluliuma**, 1.Baskı, İstanbul 2010, s.33

⁹² B.Brandau-H.Schickert, **Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu**, 2.baskı, Ankara 2004, s.153.

II.Murşili, Hattuşa'da yaşanan bu veba salgınının nedenini genç kralın katledilerek tahttan indirilmesine bağlamaktadır. Bu salgın için yazdığı dua metinlerinde tanrılara yakarırken, babasının Hatti Devleti için yaptığı iyiliklerden de söz etmektedir.

“Onun zamanında bütün Hatti memleketi mutlu idi, insanlar, sığırlar ve koyunlar çoğaldılar. Yabancı ülkelerden getirilen NAM.RA’lar da gayet sıhhatli idiler, hiçbiri ölmedi. O zaman siz tanrılar, (beylerim) geldiniz, sonra şu “Genç Tuthalya” meselesinin intikamını babamdan aldınız. Babam Tuthalya cinayeti yüzünden öldü.”

Bu dua metinleri,I.Şuppiluliuma dönemini anlamamızı sağlayan en önemli kaynaklardan biridir. Şuppiluliuma döneminde Hatti ülkesindeki refah düzeyini bu satırlardan anlayabiliyoruz. Metinler, Genç Tuthalya meselesine ne kadar anlam yüklediğini bize göstermektedir. Vebanın Hatti’de ortaya çıkışı, bu meseleye bağlanmaktadır. Hatta Şuppiluliuma ve onu destekleyen devlet ileri gelenlerinin ölmelerinin nedenleri de bu meseleye bağlanmıştır. II.Murşili, Hatti ülkesinin veba yüzünden ne kadar küçüldüğünü, insanların öldüğünü söylemekte ve Hatti’nin bundan kurtulması için tanrılara dua etmektedir.

Şuppiluliuma’nın tahta geçişiyle birlikte büyüyen ve imparatorluk haline dönüşen Hatti ülkesi, bu salgınla birlikte küçülmüştür. Salgın,II.Murşili zamanında o kadar güçlenmiştir ki, nüfus giderek azalmıştır.⁹³II.Murşili, vebanın Hattuşa’dan kovulması için, tanrılara yazdığı dualarında, tanrıların III.Tuthalya meselesinin intikamını ondan aldıklarını söylemekte ve dua etmektedir. II.Murşili, Tuthalya meselesiyle ilgili icraatlarını şöyle dile getirmektedir:

“Bu mesele bana tanrı vasıtası ile bildirildi ve ben bu maksat için, bir fal açtırdım; Siz tanrılara, Beylerime ve sizlerin evlerinize (mabetlerinize) yemin için hangi kurbanların veba dolayısıyla (yapılacağı) tespit edildi.”⁹⁴

Murşili veba salgını için açtırdığı faldan bahsetmekte, tanrılara sunacağı kurbanları bu fala göre belirlemektedir. Bu da falların bu dönemde ne denli kullanıldığı hakkında bilgi vermektedir. Hitit kralı II.Murşili bile, böyle önemli bir meselede, fallara başvurmuştur. Hititler, Babil kaynaklı Akkadca yazılmış fal metinlerini bulduklarında, metnin Hitit dilindeki karşılığını da tabletin altına yazarak bir nevi kaynak göstermişlerdir. Belki de bu yüzden,Hititlerde fal metinleri kaynak niteliği görmüşlerdir.⁹⁵II.Murşili de dahil olmak üzere,

⁹³ S.Alp, **Hitit Çağında Anadolu**, 7.Baskı, Ankara 2011, s.129.

⁹⁴ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.304.

⁹⁵ A.Narçın, **Hitit Anadolu Rüzgarı**, 1.Baskı, İstanbul 2013, s.90.

Hatti halkının birçoğu tanrılara ekmek ve içki takdim etmişlerdir. Fakat Murşili buna rağmen vebanın azalmadığını, tanrılara ekmek ve içki sunanların dahi, vebadan öldüğünü söylemekte ve artık ölümler dursun diye tanrılara yakarmaktadır. Aynı zamanda bu tabletleri yazarken, vebanın Hatti ülkesinde yirminci senesi olduğunu belirtmekte, fakat hala devam etmekte olduğunu söylemektedir. Yani vebanın yirmi sene boyunca devam ettiği konusunda hemfikiriz, fakat bu tabletler yazıldıktan sonra ne kadar devam ettiğini bilemiyoruz. Tabletler bize o dönemin ileri gelen devletlerinden biri olan Mısır Devleti'yle olan ilişkiler hakkında da bilgi veriyor. I.Şuppiluliuma döneminde Mısır'la ilişkiler iyi seyretmiştir. Ta ki IV. Amenofis öldükten sonra tahta geçen Tuthank-Amon'un da ölmesinden sonra dul kalan eşi Kraliçe Dahamunzu'dan aldığı mektuba kadar. Bu mektupta adı geçen Hitit kraliçesi Şuppiluliuma'ya, eşinin öldüğünü bir oğlunun da olmadığını bildirmiş, Şuppiluliuma'dan oğullarından birini ona eş, Mısır'a da kral olarak göndermesini istemiştir. Kraliçe mektubunda asla bir kölesini kocası yapmak istemediğini ve korktuğunu söylemektedir. Bu pek alışılmadık bir durum olmadığından, Şuppiluliuma şaşırır ve ne yapacağını bilemez. Sonuçta Mısır, dönemin en büyük devletidir ve onun başına kral olması için Anadolu'nun en büyük kralı Şuppiluliuma'nın oğullarından biri istenilmektedir. Bu durum, Şuppiluliuma'yı kuşkuya düşürür. Çünkü Mısır geleneklerine göre, Mısır kralının dul eşi, asla yabancı bir prensle evlenemezdi, hatta daha düşük kademedeki bir Mısır prensesi bile yabancı bir ülkeye gelin edilemezdi.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Şuppiluliuma, işin gerçeğini öğrenmek ve kuşkularından kurtulmak için, mabeynci Hattuşaziti'yi Mısır'a gönderir. Hattuşaziti Mısır'dan dönmeden önce, Şuppiluliuma Karkamış'ı zaptederek yeni bir zafer kazanmış ve karlar erimeden Hatti ülkesine dönmüştü. Hattuşaziti, ilkbaharda Mısır'dan Mısır Kraliçesi'nden ikinci bir mektupla geri döndü.⁹⁶ Mısır kraliçesi Şuppiluliuma'ya "Neden bana inanmadın?" diyen içerlemiş bir mektup gönderdi. Şuppiluliuma, Hattuşaziti ile konuştuğundan ve Mısır kraliçesinin ciddiyetini anladıktan bir süre sonra, oğullarından birini, Mısır'a göndermeye karar verir. Sonuçta dönemin en önemli iki imparatorluğunun böyle bir akrabalık bağıyla birleşmesinin siyasi açıdan Hitit Devleti'ne sağlayacağı fayda büyüktür. Hele ki, Hitit Devleti, Kuzey Suriye üzerinde hakimiyet kurmaya çalışırken, Mısır Devleti'yle böyle bir bağ kurması akıllıca bir adımdır. Ne var ki işler Şuppiluliuma'nın düşündüğü gibi gitmeyecektir. Çünkü Hitit prensi Zannanza, Mısır'a vardığında, Mısır tahtı sahibini bulmuştu. Bunda Şuppiluliuma'nın tedbirli davranıp kararını geç vermesinin de etkisi vardır. Zannanza öldürülerek, bu yolculuktan hiç

⁹⁶ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.314.

geri dönmeyecektir. Eskiden Zannanza'nın Mısır'a varamadan kraliçenin düşmanları tarafından yolda öldürüldüğü düşünülüyordu. Fakat sonradan bulunan bir mektup parçası, Zannanza'nın Mısır'a ulaştığını ve oraya vardığında, tahtın, sahibini bulduğunu kanıtlamaktadır.⁹⁷

Şuppiluliuma Mısır'a gönderilen oğlu Zannanza'nın öldürülmesiyle büyük bir üzüntü içerisinde girdi. İntikam ateşiyle yanan Suppiluliuma, veliaht prens olan oğlu Arnuvanda'yı kardeşi Zannanza'nın öcünü almak için Mısır egemenliğindeki Suriye üzerine sefere gönderdi (M.Ö.1346-1345).⁹⁸ Şuppiluliuma'nın M.Ö.1335 yılında öldüğü göz önünde bulundurulduğunda en az yirmi sene süren bu veba salgınının ilk on senesinin onun iktidarında yaşandığı aşikârdır. Şuppiluliuma'nın giriştiği bu intikam seferinin konumuz açısından önemi, bu seferden sonra vebanın Hatti ülkesinde yayılmasıdır. I.Şuppiluliuma, Zannanza'nın öcünü almak için oğlu Arnuvanda'yı direkt Mısır'a değil de Mısır'a bağlı devletlerin bulunduğu Suriye Bölgesi'ne göndermiştir. Düzenlenen bu intikam seferi başarıyla sonuçlanmış, bir nebze olsa Şuppiluliuma'nın evlat acısını dinmiştir. Fakat bu seferin sonuçları ağır olacaktır. Çünkü Şuppiluliuma ve askerlerinin Suriye üzerine düzenlediği bu Mısır seferinden getirdikleri esirler arasında veba zuhur etmiştir.⁹⁹ İşte M.Ö.2.Binyıl'da Anadolu coğrafyasında baş gösteren, II.Murşili tarafından yazdırılan Veba Duaları Metinleri'yle belgelenmiş ilk salgın hastalık, Şuppiluliuma döneminde vuku bulmuştur. Bu yüzden Mısır'a düzenlenen bu intikam seferi, konumuz açısından önem arz etmektedir. Çünkü olası bir felaket, Hitit kapılarına dayanmıştır. Daha önce de değindiğimiz üzere,Şuppiluliuma dönemi, siyasi başarılarla dolu bir dönemdir. Hitit Devleti'nin imparatorluk seviyesine ulaştığı aydınlık bir çağdır. II.Murşili bu döneme ışık tutan Veba Duaları Metinleri'nde bu esirlerin Hatti ülkesine getirildiğinden beri ölümlerin arttığını, memleketin giderek küçüldüğünü vurgulamaktadır.¹⁰⁰ Mısır kraliçesinin evlilik teklifini ve Hatti'de baş gösteren veba salgınını içeren bir diğer kaynak ise, yine II.Murşili tarafından yazdırılan veI.Şuppiluliuma dönemine ışık tutan “Şuppiluliuma'nın Kahramanlıkları”¹⁰¹ adlı metinlerdir. Bu metinlerde de Veba Duaları'nda geçen salgın olayına yer verilmektedir.

⁹⁷ B.Brandau-H.Schickert, **Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu**, 2.baskı, Ankara 2004, s.171.

⁹⁸ E.Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.46.

⁹⁹ J.G.Macqueen, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, 3. Baskı, Ankara 2001, s.51.

¹⁰⁰ S.Alp, **Hitit Çağında Anadolu**, 7.Baskı, Ankara 2011, s.131.

¹⁰¹ Şuppiluliuma'nın Kahramanlıkları Metinleri için bkz. Belge2.

I.Şuppiluliuma'nın iktidar dönemi, her ne kadar başarılı olsa da, evlat acısı ve ülkesini saran veba gibi büyük sıkıntılar da yaşanmıştır. İktidarının son dönemini böyle geçiren Şuppiluliuma'nın nasıl öldüğü konusunda tam olarak bir netlik yoktur. Öyle ki, bazı kaynaklara göre, bu büyük kral, Hatti Ülkesi'nin o dönemki sorunlarından biri olan, Karadeniz dolaylarında yaşayan, yağmacı Gaşka kavmiyle giriştiği bir mücadele sonucunda hayatını kaybetmiştir.¹⁰² Bakıldığında bu büyük krala yakışan bir ölümdür. Fakat bazı kaynaklara göre de I.Şuppiluliuma'nın o dönem Hatti ülkesini kırıp geçiren vebadan dolayı hayatını kaybettiği düşünülmektedir.¹⁰³ Şuppiluliuma'dan sonra tahtın varisi olan oğullarının akıbetine bakalım. Bilindiği üzere Şuppiluliuma'nın altı tane oğlu vardı. Zannanza isimli oğlu Mısır kraliçesinin talebi üzerine Mısır'a kral olmak üzere gönderilmiş ve tahta oturmadan öldürülmüştür. I.Şuppiluliuma eski Hitit geleneklerine sadık kalmış, zapt ettiği şehirlere akrabalarını veya oğullarını, kendisine bağlı birer "Küçük Kral" olarak göndermiştir. Oğullarından Biyaşşili'yi Karkamış'a, Telepinu'yu da Halep'e kral olarak göndermiştir.¹⁰⁴ II.Murşili'nin bu büyük kralın en küçük oğlu olduğu biliniyor. II.Murşili'nin yaşından ve diğer iki oğlu Biyaşşili ve Telepinu'nun Hititler için önemli merkezleri idare etmesinden dolayı olsa gerek, Şuppiluliuma'nın ölümünden sonra Hitit tahtına en büyük oğlu olan II.Arnuvanda geçmiştir. Bu yeni kralın iktidar dönemiyle ilgili pek fazla vesikaya rastlanmamıştır, bunun en büyük nedeni iktidar döneminin bir yılı bile bulmadan ölmesidir.¹⁰⁵ II.Murşili'nin yıllıklarına göre, bu kralın akıbeti de babasıyla aynı olmuş ve o da Hatti Ülkesi'ni kasıp kavuran vebadan dolayı hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁶ Bunun üzerine boş kalan Hitit tahtına, ağabeyleri varken daha çocuk yaşta olan II.Murşili'nin çıkartılmasının izahı güçtür. Şöyle ki Hitit Devleti'nin varisleri, bu devletin imparatoru I.Şuppiluliuma'nın oğulları Biyaşşili ve Telepinu, Hitit tahtına çıkabilecek ve bütün devlete hükmedebilecekken, neden Karkamış ve Halep kralı olarak kalmayı tercih etmişler? Bu akla gelen önemli bir soru işaretidir. Çünkü çocuk yaştaki kardeşleri II.Murşili'ye resmen tahtı bırakmışlardır.

Prof.Dr. Ekrem Memiş'e göre bu durumun akla yatkın izahı şudur: Veba salgınının Hatti Ülkesi'ni kasıp kavurduğu açıktır. Şuppiluliuma'nın vebadan ölmesi, arkasından yerine geçen oğlu II.Arnuvanda'nın da bu hastalığa kurban gitmesi, Telepinu ve Biyaşşili'yi dehşete

¹⁰² F.Kinal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.106.

¹⁰³ B.Brandau-H.Schickert, **Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu**, 2.baskı, Ankara 2004, s.171.

¹⁰⁴ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.161.

¹⁰⁵ F.Kinal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.107.

¹⁰⁶ A.Narçın, **Hitit Anadolu Rüzgarı**, 1.Baskı, İstanbul 2013, s.135.

düşürmüştür ve aynı akıbete uğrama ihtimalini göze alamamışlardır.¹⁰⁷ Bu nedenle de herhangi bir zorluk çıkarmadan Hitit tahtını kardeşleri II.Murşili'ye bırakmaya razı olmuşlardır. Bu durum veba salgınının Hitit taht değişimine bile ne denli etki ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir. II.Murşili'nin yıllıklarından öğrendiğimize göre, Hitit tahtına çocuk bir kralın çıktığını öğrenen Hitit hakimiyetindeki devletlerin hemen hepsi ayaklanmışlardı. Fakat II.Murşili girdiği her mücadeleden zaferle çıkmayı başarmıştır.¹⁰⁸ O küçük yaşına rağmen Hitit tahtına layık bir varis olduğunu ispatlamıştır. İktidarının ilk yıllarında Hititler'i kuzeyden zorlayan ve yağmacı bir kavim olan Gaşkalarla mücadele etmiş, sonrasında ise Batı Anadolu'da ayaklanan beylikleri kontrol altına almıştır. II.Murşili siyasi anlamdaki başarılarına rağmen,mutsuz bir adamdı. Tavananna olan üvey annesi, yani Şuppiluliuma'nın son eşi hayatı ona zehrediyordu. II.Murşili, karısının yani ilk eşinin, üvey annesinin büyüünden dolayı öldüğünü düşünüyordu. Kendisi de bir şimşek çakması sonucu dilinin tutulduğunu söylemektedir.¹⁰⁹ Veba salgınının da babası Şuppiluliuma zamanından beri ülkede var olduğunu biliyoruz. Yani Murşili siyasi anlamda başarılı bir dönem geçirmiş olsa da, bu durumlar onu duygusal anlamda mutsuz bir kral yapmıştır. II.Murşili tarafından yazdırılan ve bu döneme ışık tutan Veba Duaları metinlerinde dikkat çeken bir husus vardır. II.Murşili dualarda şu sözleri sarf etmektedir:

“Babamın suçunu itiraf ettiğimden, efendim fırtına tanrısının ve efendilerim tanrıların içi tekrar yumuşasın! Bana tekrar acıyın! Salgını Hatti ülkesinden tekrar kovun! Az kalan kurban ekmeği ve kurban içkisi sunucuları (artık) ölmesinler!”¹¹⁰

Burada devamlı tekerrür eden “tekrar” kelimesi dikkat çekmektedir. Bu satırlardan anladığımıza göre veba salgını onun zamanında belli bir süre bitmiş ve tekrar ortaya çıkmıştır. Ne zaman bitip sonra tekrar başladığını tam olarak bilemiyoruz. Fakat II.Murşili zamanına gelene kadar babası I.Şuppiluliuma ve ağabeyi II.Arnuvanda zamanında vebanın Hatti'den gitmediği açıktır. Çünkü II.Murşili kendisine tekrar acınması için dua etmektedir. Nitekim ağabeyi II.Arnuvanda bir yılı bile bulmayan iktidar döneminde vebadan hayatını kaybetmiştir.¹¹¹ Tanrının bir gazabı olarak görülen veba salgınının, Hatti Ülkesi'nde 20 sene hüküm sürdüğü yazılı kaynaklarla kesinleşmiştir. Ancak vebanın ne zaman bittiği, II.Murşili'nin ne zaman öldüğü ve kaç sene iktidarda kaldığıyla ilgili net bir bilgi yoktur.

¹⁰⁷ E.Memiş,**Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.117.

¹⁰⁸ F.Kınal, **Eski Anadolu Tarihi**, 4.baskı, Ankara 1998, s.107.

¹⁰⁹ A.Ünal, **“M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”**, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.433.

¹¹⁰ S.Alp, **Hitit Çağında Anadolu**, 7.Baskı, Ankara 2011, s.132.

¹¹¹ S.Alp, **a.g.e.**, s.125.

Fakat Muvattali'nin M.Ö.1315 yılında tahta çıktığı tahmin edilmektedir. I.Şuppiluliuma'nın da M.Ö.1335'de öldüğü bilindiğine göre bu dönemler arasında yaklaşık 20 sene iktidarda kaldığı kanısına varabiliriz. Ölümünden sonra ise tahta II.Murşili'nin ikinci karısından olan en büyük oğlu Muvattali geçmiştir.¹¹² M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda bir daha I.Şuppiluliuma ve II.Murşili zamanlarını kapsayan veba gibi bir salgın yaşanıp yaşanmadığını bilmiyoruz. Ancak Hitit kralı IV.Tuthalya döneminde Yunanistan kıta karasında oturan Akalar'la, bir Batı Anadolu kavmi olan Troyalılar arasında büyük bir savaş vuku bulmuştur. Bu savaş ünlü destan ozanı Homeros'un İlyada adlı destanına da konu olmuştur. Hatta M.Ö.1240-1230 yılları arasında yaşanan Troya Savaşı'na ışık tutan en önemli kaynak İlyada Destanı'dır.¹¹³ Bu savaş süresince Akalar arasında bir veba salgınının baş gösterdiğini Homeros İlyada'da dile getirmiştir.¹¹⁴ Akalar da tıpkı II.Murşili'nin Veba Duaları'nda anlattığı gibi, vebayı uzaklaştırmak için kurbanlar sunmuşlardır. Ancak yine de salgın hastalığın uzaklaşmadığından yakınılmakta ve bunun Apollon'un¹¹⁵ bir laneti olduğu söylenmektedir. Bu hastalık daha çok Aka kavimlerinden biri olan Danoalar arasında meydana gelmiştir.¹¹⁶ Destanın başlarında bahsedilen bu olay, belli ki, savaşın başlarında meydana gelmiş, sonrasında kaybolmuştur. Çünkü savaşın hiddetlendiği zamanlarda bir veba salgınından bahsedilmemektedir. Demekki, M.Ö.2.Binyıl'da veba salgını sadece Anadolu kavimlerinin başına gelen bir talihsizlik değildi. Anadolu'ya tâbi olmasa da komşusu olan Akalar da bu felaketi yaşamışlardır.

Aynı şekilde I.Şuppiluliuma zamanında da veba salgını Anadolu'ya komşu Suriye'deki beylikler arasında baş göstermiş ve oradan getirilen esirler aracılığıyla Anadolu halkına bulaşmıştır. Akalar arasında meydana gelen salgının ise Troyalı kavimlere sıçramaması büyük şanstır. Çünkü arada bir sıcak temas varken vuku bulmuştur. Bu durum da vebanın savaşın başlarında ortaya çıkıp, kaybolduğu şeklindeki tezimizi desteklemektedir. Neyseki Anadolu halkı bu sefer I.Şuppiluliuma dönemindeki şanssızlığı yaşamamıştır. O dönemde Akalar arasında yaşanan salgının Anadolu'ya da yayıldığına dair bir bilgi yoktur.

---

¹¹² E.Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.50.

¹¹³ E.Memiş, **Eskiçağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi**, 4.Baskı, Konya 2009, s.48.

¹¹⁴ Homeros, **İlyada**, 2.Baskı, 2014, s.7.

¹¹⁵ Yunan mitolojisinde Zeus ve Titan kadın Leto'nun oğlu, Artemis'in ikiz kardeşi olan ışık, şiiir, kehanet, okçuluk, müzik ve şifa tanrısının adıdır.

¹¹⁶ Homeros, **İlyada**, 2.Baskı, 2014, s.25.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. M.Ö.2.BİNYIL ANADOLU’SUNDA DOĞAL AFETLER

Doğal afetler, yeryüzünün yapısı gereği meydana gelen, yerküre için gerçekten doğal olsa da insan yaşamını genellikle olumsuz etkileyen ekolojik olaylardır. Genel anlamda afet, insan yaşamını tehlikeye düşüren, yıkımlara yol açan büyük olaylardır. Doğal afet ise yerkürenin, jeomorfolojik ve meteorolojik atmosferi ile insan arasındaki etkileşim sonucu ortaya çıkan, büyük yıkımlara neden olan olaylardır.¹¹⁷ Eskiçağlardan bu yana şüphesiz ki, birçok meteorolojik veya jeomorfolojik afetler meydana gelmiştir. Yerküre için doğal olan bu olaylara doğal afet dememizin nedeni ise insan ve toplum üzerindeki yıkıcı etkileridir. Günümüzde, gelişen teknolojiyle birlikte afetlere karşı önlemler alınsa da, hala maddi, manevi büyük kayıplar yaşanmaktadır. Bir eskiçağ toplumu düşünüldüğünde sonuçların daha ağır olduğu aşikârdır. Kaynaklar el verdiği ölçüde eskiçağda meydana gelmiş doğal afetleri ve bu afetlerin yol açtığı sonuçları hep birlikte inceleyeceğiz.

5.1. KURAKLIK

Kuraklık, yağışsız mevsimlerde ortaya çıkan bir doğa olayıdır. Coğrafi faktörlerin insanların yaşam alanları üzerinde büyük etkileri vardır. İnsan yaşamı için vazgeçilmez kaynak olan su, bu kaynaklardan biridir. Bu nedenle eskiçağın büyük medeniyetlerinin yerleşim alanlarını belirlemelerinde akarsu ve nehirlerin önemi büyüktür. Örneğin, Mısır Medeniyeti Nil Nehri etrafında kurulmuştur ve Nil’in Mısır’a katkıları kuşkusuzdur. Aynı şekilde Mezopotamya Medeniyeti Dicle ve Fırat Nehirleri’nin hayat verdiği sahada can bulurken, Hitit Medeniyeti de Yeşilirmak ve Kızılırmak’ın bulunduğu bölgeyi tercih etmiştir.¹¹⁸ Bu nehirlere bakıldığında Nil, Fırat ve Dicle Nehirleri kaynak açısından Kızılırmak ve Yeşilirmak’a göre daha yoğun, düzenli rejime sahip, zengin nehirlerdir. Bu yüzden yağışsız mevsimlerde kuraklık, Hitit Medeniyeti için daha büyük zararlara yol açmıştır. M.Ö.2.Binyıl’da henüz kuraklık için söylenmiş bir söz saptanmış değildir. Ancak bunun en canlı tasvirini Telepinu ve Güneşin Kaybolması Efsaneleri’nde buluyoruz:

---

¹¹⁷ H.Yavaş, “Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7.Cilt, Sayı 3, 2005, s.281-282.

¹¹⁸ E.Memiş, **Tarihi Coğrafyaya Giriş**, 2.Baskı, Ankara 2012, s.5,6.

“[Se]nin oğulların hangi falı yapıyorlar? Donu[kluk] tüm ülkeyi felce uğrattı. Su kurudu. Büyük donukluk rüzgâra, kardeşine konuşur. Dağların suyu, bahçeler (ve) çayırılık (kurudular?). Senin uarsula-
'an gitsin ve onları felce uğratmasın.”¹¹⁹

Görüldüğü üzere suyun, bağların, bahçelerin kuruduğundan yakınılmaktadır. Tüm bu yaşananlar; susuzluk, bağların-bahçelerin kuruması, büyük bir verimsizliğe, doğal olarak açlık felaketine de işaret etmektedir. Besin kaynaklarını tarım ve hayvancılıktan sağlayan bir toplumda başa gelebilecek en büyük felaketlerden biridir kuraklık. Doğal olarak kıtlığa ve açlığa yol açması kaçınılmazdır. Bu kıtlık da sadece insanlar arasında yaşanacak bir kıtlık değildir, hayvanların besinsiz kalması da hayvancılığı sekteye uğratmıştır. M.Ö.1500'lerin sonuna doğru tahta çıkan Telepinuş, Gasıp Krallar Devri'nin son kralı olmuş, veraset sistemini bir anayasayla düzenlemiş başarılı bir kraldır. Bu kraldan önce Gasıp Krallar Devri dediğimiz, her kralın selefini öldürerek tahta geçtiği kanlı bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemin krallarından Ammunaş zamanında, Hattuşa'da büyük bir kıtlık yaşandığına daha önce değinmiştik. Ammunaş'dan sonra yerine, oğlu Huzzia geçti, bu kralın iktidar dönemi beş sene kadar sürdü. Huzzia dönemine ait herhangi bir vesika yoktur. Bizler sadece Telepinuş'un yazdırdığı iki satırdan Ammunaş'dan sonra Huzzia'nın kral olduğu bilgisine sahibiz.¹²⁰ Huzzia'dan sonra Hitit tahtına ilk ve son kez bir damat oturmuştur. O Ammunaş'ın kızı İstapariaş ile evli olan Telepinuş idi. Telepinuş zamanında yaşanmış kuraklık felaketinden yukarıdaki satırlarda bahsettik. Bu kuraklığın Telepinuş'un yaklaşık 25 sene süren iktidar döneminin tam olarak hangi evresinde olduğunu, ne kadar sürdüğünü bilmiyoruz. Ammunaş ve Telepinuş'un iktidar dönemleri arasında sadece beş senelik bir Huzzia dönemi vardır. Belki de Ammunaş zamanında yaşanan açlığın nedeni de kuraklıktı. Fakat kuraklık Güneşin Kaybolması Efsaneleri'nde bile net olarak adlandırılmamıştır. Bu nedenle Ammunaş zamanında yaşanan kıtlığın kuraklığa mı yoksa başka bir doğa olayına mı bağlı olarak meydana geldiğiyle ilgili bilgi vermemişlerdir.

İkinci kuraklık felaketi ise I.Şuppiluliuma'nın oğlu II.Murşili tarafından yazdırılan Şuppiluliuma'nın Kahramanlıkları metinlerinin kırık bir parçasında dile getirilmektedir. Metinlerde Uassukanni ve Hatti ülkesinde olan iki kuraklıktan bahsediliyor.¹²¹ Ancak bu kuraklığın yağmur yağmamasından dolayı mı, yoksa Hititler'in askeri bir taktik olarak kullandıkları su kanallarının tahribinden dolayı mı meydana geldiği konusunda fikir yürütmek

¹¹⁹ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”, Belleken, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.430.

¹²⁰ E.Akurgal, **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, İzmir 1995, s.33.

¹²¹ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”, Belleken, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.431.

güçtür. Belki de kuraklık o kadar sık yaşanan bir doğa olayıydı ki, Anadolu insanı onunla baş etmeyi ve yaşamayı öğrenmişti. Doğal yaşamlarının bir parçası olarak gördükleri için de, bundan yazıtlarında bahsetme gereği duymamışlardı. Bunlar sadece birer ihtimal, net olarak kuraklığın M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda ne gibi sonuçlar doğurduğunu bilmesek de bu durumun zaman zaman yaşandığını kaynakların el verdiği ölçüde görmüş olduk.

5.2. SEL VE SU BASKINI

Hitit Devleti, merkezi Hattuşaş olmak üzere kurumlu, Eskiçağ Anadolu'sunun ilk ve en büyük devleti idi. Anadolu coğrafyasında Hititler'den önce Hititler kadar büyük hiçbir devlet kurulmamıştı. Hititler bu coğrafyada siyasi birliği sağlayan ilk devlet olmuştur.¹²² Geniş bir coğrafyaya sahip olan Anadolu, su kaynakları bakımından oldukça zengindir. Bu durumun yerleşmeler üzerindeki etkisi kaçınılmazdır. Tarihin ilk çağlarından beri, insanlar yerleşim yerlerini seçerken özellikle su kaynaklarına yakınlığı baz almışlardır. Hitit Devleti bile, merkezi Hattuşaş olmak üzere Kızılırmak'ın olduğu sahada kurulmuştur. İnsan yaşamının vazgeçilmezi olan su, özellikle tarımla uğraşan eskiçağ toplumları için can damarı olmuştur. Akarsular bakımından zengin olan Anadolu coğrafyası, bitki örtüsü bakımından da şimdikinden farklı bir çeşitliliğe sahiptir. Öyle ki, günümüzde daha kıraç bir yapıya sahip Doğu Anadolu Bölgesi'nin o zamanlarda Sedir Ormanları ile kaplı olduğunu¹²³, doğal olarak iklim açısından da Karadeniz'e benzerlik gösterdiğini düşünmekteyiz. İşte Eski Anadolu böyle bir coğrafi yapıya sahipti. Böyle bir coğrafyada kurulmuş olan Hitit Devleti, komşularıyla sürekli sorunlar yaşamış, fakat bunları genellikle kontrol altına almayı başarmıştır. Bu komşu devletler içerisinde Hititler'e en çok sorunu yaşatan ise Gaşkalar olmuştur. Boylar halinde Orta Karadeniz dolaylarında yaşayan Gaşkalar yağmacı bir kavimdir. Buldukları konum itibarıyla Hitit Devleti'nin başkenti olan Hattuşaş'a yakın bölgelerde yaşamaları ve kendi yaşadıkları bölgeninse geçit vermez dağlarla çevrili oluşu Hitit Devleti'ni Gaşkalar'a karşı zora sokan etkenler olmuştur. Günümüzde Samsun ilinin sınırları içerisine tekabül eden bölgede Hitit Devleti için önemli bir kül kenti olan Nerik şehri bulunmaktaydı ¹²⁴. Bu bölge, I.Hantili devrinde (M.Ö.1550-1530) Gaşkalılarca işgal

¹²² Anadolu'da ilk siyasal birliği kuran Kuşşara Sülalesi'nden gelen Kral Anitta'dır. Hitit kralları Kuşşaralı adamın soyundan gelmekle övünmüşlerdir.

¹²³ E.Memiş, **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, 13. Baskı, Sinop 2015, s.24.

¹²⁴ Son yapılan kazılar neticesine Nerik'in, Samsun İli'nin Vazirköprü İlçesi dolaylarında olduğu tespit edilmiştir. Nerik'in haritadaki yeri için bkz. Harita 4.

edilmişti.¹²⁵ Nerik'in konumuz açısından önemi, bu önemli kült şehrinin kötü sonuçlar doğuran bir sel felaketine maruz kalmasıdır. Bilindiği üzere sel felaketi aşırı yağmur, ya da akarsuların taşması veya yatak değiştirmesi sonucu meydana gelen felaketlerdir. Şimdi bu açıdan bakıldığında Sedir ağaçlarıyla kaplı, Dicle ve Fırat gibi düzenli rejime sahip nehirleri olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde, olası bir sel felaketinin yaşanma ihtimali oldukça yüksek gelmektedir. Ancak bunun yaşandığına dair şu an elimizde bir belge bulunmamaktadır. Bu konuda sadece durumun günümüzdeki gibi olmadığıyla ilgili tahmin yürütebiliriz.

Yönümüzü Karadeniz Bölgesi'ne çevirdiğimizde Kızılırmak'ın geçtiği saha olan Orta Karadeniz Bölgesi'nde yağmacı Gaşka kavimlerini görmekteyiz.¹²⁶ Hititler için önemli bir kült kenti olan Nerik şehri de içine alan bu bölge, Hantili zamanında Gaşkalar tarafından işgal edilmişti. Gaşkalar Hitit Devleti'ne genellikle devletin içerisinde bulunduğu bir sorundan veya ordunun bir seferde olmasından istifade ederek saldırmışlardır. I.Murşili'nin kayınbiraderi Hantili, I.Murşili'yi öldürmek suretiyle Hitit tahtına çıkmış ve Gasıp Krallar Devri dediğimiz kanlı dönemi başlatmış bir kraldır.¹²⁷ Gaşkalar bu kanlı taht değişimini fırsat bilmişler ve Hantili döneminde Orta Karadeniz Bölgesi'ni işgal etmişlerdir. Yerleştikleri bölgenin kıyıya paralel uzanan dağlarla çevrili, geçit vermez bir bölge oluşu, Hititler'in bu kavimlerle başa çıkmasını zorlaştırmıştır. Gaşkalar'ın yerleştikleri bu bölge, Urhi-Teşup devrinde III.Hattuşili tarafından geri alınana kadar yaklaşık 300 sene Gaşkalar'ın hakimiyetinde kalmıştır. Hapkiş'de, Nerik'in fırtına tanrısı kültünü sürdürebilmek için bir kült merkezi kurulmuştur.¹²⁸ Gaşka hakimiyetinin bu kadar uzun sürmesi sonucu Nerik kenti harap olmuştu. Kızılırmak'ın Karadeniz'e döküldüğü bölgelerde kurulduğunu tahmin ettiğimiz Nerik kentinin, bir su baskınına uğradığını III.Hattuşili devrinden gelen iki haber teyit etmektedir:

“Nerik Eski Krallar, [(yani) babalarım] için, aniden yıkılmıştı. Yollar(ın)da çalı[hık] vardı ve Nerik kenti [su]da bir çakıltaşı gibiydi; derin sularda du[rılmaktaydı]. Nerik kentini bir çakıltaşı gibi derin sulardan [ben] çıkard[ım].”¹²⁹

¹²⁵S.Demirel, “Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorular”, Gazi Akademik Bakış, 2013, Cilt6, Sayı 12, s.195.

¹²⁶ K.Kıymet, “M.Ö.2.Binde Orta Karadeniz Bölgesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2004, s.74.

¹²⁷ B.Brandau-H.Schickert, *Hititler Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu*, 2.baskı, Ankara 2004, s.77.

¹²⁸ Ş.Bozgun-S.Ö.Savaş, “Nerik Kenti Arınma Ritüeli”, Archivum Anatolicum, Ankara 2017, s.76.

¹²⁹ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler”, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.430.

Görüldüğü üzere III.Hattuşili, bu satırlarda Nerik'in durumunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Nerik'in aniden babaları için yıkıldığını söylerken, Nerik'in Gaşkalar tarafından işgal edilip yıkılışını ataları olan I.Hantili'nin, I.Murşili'yi öldürmek suretiyle tahta çıkışına bağladığı açıktır. Nerik kenti denizdeki bir çakıltaşına benzetilmiştir. Bu sel felaketinin nasıl gerçekleştiği konusuna üç farklı görüş getirilebilir. Birincisi Nerik'in aniden yıkılışı bir depreme bağlanıp, sonrasında gerçekleşmiş olan bir sele, tsunamiye bağlanabilir. Bu yüksek bir ihtimal değildir, şöyle ki, Nerik fay hatlarına yakın bir bölgede değildir ve volkanik bir depreme sebep olabilecek volkanik bir dağa da yakın bölgede de değildir. Bu nedenle bu çok yüksek bir olasılık değildir.

İkinci olasılık, Kızılırmak aşırı bir yağış sonucu yatağına sığamamış ve taşmıştır. Üçüncü olasılık ise Kızılırmak'ın yine yoğun yağışlar neticesinde akarsu yatağını değiştirmesidir. Düzensiz bir rejime sahip olan Kızılırmak'ta böyle bir durum söz konusu olmuş olabilir. Buradan bu son iki ihtimalin daha yüksek olduğu sonucuna varıyoruz. Nerik'de yaşanmış sel felaketini doğrulayan ikinci kaynak, dini bir metindir. Bu metinde Kızılırmak'ın başka bir yatağı olduğu ancak, fırtına tanrısının onu sonradan Nerik'in yakınından akıttığı söylenebilmektedir. Bu metin, Nerik'in Gaşka istilasını altındayken uğradığı sel felaketinin nasıl gerçekleştiği konusunda bize yol göstermektedir. Eğer bu iki metin, yakın zamanlarda yazılmışlarsa, Nerik kenti Urhi-Teşup zamanında, Gaşka istilasından kurtulmadan önce Kızılırmak, nehir yatağını değiştirmek suretiyle kentte bir sel felaketine sebep olmuştur. Bu önemli kült kenti, yaklaşık 300 sene Gaşka istilasını altında yakılıp, yıkılmıştır. Bu nedenle geri alınmasıyla birlikte tekrar kurulması gerekmiştir. Bu 300 senelik işgalin ardından yaşanan sel felaketinin Hititler'in lehine olmuş olması kaçınılmazdır. Sel felaketinin yarattığı kaostan yararlanan Hititler, Gaşka istilasını altında olan Nerik şehrini, 300 yıl aradan sonra geri alabilmişlerdir.

5.3. YANGIN

Her ne kadar doğal afetler denilse de bazı afetler insan eliyle de meydana gelebilmektedir. Yangın olayı bunun en güzel örneklerinden biridir. İnsanların bilinçsizce davranması sonucu çıkan yangınlara günümüzde birçok örnek verilebilir. Yangınlar “aniden ortaya çıkan afetler” grubuna girmektedir. Bu nedenle bir anlık ihmalkârlığın sonuçları çok ağır boyutlara ulaşabilmektedir. Yangınlar insan etkisiyle oluşabileceği gibi, başka bir afetin etkisiyle de oluşabilir. Yani bazı durumlarda doğal afet başka bir doğal afeti doğurabilir. Örneğin, deprem

felaketi, ardından su baskını, yangın gibi ikincil afetleri de getirebilir.¹³⁰ Yangınlar, ister insan eliyle çıkarılmış olsun, ister başka bir doğal afet sonucu meydana gelmiş olsun, insan ve hayvan yaşamını olumsuz etkilemekte, ekosisteme büyük zararlar vermektedir. Bazı afetler insan yaşamı için çok yıkıcı olsa da, doğa için normaldir. Örneğin, bir akarsuyun bol yağış sonucu yatağını değiştirmesi, bununda sel olayına yol açması, doğa için bir afet niteliği taşımaz. Fakat insanlara ve insan eliyle oluşturulan çevreye zarar vermesi sonucu bir afet niteliğini kazanır. Yangınlar düşünüldüğünde durum çok daha farklıdır. Çünkü yangınlar, meydana geldikleri bölgelerdeki bütün canlı ve cansız yaşamına zarar vermektedirler. Bir orman yangını düşünüldüğünde oradaki hayvan yaşamı sonlanır, bitki örtüsü tahrip olur ve yangın esnasında çıkan zararlı gazlar atmosfere yükselir. Kısacası yangın olayının “doğal” olup olmadığı tartışmaya açıktır, ancak “afet” olduğu her açıdan nettir.

M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sunda yaşanmış yangınlara baktığımızda astrolojik bir falda yangın felaketi şu şekilde zikredilmektedir:

“Eğer eylül ayında gökten yıldız düşerse, ülkenin tanrısı ateşle yanacaktır.”¹³¹

Burada tarladaki mahsülerin kuru olduğu zamanda yangın felaketiyle karşılaşılabilme ihtimalinden bahsedilmektedir. Hitit toplumunda tarım, büyük yer tuttuğu için tarım arazilerinde çıkacak yangın, toplum için büyük bir felakettir. Yangın için fal baktırılması, durumun önemini açıklar niteliktedir.

Büyük Hitit kralı I.Şuppiluliuma’nın çağdaşı IV.Amenofis(M.Ö.1365-1349)’e gönderilen bir mektupta, Ugarit kentinin yangından tahrip olduğunu öğreniyoruz. Bu kent Şuppiluliuma zamanında Hitit topraklarına katılmıştır. Yani Ugarit’de yangın çıktığında burası Hitit Devleti’ne aitti. Kentlerde sık sık yangınlar çıktığını,III.Hattuşili’nin eşi Puda-Hepa’nın Ankuva kenti tanrıçası Katahha’ya yazdığı mektuptan anlıyoruz. Mektupta kentin bir yangına kurban gitmesi halinde şu satırları dile getirmektedir:

“Eğer Ankuva kenti kurtulur yanmazsa, tanrıça Katahha için kentin gümüşten bir (modelini) yapacağım.”¹³²

¹³⁰ H.Yavaş, “Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları”,Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005, Cilt 7, Sayı 3, s.284.

¹³¹ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sunda Doğal Afetler”, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.439.

¹³² A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sunda Doğal Afetler”, Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.439.

Puda-Hepa burada Hitit dualarında daima yapıldığı gibi, tanrıçaya bir vaatte bulunmaktadır. Ele geçirilen bazı metinlerde yangına karşı tedbirli olunması tembihlenmiştir:

“Ateş konusunda çok dikkatli olun. Eğer mabette bir bayram (var)ise, ateşi çok(dikkatlice) gözetleyin. Gece olur olmaz ocakta kalan ateşi suyla iyice söndürün. Eğer şurda burda ateş veya kuru odun (kalmışsa), onu söndüren (iyi söndürsün). (Eğer) tanrının mabedinde bir günah (yani yangın) çıkarsa, yalnız mabet mi mahvolur? Hattuşa kenti (ve) kralın malı mülkü de mahvolmaz mı? Günahı işleyen, zürriyetiyle birlikte mahvolacaktır.”¹³³

Görüldüğü üzere yangın felaketi tabletlere konu olacak derecede önem arz etmektedir. Bu nedenle Hititler’in yangınla, diğer afetlerden daha çok karşılaşmış olma ihtimalleri yüksektir. M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sundaki ilk ve en büyük yangın felaketinin izlerini Kuşşara kralı Anitta zamanında görmekteyiz. M.Ö.1750’lerde Anadolu’da aktif bir şekilde ticaret yapan Asur Ticaret Kolonileri tam olarak bilmediğimiz nedenlerle ticaret yaptıkları Orta Anadolu Bölgesi’nden çekildiler. Ticaret kolonilerinin son yıllarında ise İç Anadolu’da Kuşşara kralları güç kazanmıştı. Bu devletin ilk kralı Pithana, sınırlarını Kaniş’e kadar genişletmişti. Pithana’dan sonra yerine geçen oğlu Anitta, başkenti Neşa(Kaniş) şehrine taşıtmıştır. Anitta, fetih yoluyla diğer Anadolu şehirlerini bir siyasal birlik altında toplamaya devam etti. Fethettiği şehirler arasında lanetli ilan ettiği, fakat Eskiçağ Anadolu’su için önemli bir konuma sahip Hattuşaş şehri de vardı. İktidarının son yıllarında (M.Ö.1750 dolayları) iktidarının sınırlarını büyük ölçüde genişletmişti. Kültepe kazılarında Kaniş’te yangın sonucu yıkılmış bir saray harabesinde, üzerinde “Kral Anitta’nın Sarayı” yazan bir hançer bulunmuştur.

Anitta’nın devletin başkenti yapmış olduğu Neşa şehri bir istila sonucu yakılıp yıkılmıştır. Bu hadise istilaların yangın ile de sonlandırıldığı durumların yaşandığını bizlere göstermektedir. Zaten Anitta’nın diğer Anadolu şehirlerini himayesi altına alırken bu şehirleri yakıp, yıkmak suretiyle ele geçirdiğinden bahsedilmektedir. Aynı II.Murşili tarafından yazdırılan ve I.Şuppiluliuma zamanına ışık tutan Veba Duaları Metinleri’nde de Hattuşaş’ın düşmanlar tarafından yakıldığı için Şuppiluliuma’nın düşman devletlerine hücum edip, Hatti Ülkesi’nin topraklarını geri aldığını anlatmaktadır. Şu ana kadar elimize geçen yazılı kaynaklar ışığında Hattuşaş’ın M.Ö.2.Binyıl’da, Şuppiluliuma’nın iktidar döneminde,biri Ugarit’de diğeri Hattuşaş’da olmak üzere iki yangın felaketi yaşandığını görüyoruz. Bir diğer yangın felaketi de IV.Tuthalya zamanında yaşanmıştır. Bu kral zamanında Yunanistan kıta karasında yaşayan

¹³³ A.Ünal, “M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sunda Doğal Afetler”, Belleken, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.440.

Akalar ile bir Batı Anadolu kavmi olan ve Çanakkale dolaylarında yaşayan Troyalılar arasında “Ekiçağın Birinci Dünya Savaşı” dediğimiz Troya Savaşı cereyan etmiştir. Homeros’un İlyada adlı destanına konu olan savaş, M.Ö.1240-1230 yılları arasında on sene sürmüştür.¹³⁴ Yunanistan’dan gelen Akalar’ın kökeni hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak, Orta Yunanistan ve Peloponez’de yapılan kazılarda M.Ö.2.Binyıl başlarına ait katmanların, kalın bir kül tabakasıyla kaplı oluşu burada bir istila sonucu yaşanmış yangınla birlikte yaşanan kültür değişikliğini bizlere göstermektedir.¹³⁵ Bunun sonucunda M.Ö.2.Binyıl başlarında Yunanistandan yeni bir kavmin geldiği bu kavmin de Akalar olduğu kabul edilmiştir.

Anadolu coğrafyası ve çevresinde yaşanan tüm bu yangınlar bize gösteriyor ki, istilalar ve savaşlarda yangın felaketi sıklıkla yaşanmıştır. Asıl ilginç olan tarafıysa, bu yangınların insan eliyle kasti olarak çıkarılmasıdır. Anlaşılan o ki, M.Ö.2.Binyıl coğrafyası ve çevresinde ateş bir savaş aracı olarak kullanılmış ve büyük yıkımlara neden olmuştur. Sadece insan hayatını zora sokmamış, tarihi verilerinde elimizden kaybolmasına neden olmuştur. Kısacası yangınlar toplum ve kültürel yaşam açısından önemli kayıplara yol açmıştır.

5.4. DEPREM

Genel olarak afetleri ortaya çıkış biçimlerine göre; “aniden ortaya çıkan afetler” ve “sinsi ve sürekli olanlar” olmak üzere ikiye ayırabiliriz.¹³⁶ Deprem, çığ, heyelan gibi doğal afetler bir anda meydana gelirken; hava kirliliği, kuraklık, kıtlık gibi felaketler yavaş yavaş oluşmakta ve giderek olumsuz etkilerini arttırmaktadırlar. İnsanların doğaya karşı ihmalkârlıkları doğal afetlere zemin hazırlayabilir. Örneğin, hava kirliliğinde doğaya karşı duyarsızlıklarımız, bizi bu afetle karşı karşıya bırakabilir. Bu gibi birçok afet grubunda insan faktörünün etkisi varken, depremlerde böyle bir etki söz konusu değildir. Depremler, aniden ortaya çıkarak büyük yıkımlara sebep olan yer kabuğu hareketleridir. Jeolojik kökenli afetler, meteorolojik kökenli afetlere göre daha yıkıcı sonuçlara yol açmaktadırlar. Ayrıca deprem felaketi beraberinde ikincil felaketleri de getirir. Deprem sonrasında sel ve yangın gibi felaketlerinde

¹³⁴ E.Memiş, **Troya ve Troyalılar**, Ankara 2012, s.25.

¹³⁵ E.Memiş, **Troya ve Troyalılar**, Ankara 2012, s.63.

¹³⁶ H.Yavaş, “**Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları**”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 3, s.283.

meydana gelmesi kaçınılmazdır. Anadolu topraklarına baktığımızda topraklarımızın %66'sının birinci ve ikinci derece aktif deprem kuşağında yer aldığını görmekteyiz.¹³⁷

Depremler üç sınıfa ayrılmaktadırlar. Bunlar; volkanik, tektonik ve çökme depremleridir. Çökme depremleri yeryüzünün yapısıyla alakalıdır, kalker, jips gibi eriyebilen kayaların olduğu arazilerde meydana gelirler. Meydana geldiği alanı etkilerler, o yüzden çok yıkıcı sonuçları olmaz. Anadolu coğrafyasının yapısından ötürü tektonik depremler daha fazla meydana gelmektedir. Anadolu üzerinde üç büyük fay kuşağı mevcuttur. Bunlar; Kuzey Anadolu fay hattı, Doğu Anadolu fay hattı ve Batı Anadolu fay hatlarıdır. Ayrıca, Anadolu coğrafyası Alp Himalaya deprem kuşağı içerisinde yer almaktadır ki, bu yeryüzünün en aktif deprem kuşaklarından biridir. Üç tarafı denizlerle çevrili Küçükasya, volkanik dağlar açısından da zengindir. Günümüzde hiçbiri aktif durumda olmasa da geçmişte aktif oldukları bilinmektedir.

Neolitik dönemin en gelişmiş yerleşmesi olan Çatal Höyük'te ortaya çıkarılan, iyi korunmuş bir duvar resminde, bir yerleşim yeri tasvirinin arkasında, lavlarını püskürten volkanik bir dağ resmedilmiştir.¹³⁸ Bu volkanik dağ, M.Ö. 6200 dolaylarında patlayan Hasan Dağı olarak yorumlanmıştır.¹³⁹ Volkanik patlamalarda deprem olayı; patlamadan önce, patlama sırasında ve sonrasında meydana gelebilmektedir. Yani volkanik bir dağın çevresinde bir yer sarsıntısı yaşıyorsa, bu durum, volkanın aktif hale geleceğinin de önceden habercisidir. Volkanik patlamalar insanlar için çok yıkıcı sonuçlara neden olur. Buna rağmen insanları bu alanlara çeken şeylerin etkisi de küçümsenecek kadar az değildir. 14 hektarlık alan üzerine kurulan, en gelişmiş Neolitik yerleşme olan Çatalhöyük halkının bu yerleşim alanını Hasan Dağı gibi aktif bir volkanik dağın yakınına kurması boşuna değildir.¹⁴⁰ Öncelikle, volkanik dağların etekleri verimli arazilerdir, bu yüzden tarım toplumuna geçmiş bir Eskiçağ toplumunda toprağın verimi büyük önem taşır. Ayrıca Hasan Dağı ve Karacadağ'ın lavlarından elde edilen obsidyenin işlenmesi de bu tarım toplumu için önemli bir gelişme kabul edilmiştir. Görüldüğü üzere, volkanik dağlar birçok yıkıma sebebiyet verse de, insanlar eskiçağlardan bu yana, bu olumsuz etkileri az da olsa lehine çevirmeyi başaramışlardır. Elimizdeki tek kaynak olan bir duvar resminden yola çıkarak, M.Ö.2.Binyıl'dan da önce Anadolu coğrafyasında yaşandığını gördüğümüz ilk deprem felaketinin, Hasan Dağı'nın patlamasıyla meydana

¹³⁷ O.Ergünay, "Türkiye'nin Afet Profili", TMMOB Afet Sempozyumu, s.5.

¹³⁸ Harita için bkz. Harita 5.

¹³⁹ J.G.Macqueen, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, 3. Baskı, Ankara 2001, s.14.

¹⁴⁰ J.G.Macqueen, **Hititler ve Hitit Çağında Anadolu**, 3. Baskı, Ankara 2001, s.14.

gelmiş olması muhtemel olan volkanik bir deprem olduğunu görürüz. Konumuzla alakalı olarak öncelikle Poseidon'dan bahsetmek istiyorum. Poseidon mitolojidedenizlertanrısı olarak bilinmektedir. Aynı zamanda depremleri meydana getiren tanrı olarak da bilinir. Denizin dibindeki sarayında oturup, istediği zaman üç dişli asası ile yeryüzünü dipten sarstığına inanılmaktadır.¹⁴¹ Poseidon'un bu şekilde mit haline gelmesi, Eskiçağ insanının bu felaketlerle sık sık karşılaştığını, bu felaketlere bir şekilde anlam yüklediğini bize göstermektedir. Deprem olayını da Poseidon'un kızmasına bağlamaktadırlar. Yani bu toplumlar içinde depremler, cezalandırılma sebepleri olabilecek yıkıcı felaketlerdir.

Doğal afetlerin en yıkıcısı olan deprem felaketi hakkında, Hitit vesikalarında rastlanmış bir sözcük yoktur. Deprem kuşağı olan Anadolu'nun birçok yerinde, bu felaketin muhakkak ki yaşanmış olmasına rağmen, hiçbir kralın yazıtlarında depremle ilgili bir sözcük kullanmamış olması ilginçtir. Bu yüzden M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda yaşanan deprem felaketlerini görmemiz açısından bize rehberlik eden en önemli kaynaklar arkeolojik verilerdir. Arkeolojik veriler sayesinde M.Ö.2.Binyıl Anadolu'suna gelmeden önce, M.Ö.2400-2000 tarihleri arasında Anadolu'nun Alacahöyük, Tarsus, Alishar, Boğazköy gibi önemli şehirlerinde bir deprem felaketi yaşandığını, yine arkeolojik veriler bizlere göstermektedir. M.Ö.2.Binyıl Anadolu'suna gelindiğinde ise, ilk deprem felaketinin I.Şuppiluliuma zamanında, M.Ö.1365 yılında Ugarit Şehri'nde gerçekleştiğini görmekteyiz.¹⁴² Önemli bir liman şehri olan Ugarit'de yaşanan deprem felaketinin, burada yaşayan halkı ve Hitit halkını ne derece etkilediğini bilmiyoruz. Zira bu dönemde zaten Hitit dünyası veba dediğimiz salgınla boğuşmaktadır.

Bundan sonra ikinci bir deprem felaketinin, Urhi-Teşup'un zaten kısa süren iktidarının son zamanlarında yaşandığını, III.Hattuşili'nin Otobiyografisi'nden öğrenmekteyiz. Bilindiği üzere kral olan Urhi-Teşup ile amcası III.Hattuşili arasında bir taht kavgası yaşanır. Urhi-Teşup Şamuha kentine kaçar ve burada amcası III.Hattuşili'ye karşı direnebilmek için, bir kalede karargâh kurar (M.Ö.1290).¹⁴³ III.Hattuşili tarafından kuşatılan bu karargahın duvarlarının aniden çöktüğünü III.Hattuşili'nin Otobiyografisi'nde görmekteyiz. Bu olayla birlikte,III.Hattuşili Urhi-Teşup'u mağlup ederek Hitit tahtına oturmuştur.¹⁴⁴ Yaşanan bu

¹⁴¹ Ş.Karagöz, **Eskiçağ'da Depremler**, 1.Baskı, İstanbul 2005, s.4.

¹⁴² A.Ünal, "**M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler**", Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.443.

¹⁴³ A.Ünal, "**M.Ö.2.Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler**", Belleten, Ankara 1977, Cilt XLI, Sayı, 163, s.445.

¹⁴⁴ Ş.Karagöz, **Eskiçağ'da Depremler**, 1.Baskı, İstanbul 2005, s.15.

deprem olayı, III.Hattuşili'nin Urhi-Teşup'u mağlup etmesinde şüphesiz ki büyük etken olmuştur.

17. ve 18. Yüzyıla ait Mezopotamya'da ele geçirilen fal metinlerinde, Anadolu'nun Doğu Bölgelerinde Gökyüzüne fıskıran lavlardan ve öncesinde yaşanan depremden bahsedilmektedir. Bu durum Güneydoğu Anadolu'da bulunan Nemrut, Tendürek, Süphan gibi şu an sönmüş olan yanardağlardan birinin faaliyete geçtiğini ve bu felaketinde Mezopotamya'dan bile görüldüğünü göstermektedir.¹⁴⁵ Bu manzaranın Mezopotamya'dan görünebilmesinin tek açıklaması, uçsuz bucaksız düzlüklerin şu anki gibi kentleşmemiş olmasıdır.

Asurlu Kralları'nın Ortadoğu Bölgesi'nde ki faaliyetlerini anlatan çivi yazılı metinlerde, Anadolu'da yaşanmış bir deprem felaketinden bahsedilmektedir. Öyle ki, bu deprem felaketi M.Ö.1200'lerde IV.Tuthalya'nın iktidar döneminin başında, yani Salmanassar zamanında, Ninive'de¹⁴⁶ meydana gelmiştir. Bu felaket şüphesiz ki Hatti Ülkesi'ni de etkilemiştir.

Bir diğer deprem felaketi Troya'da¹⁴⁷ meydana gelmiştir. Bu bölge Homeros'un İlyadasına konu olan Troya Savaşları'nın cereyan ettiği yerdir. İlyada'da destanlaşan Troya hikayesinin gerçekliğini öğrenmemizi Heinrich Schliemann'a borçluyuz. Babasının verdiği bir hikaye kitabından İlyada'yı öğrenen Schliemann'ın, Troya'yı bulmaya ant içmesi sayesinde belki de şu an Troya kazıları bu kadar ileri gitti ve Troya hakkında birçok şeyi bilmemizi sağladı. 1870'de Çanakkale'ye gelen Schliemann, yaptığı kazılar neticesinde, Troya'da birden çok kentin üst üste kurulduğunu görür. Yani bu bölge birçok kültüre ev sahipliği yapmıştır. Ne yazık ki Schliemann sistemli bir kazı yapamamış, yaptığı kazılar boyunca tahribatlara sebep olmuştur.Ondan sonra 1890'da Dörpfeld ile Troya'da sistemli kazılar başlar. Troya'da 9 yapı katı tespit edilir ve bu katların hepsi bir şehir demektir.¹⁴⁸M.Ö.1600-1500 yılları arasında Troya kıyılarında sık sık deniz depremlerinin yaşandığı dilden dile sürmüştü hatta sonraki dönemlerde Romalı şair Publius Ovidius Naso'nun Metamorphoses adlı eserinde dizelere dökülmüştür:

---

¹⁴⁵Ş .Karagöz, **Eskiçağ'da Depremler**, 1.Baskı, İstanbul 2005, s.15.

¹⁴⁶ Ninive için Bknz. Harita 6.

¹⁴⁷ Troya haritaları için bknz. Harita 7 ve 8.

¹⁴⁸ E.Memiş, **Troya ve Troyalılar**, Ankara 2012, s.51-52.

“Birden kabardı sular bastı aç gözlü Troya kıyılarını/

Bütün tarlalar, bağlar, ekinler kalmış taşan sular/

Aslında, gitmiş köylünün varı yoğu, deniz olmuş karalar/

Yetmedi bu ceza da, yutmak istedi kralın kızını/

Bu deniz canavarı.../

Başarıya verilecek ödül/

Yadsınınca, ikinci kez sular altında bıraktı sözünü/

Tutmayan Troya’nın hisarlarını...”¹⁴⁹

Bu dizelerden anlaşıldığı üzere, Troya kıyıları zaman zaman deniz ve kara depremleriyle karşı karşıya kalmışlardır.

Dokuz yapı katı tespit edilen Troya’nın VI. katmanının Troya Savaşı’nın yaşandığı katman olduğu Akhalar’ın istilası sonucu yıkıldığı düşünülüyordu.¹⁵⁰ Ancak yapılan kazılar göstermiştir ki savaflara sahne olan yapı katı Troya VIIa’dır ve Troya VI katmanı bir depremle son bulmuştur.¹⁵¹ Savaflara sahne olan Troya VIIa ise daha önce de deşindiğimiz üzere yangınla son bulmuştur.¹⁵²

Görüldüğü üzere Anadolu coğrafyasında M.Ö.2.Binyıl’da yaşanmış olan Deprem felaketleri, şu ana kadar bulunan yazılı kaynaklar ve arkeolojik buluntular gösterdiği kadarıyla bunlardır. Umarız ki ülkemizde yapılan kazılar ileride bizlere bu dönemde yaşanmış olan felaketlerin hepsini görebilme fırsatını sunar.

¹⁴⁹Ş .Karagöz, **Eskiçağ’da Depremler**, 1.Baskı, İstanbul 2005, s.13-14.

¹⁵⁰M.A.Kaya, **“Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih”**, Tarih Eğitim Bilim ve Kültür Dergisi, Sayı 1, s.11.

¹⁵¹ Depremle yıkılan yerleşmenin Doğu giriş sur kalıntıları için bkz. Resim 1.

¹⁵² E.Memiş, **Troya ve Troyalılar**, Ankara 2012, s.113.

SONUÇ

M.Ö. 2. Binyıl, Anadolu coğrafyası için büyük değişim ve gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, Anadolu toprakları, dünya siyasetinin de önemli merkezlerinden biri olmuştur. Toplumların yaşadığı yıkıcı olayların, siyaset üzerinde de etkisi olmuştur. Yaşanan felaketlerin insanlar üzerinde ki etkileri, farklı sonuçlar doğurmuştur. Ammunaş zamanında yaşanan kıtlığın, tanrının bir gazabı olarak kabul edilmesi, Ammunaş'ın babasını öldürerek tahta geçmesine bağlanmıştır. Yine benzer şekilde, I.Şuppiluliuma zamanında, veba salgını Anadolu'yu kasıp kavururken tanrılara ekmek ve içki sunmaktan geri durulmamıştır. Çünküburada da yaşanan salgın hastalık, Genç Tuthalya meselesine bağlanmıştır. Her ne kadar I.Şuppiluliuma, Hitit Devleti'ni bir "İMPARATORLUK" haline getirmiş olsa da Tuhkanti-Tuthalya'ya olan bağlılık yeminini bozması, ona pahalıya mâl olmuştur. Veba Duaları Metinleri'ni yazdıran I.Şuppiluliuma'nın oğlu II.Murşili bile, bu metinlerde, babasını suçlamaktan geri durmamıştır. Hitit Devleti'nin imparatorluk dönemi, dışarıda yayılcı ve başarılı bir siyaset izlerken, içte çalkantılara sahne olmuştur. I.Şuppiluliuma'nın Mısır'a kral olsun diye gönderdiği oğlunun öldürülmesi, bunun üzerine, onun Mısır'a düzenlediği intikam seferidir Hitit Devleti'ne vebayı salan. Bu dönem, bu coğrafyada yaşayan kavimler yağmacı bir siyaset izlemişlerdir. Öyle ki, yağmaladıkları şehirleri yakıp yıkmaktan geri durmamışlardır. III.Hattuşili zamanında "Altın Çağı"ni yaşayan Hitit Devleti bu zamanda da kıtlık ile karşı karşıya kalmış, ancak kraliçe Puda-Hepa'nın siyasi hamleleri bu felaketin daha kısa sürede ortadan kaldırılmasını sağlamıştır. M.Ö.6200 dolaylarında patlayan Hasan Dağı'nın, bu dönem insanı tarafındanbir duvara resmedilmesi tarih için çok önemlidir. İyi korunmuş bu duvar resmi, Anadolu'da yaşanmış ve varlığı bu resim sayesinde kanıtlanabilmiş ilk volkan patlamasını bize göstermektedir. Doğu'lu bir kavim ile Batı'lı bir kavmi ilk kez karşı karşıya getiren,Troya Savaşları'nın cereyan ettiği bölge olan Çanakkale dolaylarındaki Troya'da yaşanan, yangın, deprem gibi felaketler bu bölgeyi dokuz ayrı katmana ayırmış, dokuz ayrı kültür katmanı yaratmıştır. Bu da Anadolu'daki kültür çeşitliliğine bir örnektir.M.Ö.13.yy'ın sonları ile M.Ö.12.yy'ın başlarında iki aşamada gerçekleşen Ege Göçleri'nin birçok nedeni vardır, ancak en büyük neden ekonomiktir. Yaşadıkları bölgelerde toprak yetmezliğinden dolayı yeterli besine ulaşamamışlar ve yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Kısacası kıtlık, göçebe Deniz Kavimleri'ni yerlerinden ederken göç ettikleri bölgelerdeki kavimleri de yerlerinden kaydırmıştır. Bir bölgede yaşanan felaket, birçok bölgeye bir şekilde etki etmiştir. Sonuç olarak, M.Ö. 2. Binyıl Anadolu'sunda yaşanan doğal

afet ve salgın hastalıklar bu coğrafyada yaşayan toplumlar üstünde çeşitli etkiler yaratmış ve tarihe etki etmişlerdir.

KAYNAKÇA

Akurgal, Ekrem., Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir 1995.

Akurgal, Ekrem., Anadolu Kültür Tarihi, Tübitak Yayınları, İzmir 1998.

Alp, Sedat., Hitit Çağında Anadolu, Tübitak Yayınları, 7.Baskı, 2011.

Ay, Şeyma., “Ahhiyava-Hitit İlişkileri ve Ahhiyavalılar’ın Batı Anadolu’daki Faaliyetleri”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 2010.

Bozgun, Şafak. – Savaş, Savaş Özkan., “Nerik Kenti Arınma Ritüeli”, Archivum Anatolium, Ankara 2017.

Brandau, Birgit. – Schickert Hartmut., Bilinmeyen Bir Dünya İmparatorluğu, Çeviren: Nazife Mertoğlu, Arkadaş Yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2004.

Dönmez, Sevgi., “Hitit Dönemi’nde Anadolu’da Değişim Aracı Olarak Kullanılan Madenler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2013.

Demirel, Serkan., “Hitit-Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranılan Bazı Sorular, Gazi Akademik Bakış, C. 6, Sayı 12, Ankara 2013.

Ergünay, Oktay., “Türkiye’nin Afet Profili, TMMOB Afet Sempozyumu.

Gülen, Nurdoğan K., Anadolu’nun Bin Tanrılı Kralı Şuppiluliuma, Alfa yayınları, İstanbul 2010.

Homeros., İlyada, Panaroma yayınevi, 2.Baskı, Ankara 2014.

Karagöz, Şehrazat., Eskiçağda Depremler, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2005.

Kaya, Faruk., “Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi S.B.E. Dergisi, Ağrı 2017.

Kaya, Mehmet Ali., “Troya ve Troya Savaşı: Efsane ve Tarih”, Tarih, Eğitim, Bilim ve Kültür Dergisi, Sayı 1, 2017.

Kınal, Fûruzan., Eski Anadolu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 4.Baskı, Ankara 1998.

Kıymet, Kurtuluş., “M.Ö.2.Binde Orta Karadeniz Bölgesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Ankara 2004.

Koçak, Kürşat., “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, 2009.

Küçükbezci, Hatice Gül, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 26, Konya 2011.

Macqueen, J.G., Hititler ve Hitit Çağında Anadolu, Çeviren: Esra Davutoğlu, Arkadaş Yayınları, Ankara 2001.

Memiş, Ekrem., Eskiçağ Türkiye Tarihi, Gözden Geçirilmiş 13.Baskı, Ekin Yayınevi, Sinop 2015.

Memiş, Ekrem., Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesi, 4.Baskı, Çizgi Yayınevi, Konya 2009.

Memiş, Ekrem., Tarih Metodolojisi, 6.Baskı, Ekin Yayınevi, Sinop 2014.

Memiş, Ekrem.- Bülbül, Cemil., Eskiçağda Göçler, 1.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2014.

Memiş, Ekrem., Tarihi Coğrafyaya Giriş, 1.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa 2014.

Memiş, Ekrem., Troya ve Troyalılar, Altınpost Yayınları, Ankara 2012.

Narçın, Ali., Hitit Anadolu Rüzgarı, Siyah beyaz yayınevi, 1.Baskı, İstanbul 2013.

Öz, Esmâ., “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi’nde Anadolu’nun Etnik ve Sosyal Yapısı”, Ankara Üniversitesi S.B.E. Sümeroloji Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Ankara 2005.

Sir Gavaz, Özlem., “ I.Şuppiluliuma Döneminde Suriye Mezopotamya ile İlişkiler”, Ankara Üniversitesi S.B.E. Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Ankara 2007.

Sir Gavaz, Özlem., “Hitit İmparatorluğu’nun Suriye ve Yukarı Mezopotamya Ticaret Yolları Üzerindeki Hakimiyet Politikası”, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, C. 6, Sayı 2830, Ankara 2012.

Soysal, Oğuz., “III.Hattuşili Büyük Metni: Bir Hitit Belgesini Tanımlama Denemesi”, Archivum Anatolicum, Sayı 1, Ankara 1995.

Yavaş, Hikmet., “Türkiye’de Doğal Afetlerin Merkez-Yerel İlişkiler Açısından Yönetim Sorunları”, Dokuz Eylül Üniversitesi S.B.E. Dergisi, Cilt 7, Sayı 3.

Yiğit, Turgut., “Akkadlar Devrinde Anadolu’nun Siyasal Yapısı”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 40, 2000.

Ülkekel, Cevat., 8200 Yıllık Bir Harita Çatalhöyük Şehir Planı, Dönence Yayınevi, İstanbul 1999.

Ünal, Ahmet., “M.Ö.2.Binyıl Anadolu’sunda Doğal Afetler”, Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Cilt XLI, Sayı 163, Ankara 1977.

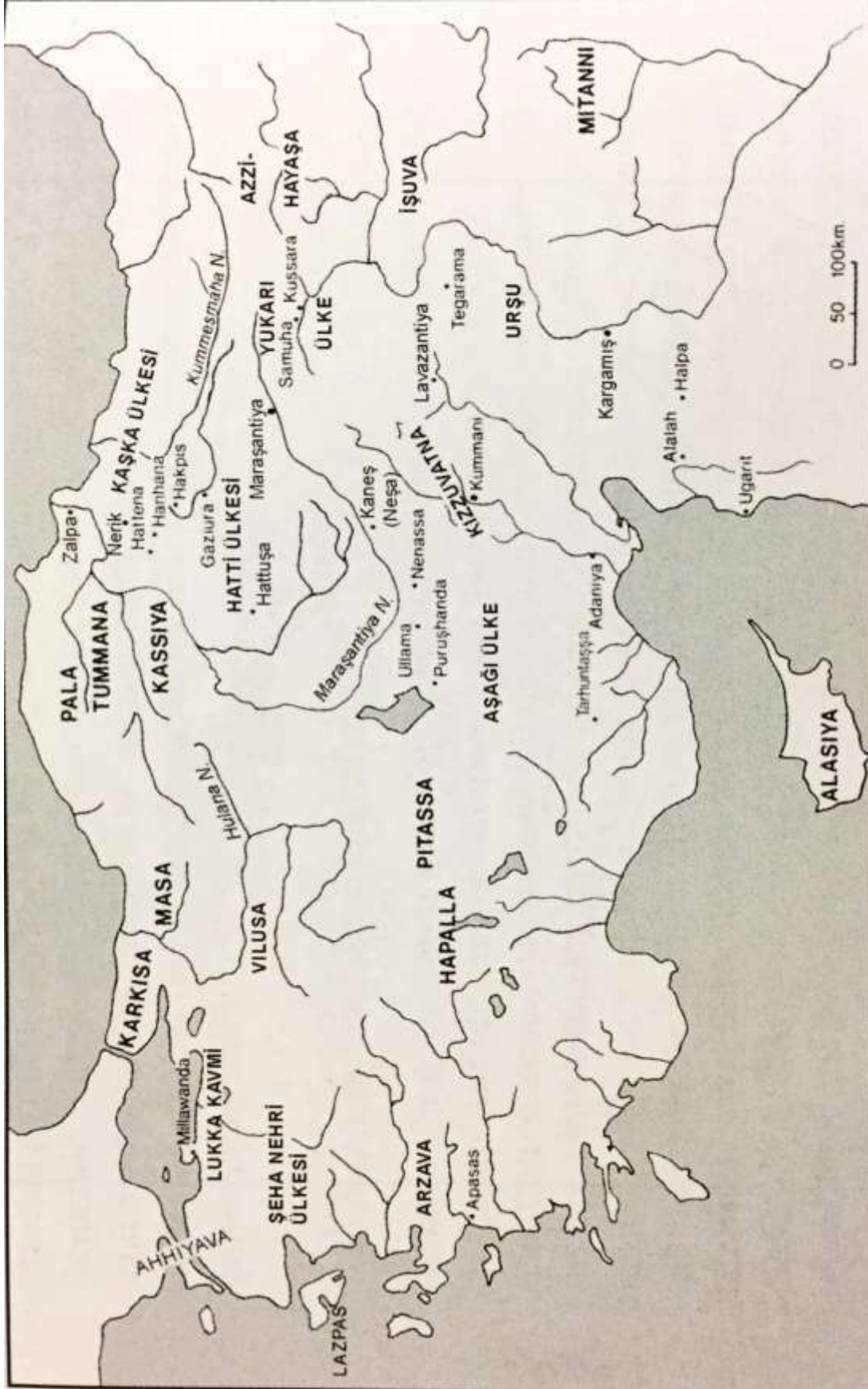

HARİTA VE BELGELER

Ekler, Resim 1.

Ekler, Harita 1.

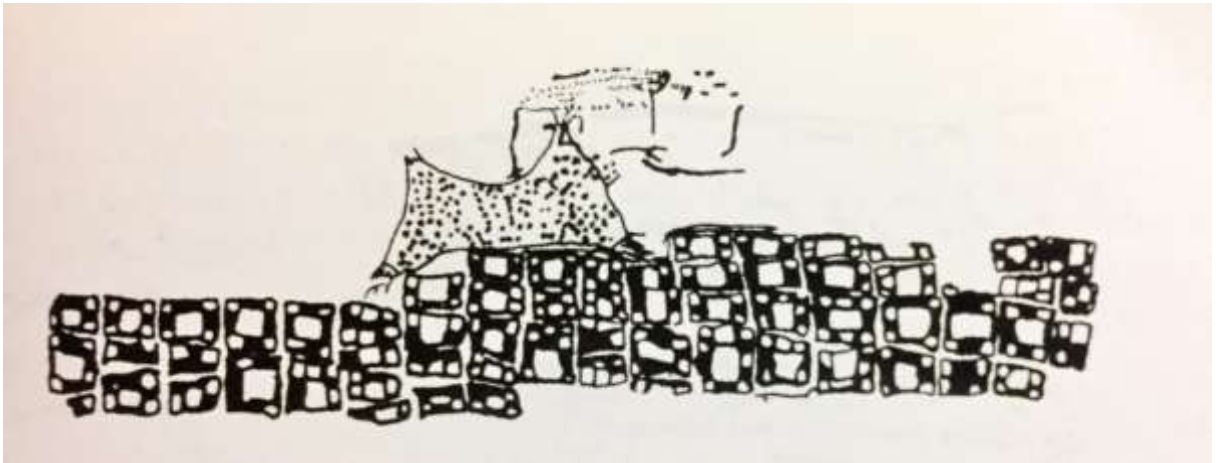
Ekler, Harita 2.

Ekler, Harita 3.

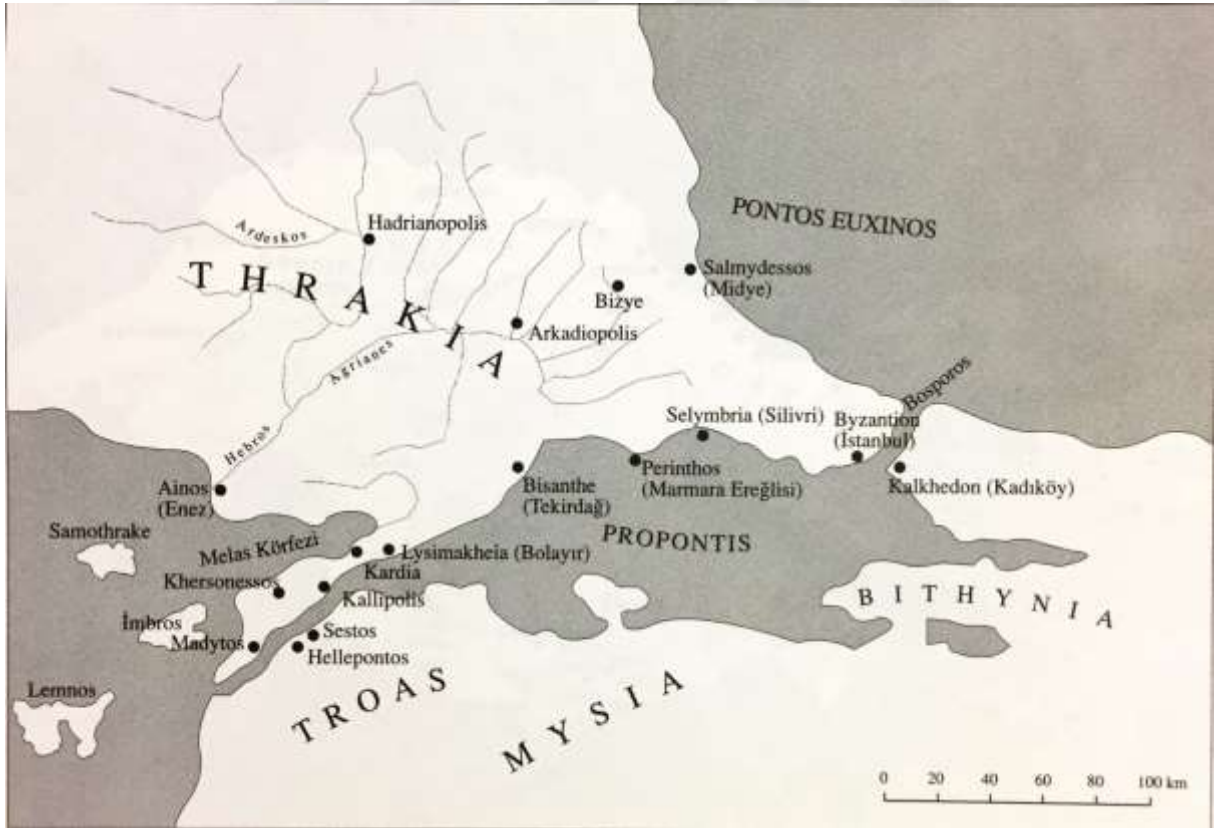
Ekler, Harita 4.

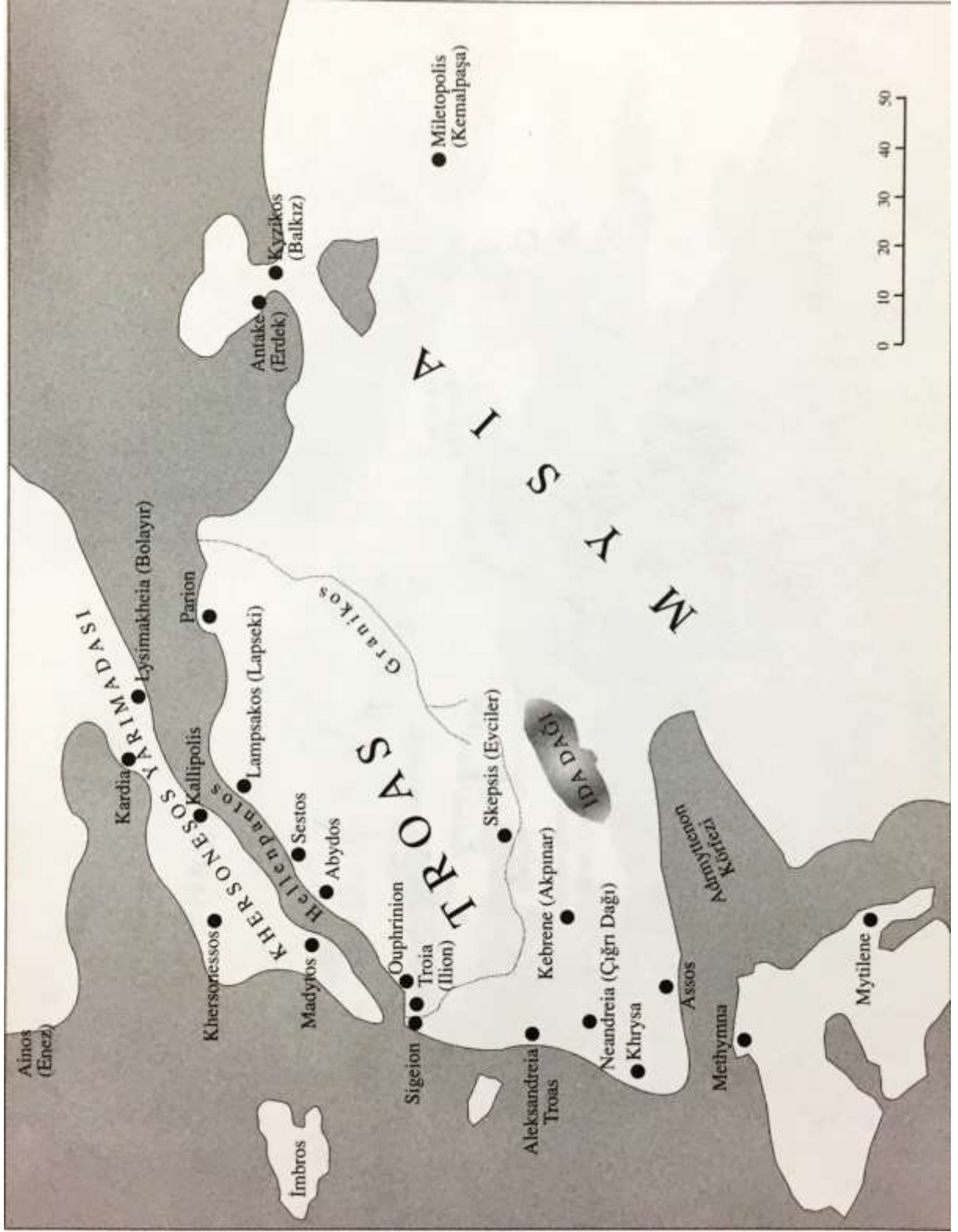
Ekler, Harita 5.

Ekler, Harita 6.

Ekler, Harita7.

Ekler, Harita 8.

VEBA DUALARI

(Belge 1)

1. ....Siz ey tanrılar ve tanrıçalar, hepiniz
2. Sizler ki ey yemin tanrı ve tanrıçaları
3. Sizler ey eski tanrı ve tanrıçalar
4. Sizler ki bu meselede yemine şahit olmak için toplantıya çağrılmış tanrılarsınız,
5. Sizin dağlarınıza, nehirlerinize, kaynaklarınıza
6. Ben Büyük Kral, Murşili, sizin sahibiniz ve köleniz size yalvarıyorum.
7. Siz tanrılar, Beylerim, size yönelttiğim dualarımı kabul edin.
8. Tanrılar, Beylerim, Hatti ülkesinde veba zuhur etti ve Hatti memleketi vebadan
9. Mahvoldu ve çok sıkıntı çekti, bu 20. senedir.
10. Hatti memleketi bu kadar uzun zamandır ızdırap çektiğinden, aklıma
11. Genç Tuthalya meselesi geldi.
12. Tanrılar yanında bir orakel yaptırıp ve Genç Tuthalya meselesi tanrılar tarafından da tesbit olundu.
13. Genç Tuthalya Hatti memleketinde Bey olduğu için,
14. Prensler, Beyler, Binbaşılar
15. Büyük ve küçük subaylar, Hattuşaş'ın askerleri ve harp arabası cenkçileri, hepsi ona yemin etmişlerdi. Babam da O'na yemin etmişti.
16. Fakat babam, Tuthalya'ya karşı harekete geçtiği zaman,
17. Prensler, Beyler, Binlerin başları, Hattuşaş'ın büyük subayları, hepsi babamın tarafına geçtiler.
18. Ve tuthalya'yı öldürdüler, sonra ona yardım eden biraderlerini de öldürdüler.
19. Tuthalya'yı öldürdüler, sonra ona ardım eden biraderlerini de öldürdüler.
20. Ve onları yakaladılar ve Alaşya memleketine gönderdiler ve (onlar orada kaldılar).
21. Onların evlerine gelince, bunları onlar ona...
22. (Böylece)...ve Beyler, tanrılar yemini bozmuşlardır.
23. Buna rağmen Tanrılar, Beylerim, babamı korudunuz
24. ....ve Hattuşaş düşmanlar tarafından yakıldığı için,
25. ve Hatti memleketinin topraklarını düşman aldığı için, babam sefer etti, düşman memleketlerine
26. hücum etti ve onları bir düziye vurdu ve Hatti ülkesinin topraklarını geri aldı.

27. Sonra onların topraklarını (da) aldı.
28. Sonra krallığı zamanında başka yabancı memleketleri de mağlup etti.
29. ve Hatti memleketi onun zamanında, orada burada toprak talep etti.
30. Onun zamanında bütün Hatti memleketi mutlu idi, insanlar,
31. sığırlar ve koyunlar çoğaldılar. Yabancı ülkelerden getirilen NAM.RA'lar da gayet
32. sıhhatli idiler, hiçbiri ölmedi. O zaman siz tanrılar, (beylerim) geldiniz, sonra
33. şu "Genç Tuthalya" meselesinin intikamını babamdan aldınız.
34. Babam, Tuthalya cinayeti yüzünden öldü.
35. Babamın tarafına geçmiş olan prensler, beyler, binbaşılar ve subaylar (da)
36. bu yüzden öldüler. Bu suç Hatti memleketinin üzerine de geldi ve Hatti memleketi bu günah yüzünden
37. mahvolmaya, yavaş yavaş ölmeye başladı.
38. Ve şimdi veba daha da fena oldu. Hatti memleketi vebadan çok
39. Sıkıldı ve küçüldü. Ben Murşili, köleniz,
40. Artık kalbdeki (bu) acıya, ruhtaki bu korkuya hakim olamayacağım
41. Siz ey tanrılar, beylerim, dualarımı kabul ediniz, imdadıma geliniz.
42. Sizleri ben, yemin şahidi olarak çağırıldığımız için
43. (bozuk olduğu için anlaşılmıyor)
44. (bozuk olduğu için anlaşılmıyor)
45. Hayatta idiler. Siz tanrılar, beylerim, bu meseleye hiçbir zaman
46. girmediniz ve onlardan Tuthalya'nın kanının intikamını almadınız.
47. Şimdi (ise) siz ey tanrılar, beylerim, Tuthalya'nın kanının intikamını benden alıyorsunuz.

Rs 1-7 (Bozuktur)

8. ....babamın günahını itiraf ettim.
9. Babam, Tuthalya'yı öldürdü... ve babam bu cinayet için hemen
10. bir kurban yaptı, fakat Hattuşaş yapmadı.
11. Ben geldiğimde, bu cinayet için kurban yaptım, fakat memleket hiç kurban yapmadı, onlar memleket için hiçbir şey yapmadılar.

12. ....

13. Hatti ülkesi vebadan çok eziyet çektiği için,

14. ve Hatti ülkesi mahvolduğu için, Tuthalya meselesi memlekette

15. hatıra geldi, bu mesele bana tanrı vasıtası ile bildirildi ve ben bu maksat için,

16. bir fal açtırdım; Siz tanrılara, Beylerime ve sizlerin evlerinize (mabetlerinize) yemin için hangi

17. kurbanların veba dolayısıyla (yapılacağı) tesbit edildi.

18. Sizlerin, Beylerimin önünde onlar yemin için kurbanlar getirdiler ve şimdi sizin önünüzde

19. temizdirler. Ben, siz Tanrılara, Beylerime

20. memleketin günahının bedelini vereceğim.

21. Ey tanrılar, Beylerim, Siz, Tuthalya'nın intikamını almak istiyorsunuz.

22. Tuthalya'yı öldürenler cinayetin cezasını çektiler.

23. Hatti memleketi de bu cinayetin cezasını çekmiştir.

24. O şimdi benim üzerime geldiği için,

25. ben ailemle beraber bedel ve....yapmak istiyorum.

26. Ve tanrıların, Beylerimin düşüncesi tekrar teskin olsun.

27. Siz Tanrılar, Beylerim, bana lütfkar olunuz ve ben sizin huzurunuza çıkabileyim.

28. dua ettiğim zaman, beni işittiniz. Çünkü ben hiçbir,

29. kötülük yapmadım. Ve o zamanlar kötülük edenlerden artık kimse
30. kalmadı. Onlar çoktan öldüler. Fakar babamın meselesi benim üzerime geldiğinden,
31. ben memleket için veba yüzünden siz tanrılara,
- 32/33. Beylerime tövbe etmek ve bedel vermek istiyorum. Ve benim size yaptığım tövbeyi, verdiğim bedeli kabul ediniz.
34. Hatti memleketi vebadan kırıldığı zaman, tanrılara,
35. beylerime ekmek ve içki kurban getirenler, kurban ekmeği ve içki takdim ettiler.
36. Hatti memleketi vebadan ıstırap çektiği sırada ve onu veba,
37. mahvettiği sırada (bile), ... Eğer o (Hatti ülkesi) vebadan kurtulmaz ve mahvolursa,
38. o zaman sağ kalan pek az kimse de ölürse,
39. artık hiç kimse size ekmek ve içki kurbanı takdim
40. edemez.
41. Ey tanrılar, Beylerim, yapmış olduğum ekmek ve içki kurbanlarını kabul ediniz.
42. Ben, huzurunuzda çıkmak istiyorum. Böylece
43. vebayı Hatti memleketinden koğunuz ve bu pek
44. az kalan ekmek ve içki kurbanı yapanlar artık ölmesinler.
45. Ve sizlere ekmek ve içki kurbanı takdim etsinler. Böylece Tanrılar, Beylerim geliniz.
46. vebayı koğunuz. Ve hangi kötülük olursa olsun, onu düşman memleketine koğunuz.
47. Tuthalya yüzünden Hatti memleketinin başına gelen (vebayı) siz tanrılar

48/49. Düşman memleketine koğunuz. Hatti memleketi yeniden tövbe etsin. Ve veba orada yaşamasın. Zira ben size, sizin sahibiniz ve köleniz olarak,

50. görüneyim. Bana yardım ediniz ve kalbimdeki ıstırabı

51. çıkarınız, ruhumdan korkuyu atınız.

1. Hatti'nin fırtına Tanrısı, Beyim ve siz Hatti tanrıları, Beylerim, Beni, köleniz Büyük Kral Murşili'yi gönderdi ve dedi ki git Hatti Fırtına Tanrısına, Beyime ve Tanrılara, Beylere şunu söyle:
2. Yaptığınız şeye bakın. Hatti ülkesine vebayı saldınız.
3. Hatti memleketi vebadan son derece ezilmiştir.
4. Babamın zamanından, biraderimin zamanından beri, (insanlar) ölüyorlar. Ben tanrıların sahibi olduğumdan beri, şimdi de benim önümde ölüyorlar. Bu yirminci senedir ki,
5. Ölüm Hatti'de hakimdir. Hatti ülkesinden salgın alınmamıştır.
6. Fakat kalbimin ıstırabına, ruhumun elemine artık dayanamayacağım.

1. Sonra çok defa bayramlar yaptığımda, bir mabede değil, bütün tanrılara gittim geldim.
2. Veba duasıyla da bütün tanrılara dua ediyorum ve onlara .....um.
3. Ey Tanrılar, Beylerim, beni işitiniz ve vebayı Hatti ülkesinden koğunuz.
4. Hattuşuş dayanamaz.....
5. Fakat hangi sebeple Hatti ülkesinin mahvolduğunu ya orakel ile tespit edecek veya onu rüyada göreceğim ya da bir kâhin onu bana söyleyecek.
6. Fakat tanrılar beni işitmediler ve Hatti memleketi vebadan kurtulmadı ve Hatti memleketi son derece ezildi.

1. Bunun üzerine sağ kalmış olan pek az ekmek ve içki
2. kurbanı yapanlar da öldüler.
3. Bu durum tekrar vicdanıma ağır geldi. Ve tanrıların hiddeti hakkında bir fal yaptım.
4. O zaman iki eski tablet buldum.
5. Biri Mala Nehri için kurban tableti idi. Eski krallar daima Mala Nehri için kurban sunarlardı. şimdi babamın zamanından beri Hatti memleketinde ölümün hüküm sürdüğü müddetçe, Mala Nehri için kimse kurban yapmamıştı.

1. İkinci tablet ise Kuruřtama hakkında idi. Hatti'nin Fırtına Tanrısı Kuruştamalıları Mısır memleketine nasıl getirdi ise, ve onlara Hatti memleketine karşı bir muahede yaptı ise, onlar Hatti Fırtına Tanrısı (ile) vasıtasıyla yemine alınmış idiler.
2. Hattilerle Mısırlılar, Hatti Fırtına Tanrısı vasıtası ile yemine alınmış idiler, (fakat) Hattililer gelmişler ve rüzgar gibi memleketi vurmuştular. Böylece Hattililer, Tanrı yeminini az sonra bozmuştular.
3. Babam ordularını ve cenk arabalarını gönderdi, onlar Mısır memleketinin hudut sahasına ve Amka memleketine hücum ettiler ve tekrar gönderdi ve tekrar hücum ettiler.
4. Mısırlıları korku alınca, geldiler ve babamdan, oğullarından birini krallık için rica ettiler.
5. Babam oğullarından birini onlara verince, onlar onu öldürdüler ve onu (Mısır'a) götürdüler.
6. Babam çok öfkeleni ve Mısır'a savaş açtı ve Mısır memleketine hücum etti.
7. Mısır memleketinin askerlerini ve cenk arabası savaşçılarını öldürdü.
8. O zaman Hatti Fırtına Tanrısı babamın galibiyetine karar verdi.
9. Böylece O, Mısır memleketinin askerlerini ve cenk arabalarını mağlup etti ve vurdu.
10. Onlar yakaladıkları esirleri Hatti memleketine getirdiler, esirlerin arasında veba zuhur etti ve ölmeye başladılar.

1. Fakat esirler Hatti memleketine getirilince, vebayı da Hatti memleketine aşıladılar. O günden beri Hatti ülkesinde ölüm hüküm sürüyor.
2. Mısır memleketi hakkındaki zikredilen tableti bulduğum zaman, Tanrıya bir fal sorusu yaptım ve bunun için şu soru tesbit edildi: Hattililer ve Mısırlılar, Hatti Fırtına Tanrısı tarafından yemin ettirilmiş idiler. DAMNAŞŞARUŞ tanrıları da Fırtına Tanrısının mabedinde idiler. Fırtına tanrısının gazabının sebebi acaba bu mudur?

1. Mala Nehri için kurbanı da bir fal sorusu yaptım.
2. Ve Hatti'nin Fırtına Tanrısının huzuruna girmek zorunda olduğumu anladım.
3. Ve Fırtına Tanrısının huzurunda suçumu itiraf ettim: "Evet, biz bunu yaptık".
4. Fakat babamın zamanında benim önümde yapılmadığını biliyorum...
5. .... eğer Beyim Fırtına Tanrısı, bu mesele yüzünden gazaba gelmişse ve Hatti memleketi bu yüzden mahvoluyorsa, ... (Ey Tanrım dualarımı) işit ve artık Hatti ülkesinden veba alınsın.

1. Orakel sorularını tespit ettiğim zaman öğrendiğim şeyleri yapacağım.
2. Veba sebebiyle Tanrı tarafından tespit edilen kurbanı ..... Fırtına Tanrısına sundum.
3. ....
4. Fakat veba sebebiyle tespit ettiğim Mala Nehri için, Beyim Hatti'nin Fırtına Tanrısı ve siz Tanrılar, Mala Nehri için kurbanı bana ihmal ettirdiniz.
5. Mala nehri kurbanını yapmak istiyorum ve icra etmek istiyorum.
6. Hangi sebeple veba yüzünden onları aradığınızı siz Tanrılar, Beylerim baan dostça bildiriniz ve Hatti memleketini vebadan kurtarınız.

1. Ey Beyim. Hatti'nin Fırtına Tanrısı ve siz ey Tanrılar, Beylerim, doğrudur, günah işlenmiştir.
2. Babam da günah işlemişti ve Beyim, Hatti'nin Fırtına Tanrısına olan sözünü tutmamıştı. Fakat benim hiç günahım yoktur.
3. Evet, babaların günahını oğulları çeker.
4. Babamın günahını da benim üzerime geldi.

5. Beyim Hatti'nin Fırtına Tanrısına, Beylerim Tanrılara artık itiraf ettim: Evet, biz bunu yaptık.
6. Ve babamın günahını itiraf ettiğim için, Beyim Hatti'nin Fırtına Tanrısı ve Beylerim Tanrılar teskin olsunlar.
7. Ve bana dostane olarak bildiriniz ve vebayı Hatti ülkesinden koğunuz.
8. Sağ kalmış (olan) pek az ekmek ve içki kurbanı yapanlar ölmesinler.

1. Ve işte veba dolayısı ile Fırtına Tanrısına dua ediyorum: Ey Hatti'nin Fırtına Tanrısı, Beyim, beni işit ve beni kurtar.
2. Ve ben sana şunu demek istiyorum:
3. kuşu sığındığı yuvasından al ve yuvayı kurtar.
4. Ve bir köle biraz sıkılırsa, Beyine rica eder ve onun efendisi onu dinler ve ona dostluk gösterir, onu sıkın (üzen) şeyi düzeltir.
5. Veya eğer bir köle herhangi bir suç işlerse, suçunu efendisine itiraf ederse, efendisi ona yapacağı şeyi onunla beraber yapar. Fakat o suçunu efendisine itiraf ettiği için, beyin içi rahatlar ve Bey, bu köleyi cezalandırmaz.
6. İşte ben babamın suçunu itiraf ettim.
7. Eğer bir zarar (söz konusu ise)i şu tespit edilmiştir ki, Hattuşaş, Mısır memleketinden getirilen NAM.RA'lar ve gaspedilen ganimetlerden yirmi katı fazla zararı veba yüzünden görmüştür.
8. Ve Beyim Hatti'nin Fırtına Tanrısı ve Tanrılar, Beylerim buna rağmen teskin olmadılar.
9. Ya da eğer özel bir bedel benden istiyorsanız, bunu bana rüyada söyleyin, onu size vereceğim.

1. Ve işte ey Hatti'nin Fırtına Tanrısı, Beyim, yalvarırım kurtarın beni.
2. Ve eğer bu yüzden ölüm hüküm sürerse, ben yeniden düzeni kuruncaya kadar, pek az kalmış olan ekmek ve içki kurbanı sunanlar artık ölmesinler.
3. Fakat eğer başka herhangi bir sebepten ölüm hüküm sürerse, bunu rüyada görmek istiyorum, ya da fal ile tespit edilsin, ben bütün rahiplere temiz yatakta uyumalarını emrettim. Ey Hatti'nin Fırtına Tanrısı, Beyim, kurtar beni.

4. Ey Tanrılar, Beylerim, arık tanrısal iradenizi gösterin.

5/6. Ölümün hangi sebeple hüküm sürdüğü bir rüyada görülmeli.

7/8. Ey Hatti'nin Fırtına Tanrısı, kurtar beni ve vebayı Hatti memleketinden al.

ŞUPPİLULİUMA'NIN KAHRAMANLIKLARI

(Belge 2)

ÖNYÜZ I

Sonra o (Şuppiluliuma) Zukkuki dağına geri gitti ve iki şehir inşa etti: Athulişa ve Tuhupurpuna ve o, şehirleri inşa ederken, düşman: “Onun aşağıya Almina memleketine girmesine asla müsaade etmeyeceğiz!” diye ögünüyordu. Fakat O, şehirlerin inşasını bitirdiği zaman Almina’ya girdi ve hiçbir düşman muhaberede ona karşı mukavemet edemedi.

Bu nedenle o gitti ve Almina şehrini tahkim etmeye koyuldu. Arkasından orduda veba zuhur etti. Sonra babam Kutinya dağına aldı; komutan Himuli Şariya nehrini tuttu, maraşel Hannuti de Parpara şehrini tuttu. Fakat işçi askerler (hala) Almina’yı tahkim ediyorlardı. Ve bütün Gaşka memleketi dost olduğundan, Hiti halkının bir kısmı Gaşka şehirlerinin arkasında hanlara sahip olurlarken, bir kısmı da tekrar şehre girmişlerdi.

Fakat Gaşkalılar, orduda veba olduğunu gördükleri zaman, onlar, şehirlerine girmiş olan halkı yakaladılar.

Ve bir kısmını öldürdüler, bir kısmını yakaladılar. Sonra geceleyin düşman geldi ve dağıldı (kollara ayrıldı): onların hepsi beylerin sahip olmuş olduğun mustahken mevkilere muharebe için gittiler. Mustahken mevkilerin her birine onlar muharebe için gittiler. Babamın tanrıları beylere yardım ettiler, (öyle ki) onlar düşmanın tümünü mağlup ettiler ve düşman çok sayıda ölü verdi. Babamın mustahken mevkilerinde ise hiç kimse dayanamadı. Babam düşmanın öldüğü zaman, bütün Gaşkalı düşman ondan korktu.

O, Almina şehrini tahkim ederken, büyük “çobanlar” Uruwanni ve Kuwatnaziti Kaşula ülkesine hücum etmek için sevk etti. Ve babamın tanrıları onlara yardım etti, (öyle ki) onlar tüm Kaşula ülkesini zapt ettiler, ve onun halkını (namralarını), sığırlarını ve koyunlarını babamın huzuruna getirdiler onların getirdiği namraların sayısı bin idi. sonra babam bütün Tumanna ülkesini zapt etti ve yeniden inşa etti ve onu tekrardan tanzim etti ve onu tekrar Hatti ülkesine bağladı.

Arkasından O, kışı geçirmek için Hattuşa'ya geri geldi. Fakat, O, yıl bayramını kutladığı zaman İştahara memleketine girdi. Ve Gaşkallı düşman, Hitit mıntıkası olan İştahara'yı aldığından itibaren, babam düşmanı oradan sürdü ve şehrine, Manizyana (?)y1, Kalimuna'y1 ve .....şehrini yeniden inşa etti ve onları yeniden tanzim etti ve onları tekrardan Hitit ülkesine kattı. Ve o İştahara memleketini tanzim ettiği zaman, kışı geçirmek üzere Hattuşa'ya geri geldi.

ARKAYÜZ III

Babam aşağıda Karkamış memleketinde iken, Lupakki ve Tarhunda (?) - Zalma'y1 ileriye Amka memleketine gönderdi. Bu nedenle onlar, Amka'ya hücum etmek için gittiler ve babamın huzuruna namralar, sığırlar ve koyunlar getirdiler.

Fakat Mısır halkı, Amka üzerine hücum edildiğini duyunca korktular. Ve bütün bunlar yetmiyormuş gibi, onların beyi Niphuriri'ya ölmüştü. Bu yüzden, Mısır kraliçesi Dahamunzu babama bir haber gönderdi ve babama şöyle yazdı: “kocam öldü. Bir oğlum yoktur. Senin ise birçok oğlun olduğunu söylüyorlar. Eğer sen, oğullarından birini bana verirsen, o, kocam olabilir. Hiçbir surette bir kölemi alıp, onu kocam yapmak istemem!....korkuyorum!”

Babam bunu işitince ileri gelenleri görüşmeye çağırdı ve şöyle dedi: “hayatımda şimdiye kadar başıma böyle bir şey gelmedi.” Hal böyle olunca, babam mabeynci Hattuşaziti'y1 şu sözlerle Mısır'a gönderdi: “git ve doğru sözü sen bana getir! Belki onlar beni aldatıyorlar! Belki efendilerinin bir oğlu vardır! Sen doğru sözü bana getir!”

(Bu müddet zarfında) Hattuşaziti Mısır'dan dönünceye kadar babam nihayet Karkamış şehrini zapt etti. O, 17 gün muhasara etmişti ve 8. Günü ona karşı şiddetli bir muharebe verdi ve sekizinci günü yapılan bu müthiş muharebe neticesinde onu aldı: ve o şehri zapt etmiş bulunduğu zaman- babam tanrıların gazabından korktuğu için- yukarı şehirde hiç kimsenin tanrı Kubaba ve tanrı KAL'ın huzuruna girmesine müsaade etmedi, ve hiç kimseyi yağma için mabetlere sokmadı. Hatta O, Karkamış tanrıları huzurunda eğildi ve sonra (...) verdi. Fakat O aşağı şehir sakinlerinin, gümüş, altın ve bronz eşyalarını aldı ve onları Hattuşa'ya taşıdı. Ve onun saraya getirdiği esirlerin sayısı 3330 idi. (Halbuki) Hititler kendi evlerine onlardan hiç getirmedi. Sonra (O.....) oğlu Şarri-Kuşuh'a Karkamış memleketini ve Karkamış şehrinin idaresine verdi ve onu kendisine bağlı bir kral yaptı.

Fakat Karkamış'ı tanzim edince, O, Hatti memleketine geri döndü ve kışı Hatti memleketinde geçirdi.

İlkbahar olunca, Hattuşaziti Mısır'dan geri geldi. Ve Mısır elçisi Lord Hani de onunla birlikte geldi. Babam Hattuşaziti'yi Mısır'a gönderdiği zaman, ona: “Belki efendilerinin bir oğlu vardır ve beni aldatıyorlar. Belki oğlumu krallık için istemiyorlar” diyerek, gerçeği öğrenmesini emrettiğinden, Mısır kraliçesi babama bir mektupta şöyle yazdı: “Niçin böyle dedin. Beni aldatıyorlar?” Eğer bir oğlum olsaydı kendimin ve ülkemin küçülmesini diğer bir ülkeye yazar mıydım? Sen bana inanmadın ve bana öyle dedin! Kocam olan kişi öldü, Oğlum da yoktur! Bir kölemi asla almayacağım ve onu kocam yapmayacağım. Ben bunu hiçbir ülkeye yazmadım, yalnız sana yazdım! Senin birçok oğlun olduğunu söylüyorlar. Öyleyse, oğullarından birini bana ver! O, bana koca, Mısır'a da kral olsun.”

Babam iyi yürekli olduğundan, kadının sözüne meyletti ve bir oğul gönderme konusunu kendi kendine muhasebe etti.

ÖZGEÇMİŞ

7 Eylül 1992'de Ayancık'ta doğdu. İlk ve orta öğretimini Ayancık Fatih İlköğretim Okulu'nda tamamladı. Lise eğitimini 2010 yılında Ayancık Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl Sinop Üniversitesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği Bölümü'nü kazandı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2014 yılı güz döneminde Sinop Üniversitesi Tarih Tezli Yüksek Lisans programını birincilikle kazandı. 2017 yılı bahar döneminde Sinop'un Ayancık ilçesindeki Fatih İlkokulu'nda, bir dönem özel eğitim öğretmenliği yaptı. 2017 yılı güz döneminde Darüşşafaka Eğitim Kurumları'nda belletmen öğretmen olarak çalışmaya başladı ve hala devam etmektedir.

İletişim Bilgileri

E-mail : duyguakyuz92@gmail.com

Telefon : 05454821410